

10

Syncope, stamvocaal en t-deletie van 3sing presens, in het bijzonder in de noordoostelijke Nederlandse dialecten

10.0. Inleiding

Dit hoofdstuk bevat de resultaten van onderzoek naar de condities op t-deletie in 3sing presens-vormen die er toe leiden dat t-deletie beperkt is tot een bepaalde morfologische klasse: de onregelmatige werkwoorden. Deze vorm van t-deletie doet zich voor in de Noordoostelijke dialecten.

In hoofdstuk 8 en 9 is geconstateerd dat t-deletie niet bij alle paradigma-vormen met een t-suffix in even sterke mate optreedt in de noordoostelijke Nederlandse dialecten. Het *grootst* is het deletiegebied bij de 3sing. Hiermee contrasteert de eenheidspluralis op -t. Die heeft vrijwel geen t-deletie. Het deletiegebied is hier het kleinst. Het omvat uitsluitend de oostelijke Veluwe.

Bovendien is er in het gebied waar t-deletie wél voorkomt bij 3sing niet overal sprake van t-deletie als een zuiver fonologisch proces. Er is sprake van een fonologisch proces als t-deletie zich niet alleen in werkwoordsvormen voordoet, maar ook in andere morfologische categorieën, als nomina en adjectieven.

Deletie van -t aan het wordeind is wel een fonologisch proces in het Rivierengebied met aansluitend zuidelijk Utrecht en sporadisch westelijker (zie hoofdstuk 3 t/m 6). In het vervolg zal blijken dat zo'n fonologisch proces ook voorkomt in Limburg en op de Veluwe, in Zuid-Overijssel en in de Achterhoek. Deletie is in oostelijk Limburg minder frequent dan in westelijk Limburg (zie hoofdstuk 7).

De huidige condities op t-deletie in de Noordoostelijke dialecten vertegenwoordigen nog steeds de effecten van een aantal historische processen. We zien in die dialecten pas vanaf de 14e eeuw het eerste opkomen van t-deletie bij werkwoorden. Er zijn dan nog niet genoeg t-deletie gegevens voor die dialectgroep voorhanden om de conditionerende factoren modelmatig rechtstreeks met t-deletie in verband te brengen. Vervolging van het historisch onderzoek vereist een corpus voor de 15e en 16e eeuw dat nog niet voorhanden is. In het door mij voor hoofdstuk 7 en 8 bewerkte materiaal zijn nauwelijks voorbeelden van t-deletie in 3 sing te vinden. Wel kunnen we via een omtrekkende beweging t-deletie te pakken krijgen. Dat kan op basis van zoëven genoemd materiaal en op grond van gepubliceerd materiaal van anderen. We brengen dan nauwgezet de ontwikkelingen in die condities in beeld alsmede hun eventuele onderlinge

verwevenheid en we relateren het zo verworven beeld aan de huidige patronen in de condities die we wel rechtsreeks op t-deletie kunnen betrekken omdat daar voldoende gegevens (GTPProject) van voorhanden zijn. Gegeven het causale verklarenskader dat in dit boek als uitgangspunt is genomen is de hier gevolgde werkwijze terecht; het beeld van de verklarende factoren wordt duidelijk, ook al moeten er in toekomstig onderzoek nog een aantal tussenliggende schakels expliciet gelegd worden om van het zich ontwikkelende middelnederduitse kader bij de huidige verklarende condities van t-deletie in Noordoostnederland aan te landen. De behandeling vindt zoveel mogelijk plaats tegen de achtergrond van het gehele Nederlandse taalgebied.

Ik behandel eerst kort, als achtergrond voor de rest van dit hoofdstuk, in sectie 10.1 t-deletie bij nominale vormen (nomina, adjectiva/adverbia), dat wil zeggen: t-deletie als fonologisch proces: bijvoorbeeld [knɛxt] > [knɛx] “knecht”.

Daarna komt in sectie 10.2 de noodzakelijke voorwaarde voor t-deletie bij werkwoorden aan de orde, namelijk dat er door *vocaalsyncope* van de oorspronkelijke onbeklemtoonde vocaal van het suffix een consonantcluster ontstaan is, bestaande uit de consonanten van de werkwoordstam en de overblijvende -t van het suffix. In dat consonantcluster kan t-deletie optreden. De ontwikkeling is als volgt: 3sing [ɣɪvət] > [ɣɪft] > [ɣɪf] “hij geeft”.

De ontwikkeling van vocaalsyncope wordt in detail beschreven voor de noord-oostelijke dialecten.¹ Ze is er nog niet geheel afgesloten en ze wordt geplaatst in een vergelijkend perspectief om mogelijke overeenkomsten op het spoor te komen die uit dialect- (taal-) verwantschap of uit typologische gelijkenis zijn te verklaren.

Sectie 10.3 is gewijd aan alternanties van vocaalkwaliteit binnen het paradigma. De ontwikkeling van open syllabeverlenging (OSL) komt aan de orde, mede als bron voor vocalische alternanties binnen het werkwoordparadigma (bijvoorbeeld [ɣɪvə] > [ɣevə] ‘geven’). OSL is een zeer langdurig proces geweest, in de latere fase waarvan syncope gaat optreden. Daardoor wordt het werkingsdomein van OSL verkleind. Andere paradigmatische vocaalalternanties ontstaan al eerder door umlaut (bijvoorbeeld [fan:] ~ [fɛŋk] ‘vangen ~ vangt’) en breking (bijvoorbeeld [bɛ:dn] ~ [bœt] ‘bieden ~ biedt’).² Het zijn vormen van vocaal-

¹ Vocaalsyncope treedt ook al vroeg op in 2sing op -est. De huidige alternantie -st versus -s (zie hoofdstuk 7) zou dus een gevolg van t-deletie kunnen zijn. Maar de vergelijking van Kaart 9 en Kaart 10 van hoofdstuk 7 met Kaart 1 van dit hoofdstuk leert dat deze veronderstelling enkel voor Limburg opgaat, want de 4 plaatsen in West-Midden-Limburg met -st liggen buiten het Limburgse t-deletiegebied van Kaart 1. Daarbinnen wordt de voorkeur aan het ‘gedeleerde’ -s gegeven. De Noordoost-Twentse ‘gedeleerde’ -s vormen komen daarentegen precies voor in het gebied dat blijkens Kaart 1 nauwelijks t-deletie als fonologisch proces heeft, terwijl de drie ‘ongedeleerde’ -st vormen nu juist in het fonologische t-deletiegebied voorkomen. Groningen en Drenthe liggen buiten het t-deletiegebied. Voor de Noordoostelijke dialecten moeten we dus een oude tegenstelling -s versus -st aannemen.

² In de germaanse breking (hier is niet bedoeld de Westfaalse breking, een later proces) richt zich de stamvocaal qua vooaalhoogte naar de suffixvocaal: mnd. givit ~ gevath “geeft” 3sing ~ “geven” 123plur; os. biudu ~ beodad/biodad “bied” 1sing ~ “bieden” 123plur. In de westelijke Nederlandse dialecten zijn deze alternanties verdwenen. Zie overigens sectie 10.3.

harmonie onder invloed van de suffixvocaal en de aanzet ervoor treedt dus op voor er sprake is van vocaalsyncope.

Aan de orde komt ook dat syncope eveneens een noodzakelijke voorwaarde is voor verkorting van een lange stamvocaal: immers de door syncope ontstane consonantcluster kan vocaalverkorting veroorzaken: [lɔ:pm] ~ [lɔp] 'open ~ loopt'. Daardoor ontstaat er een lengtealternantie tussen 3sing en andere vormen in het paradigma die hun lange vocaal behouden. In een aantal dialecten kan binnen het paradigma bovendien een tweede lengtealternantie ontstaan: na syncope bestaat er niet langer een open syllabe, zodat OSL niet kan voorkomen in die woordvormen. Maar OSL kan wel optreden in andere woordvormen van dat paradigma waar geen consonantclusters zijn: bijvoorbeeld [ɣe:və] 1sing 'ik geef', tegenover [ɣɪft] 3sing 'hij geeft'. Zo blijft in bepaalde woordvormen een korte stamvocaal als kort behouden.

Al deze processen hebben een variabel karakter, daardoor kunnen sommige ontwikkelingen elkaar kruisen. Door vocaalsyncope en OSL wijzigt zich de syllabische structuur van de woordstam. We tonen aan dat deze structuurwijzigingen aan de basis liggen van de uiteindelijke beperking van t-deletie tot de onregelmatige werkwoorden in de Noordoostelijke dialecten.

Twee structuurkenmerken van de stamsyllabe van werkwoorden functioneren als indelingscriterium waardoor de sterke werkwoorden zich enerzijds van elkaar onderscheiden in klassen en anderzijds zich als groep van de zwakke en van andere onregelmatige werkwoorden onderscheiden. Het slotconsonantisme van de stam bepaalt de klasse, samen met de vocaalwisseling in de verschillende werkwoordstijden. In de noordoostelijke dialecten zijn er naast verschillen voor de verschillende werkwoordstijden ook verschillen in de stamvocaal van 3sing pres ontstaan op de hierboven geschetste wijze. Daardoor zijn ook binnen het presensparadigma de werkwoordklassen tot op zekere hoogte formeel gekenmerkt.

In aansluiting op de geografische patronen van de 13de en 14e eeuw laat sectie 10.4 zien hoe de effecten van de historische processen tegenwoordig geografisch verdeeld zijn.

De huidige structuur van die effecten, met de geografische bepaaldheid in de Noordoostelijke dialecten, komt in samenhang met t-deletie geïntegreerd aan de orde in sectie 10.5. Het blijkt dat aspecten van de historische syllabestructuur, naast kwalitatieve en lengteverschillen in de stamvocaal nog steeds meebepalend zijn voor t-deletie. Het gebeurt op zo'n manier dat er een natuurlijke groepering van werkwoordklassen in drieën ontstaan is, waarbij t-deletie "schijnbaar toevalig" tot de onregelmatige en sterke werkwoorden wordt beperkt. De frequentie van de desbetreffende werkwoordsvormen speelt hierbij geen rol.

Sectie 10.6 vergelijkt de gevonden geografische patronen met de manier waarop dialectsprekers zelf op globale wijze hun dialect-ruimte gestructureerd zien.

Sectie 10.7, tenslotte, bevat de conclusies waarvan de voornaamste is dat deletie van 3sing -t nu voornamelijk correleert met een bepaalde vorm van stamallomorfie, maar dat er nog steeds effecten bestaan van de stamstructuur die door diachrone fonologische processen aan wijzigingen onderhevig is geweest.

10.1. T-deletie bij nominale vormen

Bij nomina, adjectiva en adverbia komt t-deletie voor in de Betuwe, aangrenzend Zuid-Utrecht, en minder frequent in Zuid-Holland.³ Daarnaast zijn er nog twee gebieden: een in Limburg en een ander dat de oostelijke Veluwe, zuidelijk Overijssel, de Liemers en een groot deel van de Achterhoek beslaat.⁴

Ter illustratie van de geografische spreiding dienen kaart 1: t-deletie in nomina op *-[st]* (n=6; bijv. *beest*), en kaart 2: t-deletie in nomina op *-[xt]* (n=4; bijv. *knecht*). De clusters *-[st]* en *-[xt]* werden gekozen a) omdat uit eerder onderzoek blijkt dat de frequentie van t-deletie na fricatieven hoger is dan na resonanten als *-[n]*-, *-[r]*- en *-[l]*- en b) omdat er in Nederlandse nominale lexemen bijna geen clusters op *occlusief+[t]* bestaan (Bakker, 1971: 75).⁵

Het aantal kandidaat-woordvormen dat onderhevig kan zijn bij nominale woorden aan t-deletie kan uiteenlopen: enerzijds zijn bij de nomina op consonant+t de mogelijke voorbeelden in de noordoostelijke dialecten sterk ingeperkt omdat een groot aantal ervan op *-e* uitgaan *-ze* hebben dan meestal vrouwelijk genus-terwijl anderzijds de adjectieven en adverbia indien predicatief gebruikt eveneens op *-e* uitgaan. In beide gevallen staat *-t* niet aan het wordeinde, is er een andere syllabeverdeling, en is er dus geen omgeving voor t-deletie.⁶ Dit verklaart voor het Noordoosten het relatief geringe aantal gevallen.

In het uiterste Zuidoosten van Limburg komt vrijwel geen t-deletie voor bij woorden op *-[xt]*. Dat komt omdat daar de fricatief *-[ç]*-gevoaliseerd is voor *[t]*, bijvoorbeeld *[nat]* "nacht" en dan is t-deletie niet mogelijk.⁷ In Midden-Limburg is t-deletie minder frequent. Dit kleine gebied sluit aan bij een even klein gebied aan de Duitse kant van de grens, zie kaart 3. Het grotere Rijnlandse gebied op de kaart kent al in de middeleeuwen nominale t-deletie, zij het weinig frequent (Tille 1925: 116).

Het t-deletiegebied van de Liemers vindt geen aansluiting in Duitsland. Bovendien is er verder in het Noorden, in Sleeswijk-Holstein, nog een betrekkelijk groot gebied met t-deletie, en zuidelijker komt eveneens t-deletie voor: wat verspreid in Noord-Nedersaksen, alsmede bij Meppen en Lingen en in iets oostelij-

³ Zie hoofdstuk 6. Voor Zuid-Utrecht en de Stad Utrecht zie Schouten (1982, 1984) en Scholtmeijer (1993, 28-33), voor Nijmegen zie Van Hout (1989). Voor Zuid-Holland zie De Vries, e.a. (1974).

⁴ Zie Weijnen (1966, uitsl. schetskaart *-cht > -ch*), en Ryckeboer (1979, kaart 3: *-ft/-cht*): zuidelijk Limburg vertoont aansluiting aan het zuidelijke een/derde deel van de Belgische provincie Limburg.

⁵ Op *-[pt]* zijn er 2, namelijk *abt* en *stipt* en op *-[kt]* zijn er 3, *naakt*, *takt* en *strikt*. Op *-ft* zijn er 17 (Bakker 1971, tabel 203), op *-xt* en *-st* resp. 70 en 63.

⁶ In de data werden voor *hengst* 3 vormen op *-e* aangetroffen, bij *nest* 3, bij *vest* 2 en bij *slecht* 2. Voor ieder item N = 123 vormen.

⁷ Zie Hinskens (1993, 464). Hinskens (1996) toont aan dat de gevoaliseerde varianten gelexicaliseerd zijn en in een beperkt aantal (25 van de 51 mogelijke) voorkomen. Voor de palatale realisatie van */x/* zie hoofdstuk 2.

ker gelegen gebieden, met name Tecklenburg.⁸ Voor Bentheim en aangrenzend Twente geeft Rakers (1993) enkel t-deletie bij *niet* [nix] (nicht), maar niet in bijvoorbeeld *herfst*. Wel komt, of kwam, t-deletie variabel ook in overig noordelijk Westfalen voor, getuige het gearceerde gebied op kaart 3. In het Zuiden sluit dit gebied precies op het Nederlandse gebied van t-deletie aan, in het Noorden, bij Twente, is de grens aan Nederlandse kant iets zuidelijker. Het lijkt erop dat t-deletie als fonologisch proces aan de Westfaalse kant tamelijk infrequent is, met uitzondering van Lingen, en de gebieden rond Meppen en Tecklenburg.

Samenvattend kunnen we vaststellen dat vergeleken met het Rivierengebied t-deletie als fonologisch proces een kleiner bereik vertoont in de dialecten van noordoostelijk Nederland, in Westfalen en, deels, in Limburg. Het bereik is kleiner in *taalstructureel* opzicht en wel om heel verschillende redenen per gebied: in de noordoostelijke dialecten komt t-deletie minder vaak voor omdat in een groot deel van het lexicon -t niet woordfinaal is. In een deel van Limburg staat -t door de vocalisatie van [x] of [ç] voor -t weliswaar woordfinaal, maar maakt die niet deel uit van een consonantcluster. Tenslotte heeft het proces een kleiner bereik in *geografisch* opzicht en dat is het geval in midden Limburg, maar vooral in de noordoostelijke dialecten: t-deletie komt als fonologisch proces niet voor in en ten Noorden van noordelijk Overijssel, inclusief Noord-Twente.

10.2. Diachrone aspecten van t-deletie in 3sing presens: syncope van de suffixvocaal

T-deletie in werkwoorden is voor een groot deel anders van aard dan die in nominale vormen. In hoofdstuk 6 is aangetoond dat in het Rivierengebied t-deletie bij werkwoorden frequenter voorkomt. In de noordoostelijke dialecten is die tendens niet alleen anders van aard maar ook meer uitgesproken.

De algemene voorwaarde voor het optreden van woordfinale t-deletie is het bestaan van een consonantcluster. Dat cluster ontstaat op het moment dat in de betreffende werkwoordsuffixen de -ə- gesyncopeerd wordt. De geschiedenis van die syncope is voor het Nederlands nog niet systematisch onderzocht, al zijn er al wel aanzetten toe, en om een beter inzicht te krijgen in de factoren die er een rol bij spelen is het van belang om niet alleen te kijken naar syncope in het Middelnederlands, maar ook naar de syncope in de meest verwante talen als het Engels en het Nederduits. De vergelijking met het Engels en het Nederduits klemmt te meer daar voor andere taalinterne aspecten als het vocalisme een nauwe verwantschap tussen Oudnederduits (Oudsaksisch) en de meer noordelijke Oudengelse dialecten is vastgesteld, speciaal voor het Anglisch (Klein 1977: 524)⁹ maar ook voor het Mercisch en het Northumbrisch. Ook op naamkundig gebied zijn er

⁸ Zie voor Meppen en Lingen Taubken (1985, 336; 373-377; kaarten *dorst*, *lucht* en *juist* en *recht*).

⁹ Dezelfde verhouding geldt voor de woordenschat, althans voor het recent ontdekte Heliandhandschrift S (Korhammer 1980).

nauwe betrekkingen vastgesteld tussen enerzijds Westfalen met Noordniedersachsen en anderzijds de zuidelijke Engelse dialecten van Kent en Wessex. De geografische verspreiding van deze naamkundige overeenkomsten vertoont als intermediaire gebieden Oostnederland, noordelijk België en de Kanaalkust, en in mindere mate de kust van Zeeland tot de Weser (Udolph 1994: 765-776; synoptische kaart 55). Daarbij moet men in het oog houden dat er in het vroege Oudengels niet alleen sprake is van een geografische tegenstelling van noordelijke versus zuidelijke dialecten, maar ook van een chronologische tegenstelling (Kortlandt 1986), waarbij het Kents en Westsaksisch een vroegere fase vertegenwoordigen dan het Anglisch. Overeenkomsten tussen Kentisch en Anglisch zijn van relictmatige aard omdat het Westsaksisch vernieuwingen doorvoert die in de twee andere dialecten achterwege blijven (Kitson 1995: 100).

Dit ruimere verband staat niet alleen. In hoofdstuk 9 is gewezen op zo'n oude connectie op morfologisch gebied, die reikt van Westfalen tot het Kents en het Westsaksisch waarin ook Noordoostnederland, de Kanaalkust en mogelijk Zeeland betrokken zijn. Die connectie betreft de vorm van het inversie-suffix van 2plur (en 1plur) op *-ə* of als zero-vorm.¹⁰

Natuurlijk is het zo dat syncope zich in sommige taalgebieden vroeger voordoet dan in andere en zo is de syncope bij 23sing in het Oudengels vroeger dan in de overige germaanse dialecten. Toch blijft een vergelijking dan zinvol, omdat ook een typologische vergelijking de aandacht kan richten op de relevante factoren die een rol spelen. In de volgende sectie blijkt dat een opstelling die zich beperkt tot Nederlandse feiten nadelen heeft. De Nederlandse onderzoekstraditie heeft tot nu toe voornamelijk aandacht gehad voor de vraag in welke mate syncope afhankelijk is van het stamconsonantisme en ze ging daarmee voorbij aan een tweede groep van factoren, de aard van de syllabestructuur die juist in het Oudengels de doorslag lijkt te geven.¹¹ Er zijn dus minstens twee groepen factoren.

Ten eerste is dat de aard van de slotconsonant van de werkwoordstam: het blijkt dat de frequentie van syncope per stamconsonant verschillend is en dat de sonoriteit van de stamconsonant niet in alle dialecten een rol speelt. Ten tweede is dat de aard van de syllabestructuur van de werkwoordstam: kortsyllabige stammen kunnen zich anders gedragen dan langsyllabige.

Langsyllabige stammen hebben de vorm *VVC* of *VCC*, kortsyllabige stammen hebben de vorm *VV* of *VC*, waarbij we het syllabebegin buiten beschouwing laten. Hier staat *V* voor een willekeurige korte vocaal en *C* voor een willekeurige consonant; *VV* kan zowel een diftong als een lange vocaal voorstellen en evenzo kan *CC* zowel een consonantcluster als een geminaat voorstellen.¹²

¹⁰ Zie ook Goeman (1995b, 395) voor dergelijke connecties met betrekking tot palatale /g/.

¹¹ Deze traditie gaat terug op Van Helten (1887: 252;279); Franck (1910:16-17;) geeft de eerste summiere beschrijving in termen van stamconsonantisme: algemene syncope in 2sing na s, frequente syncope na d en t in 23sing, minder na labiale occlusieven nog minder na fricatieven. We zullen zien dat dit beeld aanmerkelijk geretoucheerd moet worden.

¹² Geminaten komen soms nog in Twente voor: [sə bit:] (bit+t) "ze bijten".

In sectie 10.2.1 stel ik eerst het syncope-proces in de zuidelijke en zuid-westelijke Middelnederlandse dialecten aan de orde. Er zijn aanwijzingen dat zowel de aard van het consonantisme als de syllabestructuur een rol spelen.¹³

Vervolgens komt in sectie 10.2.2 de syncope in de Oudengelse dialecten en in de huidige met het Westfaals verwante dialecten aan bod. In deze sectie probeer ik meer zicht te krijgen op het relatief belang van de stamsyllabestructuur en de aard van de slotconsonanten van de stam. Het zal blijken dat de conditionering van syncope in de Oudengelse dialecten anders is dan in de Middelnederlandse.

Daarna wordt in sectie 10.2.3 aan de hand van de syncope in de noordoostelijke Nederlandse dialecten aannemelijk gemaakt dat niet alleen het relatief belang van de stamsyllabestructuur en de aard van de slotconsonant van de werkwoordstam kan verschillen, maar dat er ook herinterpretatie van de syllabestructuurconditie kan plaatsvinden tot een conditie die op vocaallengte gebaseerd is. In het middeleeuwse Twents valt die overgang te zien.

10.2.1. *Suffixvocaalsyncope in zuidelijke en zuid-westelijke Nederlandse dialecten*

De consonantische presenssuffixen -s en -t als in *du veers* en *he veert* "jij/hij vaart" gaan terug op vormen met een vocaal. Voor 2sing op -s en voor 3sing op -t was die vocaal oorspronkelijk in de meeste gevallen een -i- als in *du varisen hi varit*.¹⁴ De 2sing op -t als in *gi varet* is oorspronkelijk de vorm voor 2plur. In hoofdstuk 7 is er op gewezen dat deze vorm de oorspronkelijke 2sing op -s geheel verdrongen heeft. In de gebieden waar 2sing op -s behouden bleef komt daarnaast een 2sing op -t voor, maar met een van die op -s afwijkende pragmatische waarde als aanspreekvorm.

Ook het Middelnederlands kent syncope. Berteloot (1990, 28) constateert in het noordwestelijke Vlaams van de dichter Van Maerlant volledige syncope in 3sing na *d/n/r/s/t*, overwegende syncope na *k/m/p/z*, geringe syncope na *j/w* en ontbreken van syncope na *g/v*. Voor de meer oostelijke gebieden beschikken we eveneens over een aantal teksten uit deze periode.

De Nederrijnse Bestiaire-vertaling is uit het laatste kwart van de 13e eeuw, mogelijk in de periode 1280-1290 (Holmberg 1925, 1) en dus uit dezelfde tijd als het merendeel van de stukken uit het Corpus Gysseling. Het Kleefs-Gulikse

¹³ De syncope in nomina is anders van aard, namelijk syncope van de middelste van drie syllaben, waarvan de laatste beide onbeklemtoond zijn zodat een voet ontstaat van beklemtoonde + onbeklemtoonde syllabe (Marynissen 1996). Het proces is het frequentst in het Vlaams en het Brabants, maar dat komt omdat in deze dialecten de ə-apocope later begint door te werken. In de overige dialecten, waar die apocope al eerder werkt is die prosodische voetstructuur dan al bereikt. Bij werkwoorden leidt syncope tot een reductie van de voetvorm beklemtoonde + onbeklemtoonde syllabe tot uitsluitend beklemtoonde syllabe.

¹⁴ Getuige het optreden van umlaut in de daarvoor in aanmerking komende werkwoordsvormen (zie Goeman 1995c). Zie voor afwijkende gevallen sectie 10.3.4) De dialecten met een eenheidspluralis op -t hadden als suffixvocaal -a-. De niet-eenheidspluralis in het Oudvlaams heeft deze realisatie met -a- nog getuige de vormen in het *Hebban olla vogala*-zinnetje.

Heberegister is iets later, namelijk uit de periode 1312-1318 (Holmberg 1925, VII).

In het Oosten, in het Kleefs-Gulikse gebied, is de conditionering als volgt: volledige syncope na consonantclusters eindigend op *t* en na liquida (behalve na oorspronkelijke *r*-geminaat), overwegende syncope na *k/p* (inclusief clusters van resonant +*p/k*), frequente syncope na *s/d/t*, ongeveer 50% syncope na *g*, terwijl de minste syncope zich na *v* voordoet (Holmberg 1925, 98-100).

In het iets latere *Heberegister* is de situatie als volgt: volledige syncope na *r/n/m*, ongeveer 50% syncope na *p*, uiterst infrequent is syncope na *v* (voorbeeld *hevet* "heeft":4%) terwijl syncope ontbreekt na *g*.

Mooijaart (1992, 168-172) laat aan de hand van het oorkondencorpus Gysseling zien dat de syncope in deze laatste categorie, die van de laagste frequentie na *v/g*, bij 3sing *hevet* "heeft" geenszins uitgesloten is. In het Westvlaams van Van Maerlant wordt er in deze laatste categorie nog niet gesyncopeerd (Berteloot 1990). Blijkens tabel 1 neemt de frequentie van syncope in 3sing *hevet* van het Oosten naar het Noorden en Westen af: ze is het hoogst in Limburg, Belgisch Brabant en Oostvlaanderen, het laagst in Utrecht en de streek tussen Utrecht en de kust.

Tabel 1: Percentage syncope¹⁵ in 3sing pres *hevet*

Belgisch Brabant	82.3%
Limburg	78.2%
Oostvlaanderen	70.5%
West-Vlaanderen	30.3%
Holland (kust)	23.1%
Antwerpen / Nederlands Brabant	22.0%
Hollands-Utrechts	12.0%
Utrecht	0.0%

De 14e eeuw laat de voortzetting van deze tendens zien. Blijkens kaart 4 vertonen het westelijke Vlaams en het Zeeuws in de 14e eeuw nog steeds ongesyncopeerde vormen (*hevet*), waarschijnlijk met lange vocaal, ontstaan door open syllabeverlenging, omdat er in dit gebied ook *heeft*-vormen bestaan.¹⁶ Ongesyncopeerde vormen komen verder voor in het Noordoosten van Nederland, daar zijn het vormen met bewaard gebleven korte stamvocaal. Gesyncopeerde vormen met open syllabeverlenging (*heeft*) komen voor in het tussengebied, waarbij er in het Brabants mogelijk vocaalverkorting optreedt (*heft*). Ook in het uiterste Noorden en Oosten, in Westerwolde, Drenthe en Twente, komt syncope met vocaalverkorting voor (*heft*).

¹⁵ Deze percentages zijn anders dan op Mooijaarts kaarten 62a en 62b. Door mij zijn alle woordvormen van tabel 62 en van tabel 91a opgenomen (onder weglating van de 'dubbele' werkwoordvormen die in haar beide tabellen voorkomen). Zeeland en de het Nederrijnse gebied boden te weinig gegevens.

¹⁶ Zie kaarten in sectie hierna.

De verdere ontwikkeling van syncope bij 3sing in de 14e eeuw, en dan in het bijzonder in Noordoost Nederland, komt hierna in dit hoofdstuk, in de volgende sectie, aan de orde.

Als we de Kleefse situatie mee in het beeld betrekken dan lijkt Brabant-Limburg het kerngebied van syncope te zijn. In tabelvorm zijn de verhoudingen in de twee “perifere” gebieden Vlaanderen en Kleef, waar de oudere toestand langer bewaard is, beter af te lezen (tabel 2); de uitgegeven selectie uit het *Heberregister* bevat niet voor alle stamconsonant-groepen materiaal; lapidair deelt Holmberg (1925) mee: “Hinter dentalen ist keine regel festzustellen” ik heb deze daarom bij de groep “frequent” ingedeeld.

Tabel 2: Frequentie van syncope naar slotconsonant van de werkwoordstam

syncope	Vlaams Van Maerlant	Kleef Bestiaire	Kleef/Gulik Heberregister
volledig overwegend frequent 50%	d l n r s t k m p z s d t m	C+t l r R+k/p k p n s z d t ?	r n m
gering ontbreekt	g j w g v	p v g	v
C = consonant; R =resonant; ? zie verklaring in de tekst hierboven.			

Voor de syncope bij Van Maerlant is voldoende materiaal voorhanden om in detail het effect van de onderscheiden stamconsonanten nader te toetsen. In mindere mate is dat voor de Kleefse situatie het geval.¹⁷ Aangezien de onderscheiden handschriften van Van Maerlant zich anders zouden kunnen gedragen met betrekking tot syncope nemen we die handschriften als een aparte groep factoren in het model op.

Het algemene basisniveau van syncope bij Van Maerlant, dat niet door de invloed van het consonantisme of door de handschrifttraditie bepaald wordt is 0.5703 (intercept, zie Appendix 1a). Maar het is toch belangrijk om de handschriften in de analyse te houden om door uitpartialisering van het handschrift-effect het effect van de afzonderlijke consonanten zuiver te zien.¹⁸ Het effect van

¹⁷ De gegevens zijn ontleend aan Berteloot (1990). Diens opzet was meer filologisch van aard, namelijk om op basis van de handschriften het oorspronkelijke syncopepatroon van Van Maerlant zelf te reconstrueren. Mijn opzet is om het syncopepatroon in een westelijk dialect te analyseren op het punt van de invloed van de slotconsonanten van de werkwoordstam. Gebruikt werden Berteloots absolute aantallen per handschrift en per consonant. Omdat een aantal consonantcategorieën uitsluitend met een nulscore voorkomt kunnen de schattingen instabiel worden. Ter ondervanging van dit probleem zijn alle scores van Berteloot met 1 opgehoogd; de onderlinge verhoudingen blijven daardoor volledig bewaard. De opsomming in Holmberg (1925) is niet geheel compleet.

¹⁸ Het blijkt dat de handschriften als groep tezamen genomen geen significante invloed uitoefenen. Dat komt voornamelijk doordat Hs. D geen rol speelt bij syncope en dat doet Hs. B

de consonanten wordt weergegeven door een schatting van hun relatieve belangrijkheid (Estimate). Daarbij zien we dat bepaalde consonanten nauwelijks invloed uitoefenen (ze zijn niet significant), die zijn dus irrelevant met betrekking tot syncope. Van de overige consonanten bewerken sommige stamconsonanten syncope, andere werken die juist tegen. De rangorde in effect (opgeschoond, zoals vermeld, van de effecten van de handschriften) is als volgt:

$$+r^* > +t^* > +d^* > +s > +n > +l > -k > -z > -m > -p > -g^* > -v^*$$

Hierbij betekent “>”: *meer dan*, “+” betekent: *positief effect* en “-” betekent: *tegenwerkend effect*. Een “*” betekent dat het effect van die consonant significant is. We zien dus dat naast een al aanwezig basisniveau van syncope, dat eveneens significant is, enkel *r/t/d* een significant positief effect hebben op syncope en dat enkel *g/v* syncope tegenwerken. De overige consonanten gedragen zich indifferent. Dat betekent dat bij werkwoorden als *varen* (-r), *rijden* (-d) en *bijten* (-t) juist significant syncope plaatsvindt, maar bij werkwoorden als *vragen* (-g) en *blijven* (-v) syncope significant verhinderd wordt, de werkwoorden met overige stamconsonanten vertonen wel meer syncope (*wensen* -s, *verdwijnen* -n, *verwijlen* -l) of minder syncope (*blijken* -k, *kiezen* -z, *komen* -m, *hopen* -p) maar die effecten zijn niet significant.

Dergelijke kwantitatieve gegevens zijn niet beschikbaar voor de Kleefse *Bestiaire*-vertaling en voor het Kleefs/Gulikse *Heberegister*; we moeten het doen met de rangorde die tussen de consonantcategorieën is aangebracht (zie tabel 2).

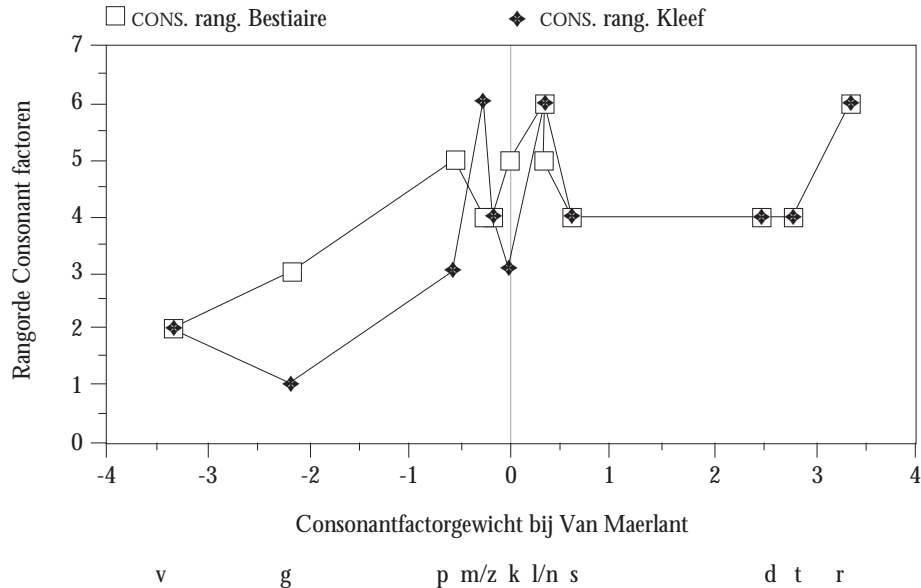
Als we de rangordes voor het Bestiaire samen met die voor de oorkonden in verband brengen met de consonantgewichten voor het Westvlaams zien we dat de rangorden gelijkenis vertonen. Zie figuur 1.

Als de frequentierangen (voor de twee Kleefse bronnen) en het consonantfactorgewicht (voor het Westvlaams van Van Maerlant) per consonant beide hoog zijn of beide laag, dan is er een verband, en dat betekent dat beide dialecten een gelijksoortige conditionerende structuur vertonen met betrekking tot syncope in 3sing.

Men kan zich een schuine rechte lijn door de gezamenlijke punten denken van links onder naar rechts boven, die een indicatie is voor de samenhang tussen de rangordes van de stamconsonanten met betrekking tot syncope. Die samenhang is er inderdaad tussen aan de ene kant het Westvlaams en aan de andere kant de Kleefse varianten. De twee Kleefse bronnen vertonen namelijk een parallel gedrag.

waarschijnlijk ook niet (net niet significant). Hs. M vertoont daarentegen significant minder syncope. Gysseling (1981) veronderstelt dat Hs. M dichter bij het origineel staat dan Hs. D beide lokaliseert hij in een Brugs schrijfcentrum. M zou dus een iets oudere fase kunnen vertegenwoordigen; zo ook Swater (1991) op grond van stemmatologisch onderzoek). Dat syncope in M minder frequent is spoort goed met zo'n oudere taalfase.

Figuur 1: Westvlaams vergeleken met Bestiaire en Kleefs

In de drie bronnen zijn de rangordes zeer gelijkend. Dat betekent dat het Westvlaams en het Kleefs een gelijksoortig patroon vertonen bij de consonanten met betrekking tot vocaalsyncope. In het gebied rond "0" is de fluctuatie van de consonantgewichten het grootst: dat is te verwachten bij factorengewichten die niet significant zijn. Daarbij moeten we wel bedenken dat die rangorde voor het Kleefs (*Heberegister*) in de grond tamelijk impressionistisch is (Holmberg 1925,100). Voor de *Bestiaire*-vertaling geldt dat bezwaar in mindere mate.¹⁹ De rangorde voor Van Maerlant is wel goed gefundeerd. In plaats van de vierdeling van Berteloot (1990) uit tabel 2 hiervoor, kom ik op basis van de afstanden tussen de gewichten voor de consonanten tot een vijfdeling:

- 1) *r*, 2) *t/d*, 3) *s/n/l/k/z/m/p*, 4) *v*, 5) *g*.

Of we de resultaten nu primair chronologisch of primair als dialectverschil moeten zien valt zonder nieuw onderzoek niet uit te maken. Wat we wel kunnen zien zijn drie zaken.

¹⁹ Holmberg geeft wel aantallen, maar voor zeer frequent voorkomende consonanten meldt hij alleen dat ze zeer frequent zijn. Een doorberekening van die aantallen levert een beeld op dat grotendeels overeen komt met de door Holmberg verbaal weergegeven indeling in frequentie-classes bij de *Bestiaire*-vertaling en de oorkonden uit het *Heberegister*; vanwege de onzekerheden die bij die tellingen blijven bestaan is een bespreking van de geschatte waarden van die tellingen niet zinvol.

Ten eerste vertonen de drie bronnen onderling niet overmatig afwijkende rangordes in frequentie van syncope naar gelang de soort consonant.

Ten tweede: als we Van Maerlant en de *Bestiaire*-vertaling vergelijken, dan lijkt het Westvlaams van Van Maerlant in frequentie-rangorde naar consonant op enkele punten opgeschoven te zijn. Dat Westvlaams vertoont meer syncope. Mogelijk vertegenwoordigt Van Maerlant ten opzichte van het Kleefse gebied een jongere fase. We moeten hierbij ook bedenken dat de Maerlanthandschriften ten opzichte van andere Westvlaamse documenten al een jonger type Westvlaams vertegenwoordigen (Berteloot 1990).

Ten derde: hoewel Holmberg de indruk wekt dat enkel de aard van de slotconsonant een rol speelt bij de syncope, zijn consonantclusters wel degelijk van belang. Dat blijkt uit het feit dat in de vertaling van het *Bestiaire d'Amour* de twee categorieën 3sing-vormen waar sprake is van volledige of overwegende syncope juist werkwoorden bevatten met consonantclusters aan het stameinde. Ik zie dat als een indicatie voor een relictmatig voortleven van de oude stamsyllabestructuur die mogelijk op het punt staat geherinterpreteerd te worden in termen van het consonantisme. We zouden hier de ontwikkeling kunnen betrappen van een syllabestructuur die in termen van morfemen (stam en suffix) beschreven kan worden, naar een syllabestructuur met als domein het woord.²⁰ Voor het proces van Open Syllabe verLenging is zo'n ontwikkeling al geschetst door Leys (1975).

Omdat a) de syllabestructuur in verband met syncope in de Nederlandse traditie geen voorwerp van onderzoek is geweest en b) de "Beleglage" voor het latere Kleefs te gering is, valt hier verder niets over te zeggen. Maar we zullen zien dat die syllabestructuur in de noordoostelijke dialecten wel degelijk een rol speelt.

Samenvattend kunnen we stellen dat er geografische en chronologische verschillen in syncope zijn; syncope kan zich over zeer lange perioden uitstrekken: in sectie 10.2.3. wordt aangetoond dat het huidige Winterswijk's nog steeds ongesyncopeerde vormen vertoont; naast het slotconsonantisme van de stam speelt mogelijk ook de syllabestructuur van de stam een rol.

10.2.2. *Suffixvocaalsyncope in Westfaalse en zuidelijke Oudengelse dialecten*

In de inleiding van dit hoofdstuk kwamen historische structurele overeenkomsten tussen de dialecten van Westfalen en de noordelijke en zuidelijke Oudengelse dialecten ter sprake, waarbij de dialecten van Westvlaanderen mogelijk een intermediaire positie innemen. Deze overeenkomsten wettigen de veronderstelling dat er in de huidige dialecten nog relictten van de historische situatie voortleven, of dat er minstens een typologische gelijksoortigheid te constateren valt bij de factoren die een rol spelen bij de syncope.

Dat leidt tot de hypothese dat de syncope in het Oudengels gelijksoortige kenmerken heeft als de syncope in de Noordoostelijke dialecten, die aansluiten

²⁰ Zo'n overgang die gesitueerd wordt van Laat-Oudengels naar Vroeg-Middelengels is ook beschreven door Ritt (1994)

bij het Westfaals (sectie 10.3.2).

In de vorige sectie is gebleken dat er in het Middelnederfrankisch van de streek van Kleef indicaties voor het voortleven van een syllabestructuurconditie zijn te vinden. Deze syllabestructuurconditie zou een ruimere verspreiding kunnen hebben dan de regio Kleef en daarom geven we in deze sectie een gedetailleerd beeld van de Oudengelse situatie om die daarna in de volgende sectie met Noordoost-nederlandse historische gegevens te confronteren teneinde te achterhalen of de hypothese van verwantschap of typologische overeenkomst klopt.

In tegenstelling tot de Middelnederlandse onderzoekstraditie is er in de Oudengelse juist grote aandacht voor de rol van de syllabestructuur (Hedberg 1945) of voor die van de stamslotconsonant (Löfvenberg 1949). Een poging tot integratie van de factoren die syncope in de zuidelijke Oudengelse dialecten bepalen kan men samengevat vinden bij Sievers/Brunner (1965, 273) en Brunner (1962): in eerste instantie wordt syncope bepaald door de syllabestructuur van de stam: er is namelijk volledige syncope na langsyllabige sterke en zwakke werkwoordstammen, vervolgens is er vaak syncope bij kortsyllabige stammen, en wel het meest bij stammen op stemloze occlusief en fricatief en vervolgens bij die op stemhebbende consonant; er is geen syncope na nasaal of liquida. Bij deze opsomming blijkt al meteen een verschil met het Middelnederlands, want in de vorige sectie is aangetoond dat syncope daar het minst na *v/g* voorkomt.

Er is een bijkomende reden om naar de syncope in het Oudengels te kijken en die ligt in de dialectgeografie. Kent ligt dicht bij Vlaanderen en dus zou de overeenkomst tussen het Kents en het Westvlaams het grootst kunnen zijn. Daarom zullen we in het vervolg speciaal aandacht besteden aan de dialectverschillen op het punt van syncope.

Ik wil dan ten eerste een duidelijker beeld scheppen van de syncope in de Oudengelse dialecten en die confronteren met de "handboekencanon, en ten tweede wil ik de resultaten confronteren met de verhoudingen in het Middelnederlandse materiaal: de veronderstelde connecties die van het Westfaals, via het Middelnederlands, naar het Engels lopen, kunnen zo worden getoetst.

De nadruk op de syllabestructuurconditie begint bij Sievers (1885). Hij heeft de situatie in het Oudengels het eerst onderzocht, maar hij bekeek uitsluitend de langsyllabige werkwoorden en hij beperkte zich daarbij tot de poëtische teksten. Vervolgens heeft de handboekentraditie de syncopeconditionering in de middensyllabe van superlatieven (type *hauhisto* "hoogste") analoog toegepast op de werkwoorden.²¹ Het is evenwel onduidelijk of de vocaalsyncope bij 23sing presens (tweesyllabig) wel hetzelfde is als bij de driesyllabige woorden van het type *hauhisto*. De handboeken postuleren dat eenvoudig door er op te wijzen dat enclitische verbindingen met deze werkwoordsvormen wel degelijk driesyllabig zijn.

²¹ Het idee gaat terug op een kort terzijde van Walde (1900, 125) die postuleert dat alle verbale suffixvocalen tot middensyllabe werden als het werkwoord met een volgend encliticum werd verbonden tot een z.g. "clitische groep". Löfvenberg(1949a) heb ik niet kunnen raadplegen; het is niet in Nederlandse bibliotheken aanwezig, het behandelt misschien dezelfde stof als Löfvenberg (1949).

Hedberg (1945) heeft daarom het gehele Oudengelse prozacorpus onderzocht en betreft daar zowel lang- als kortsyllabige werkwoorden bij.²² De kwestie van de enclitische vormen bleef daarbij onbeslist, omdat de attestaties naar verhouding te gering waren. Hedberg concludeert verder dat in het Kents en het West-Saksisch, tegen de communis opinio in, verba met korte stamsyllabe evenveel syncope vertonen als die met lange stamsyllabe en dat “syncope is most common after t, d, ə, s; it is least common after l, r, m, n” (296). Dit stemt niet overeen met de driedeling in a) stemloze occlusief en fricatief, b) stemhebbende consonant en c) nasaal/liquida van Brunners handboek.

Is de handboekentraditie al niet onweersproken, ook de retouchering door Hedberg lijdt onder twee zaken: namelijk a) onder het feit dat hij de handboeken-canon (Sievers-Brunner 1965; vgl. nog Campbell 1974) tot uitgangspunt neemt bij de interpretatie en er niet vanuit gaat als hypothese; en b) onder de veronderstelling dat variabiliteit niet inherent kan zijn, maar een uiting van fouten, dialectmenging en andere niet vermelde invloeden.

Zijn interpretatie is bovendien feilbaar, want Hedberg heeft wel het materiaal geordend in tabelvorm maar het is heel moeilijk om op het oog uit een aantal tabellen met een groot aantal absolute frequenties de relevante structuur af te lezen. Zeker bij dermate grote aantallen gegevens (N=10352) is het onmogelijk om alleen op het oog de verhoudingen tussen de categorieën in hun totale samenhang te zien, alsmede het gewicht dat afzonderlijke categorieën in de schaal werpen, te evalueren. Dat kan alleen door de (interntalige) categorieën als factoren onder te brengen binnen een geëigend statistisch model.

Een doorberekening²³ van het relevante Oudengelse materiaal in ons model levert ten opzichte van Hedberg een diametraal tegengestelde conclusie: syncope komt in die *zuidelijke Engelse dialecten* (Kent) significant meer voor na kortsyllabige werkwoordstammen (zie Appendix 1b1 en 1b3)²⁴ en significant minder na langsyllabige werkwoorden (zie Appendix 1b1 en 1b3). Syncope wordt significant begunstigd na $\delta > d > k$ als slotconsonanten van de stam (bijv. *snið* “hij snijdt”; *itt* “hij eet”; *wrycð* “hij wreekt”); syncope wordt significant tegengewerkt door $s > n > l > z$ (bijv. *zemynd* “hij herinnert”; *stylð* “hij steelt”; *fryst* “het vriest”), terwijl $v > g > t > m > p > r$ geen significant effect vertonen in de ene of de andere richting (bijv. *lisð* “hij leest”; *læfan* “verlaten”; *springan* “springen”; *zietan*

²² Langsyllabige werkwoordstammen: -vvc of -vcc: *zirædeð* “hij raadt” of *zebindeð* “hij bindt”; kortsyllabige werkwoordstammen: -vc of -vv (geen vbb. in Hedbergs gegevens): *iteð* “hij eet”; voor de syllabestructuur zie sectie 10.2.

²³ Afhankelijke variable syncope: ordinaal (niet nominaal) gescoord omdat chronologisch gezien niet-syncope vóór syncope komt; als factoren de onafhankelijke variabelen a) langsyllabig-kortsyllabig (nominaal-tweewaardig), b) aard stamconsonant: t-d-p-k-g-v-ð-s-ʒ(=x)-l-r-m-n (nominaal dertien-waardig). Voor de gebruikte methode, een loglineaire procedure, zie hoofdstuk 7 en 8.

²⁴ Geschatte waarde voor syncope bij de kortsyllabige werkwoorden: 0.18217456; bij de langsyllabige werkwoorden: -0.18217456. Als Hedberg (1945) percentages had gegeven in plaats van absolute aantallen dan zou er al een beeld zijn ontstaan. Door onderrepresentatie van niet-syncope in het Kents is de geschatte waarde voor de factor -t instabiel.

“krijgen”; rīman “tellen”; screpan “schrapen”; hīeran “ horen”). Hier betekent > = *groter effect dan*).²⁵ Zie Appendix 1b2 en 1b3.

Hoewel het gehele model significant is, is er toch een probleem: de uiterst lage verklaarde variantie (Rsquare (U)=0.015). Dat betekent dat er een heleboel andere potentiële verklarende factoren zouden kunnen zijn. Dit ligt waarschijnlijk niet aan het gebruikte model, maar eerder aan de situatie in de Oudengelse data. Het gaat hier in de eerste plaats om literaire teksten, die door een intuïtieve procedure door Hedberg geaggregeerd zijn tot grotere dialectgehelen. Ten tweede is het onderscheiden van Oudengelse dialecten een notoir probleem. Sommigen als Hogg (1988) zijn sceptisch over de mogelijkheid van een Oudengelse dialectologie gegeven de “Beleglage”; het aantal bruikbare oorkonden is gering, terwijl de overige teksten sterk mengvormen schijnen te vertonen. Anderen als Kitson (1995) zien wel mogelijkheden tot een dialectologie van die periode op basis van een corpus plaatsaanduidingen in oorkonden, waaraan dan andere teksten gevalideerd kunnen worden.

Aangezien de syncope juist als een demarkerend criterium voor de dialectindeling in het Oudengels wordt gebruikt, hebben we hier een probleem dat in zijn eigen staart bijt. Hierboven is dat ondervangen door syncope niet als criterium te nemen, maar als afhankelijke variabele, ervan uitgaande dat er andere, onafhankelijke evidentie is om een dialectonderscheid te handhaven. Bovendien zou het expliciet in rekening brengen van de chronologie van de teksten nog tot hogere verklaarde variantie kunnen bijdragen. Gegeven de huidige stand van zaken kunnen we het resultaat niet nauwkeuriger krijgen dan die lage verklaarde variantie.²⁶ Door uit te splitsen naar dialect (Kents, West-Saksisch, Kents-West Saksisch, de indelingscategorieën van Hedberg (1945), zal het gedeelte verklaarde variantie iets groter worden. Löfvenberg (1949) oppert enkele bezwaren tegen Hedberg betreffende een paar werkwoordsvormen die volgens hem verkeerd zijn ingedeeld. Dat feit vormt slechts een zwakke storingsfactor, binnen de error-component. Het kleine aantal kan het algemene beeld niet vertekenen, want op het totaal van de woordvormen (10352) maakt deze foutenbron weinig uit. Een tweede negatief punt dat Löfvenberg oppert is dat Hedberg de chronologie te weinig in rekening brengt. Tijdreeksen van data uit literaire bronnen zijn evenwel moeilijk op zichzelf te ordenen, ze moeten aan andere bronnen en paleografisch

²⁵ Beckmann(1993, 106) gaat er dus ten onrechte vanuit dat syncope het meest/eerst na stemloze consonant optreedt.

²⁶ Werkwoordstammen op -h- (contractieverba), die op -3/w (=j/w; uitsluitend langsyllabisch) en die op zware consonantclusters als -ngr en -sn (eveneens uitsluitend langsyllabisch) werden buiten het model gehouden omdat ze het design uit balans zouden brengen. De contractieverba moeten terzijde gehouden worden vanwege hun aparte ontwikkeling. Ze laten enkel indirect conclusies afleiden betreffende syncope. In de regel wordt er bij syllaben op -j/w gesyncopeerd; -j: 65% (N=20), -w: 83% (N=196). Daarentegen wordt er in de regel niet gesyncopeerd bij de werkwoorden waarvan de stamsyllabe op een zwaar consonantcluster uitgaat; ongesyncopeerd: 81%. Van werkwoordstammen op -b was er in het gehele corpus (inclusief de noordelijke dialecten maar één vorm, deze is derhalve niet in de analyse opgenomen. Met deze beperkingen omvat het hier geanalyseerde corpus van Zuidelijke dialecten N=10352.

gevalideerd worden. Het eerste is voor de Maerlanthandschriften door Mooijaart (1992) gedaan, de tweede procedure is door Holmberg (1925) voor de vertaling van de *Bestiaire d'Amour* toegepast. Voor tijdreeks-analysen zie hoofdstuk 8 en verderop in dit hoofdstuk voor het Middelnederduits van Goor.

In de noordelijke dialecten van het Oudengels (Anglisch, Mercisch en Northumbrisch) is een korte stamsyllabe blijkens het geschatte effect (0.15543159) een factor die significant tot meer syncope leidt (zie Appendix 1c1 en 1c3). Daarentegen leidt een lange stamsyllabe tot onderdrukking van dat proces (wat blijkt uit de lagere geschatte waarde -0.15543159; appendix 1c3).

Syncope is significant gemakkelijker na $dh > z > n > ?k$ als slotconsonanten van de werkwoordstam. Het wordt significant tegengewerkt door $t > d > l > m > s$. De overige slotconsonanten vertonen geen noemenswaardig effect, die zijn niet significant: $v > p > r > ?g$. Op de grens van significantie bevindt zich k , mogelijk is g ook significant bij tegengaan van syncope.

Wel is het zo dat het algemene niveau van syncope in de noordelijke groep (Anglisch/Mercisch en Northumbrisch) minder hoog is dan in de zuidelijke (Kents en West-Saksisch): dat is te zien aan de intercept: die is hoog in de groep van de Kentse dialecten (c.s.), namelijk 2.403, zeker vergeleken met de gewichtswaarden voor de afzonderlijke consonanten en voor de syllabestructuur. De waarde voor de noordelijke groep (Anglisch c.s) is contrair, namelijk negatief: de intercept is -0.719; het algemene niveau van syncope is er dus laag, dat wil zeggen dat in algemene zin de bestaande positieve en negatieve effecten van syllabestructuur en stamconsonanten lager uitvallen.

We kunnen concluderen dat in beide Oudengelse dialecten syncope significant meer voorkomt na kortsyllabige werkwoordstammen dan na langsyllabige. Dit strookt niet met de handboekencanon die na langsyllabige stammen meer syncope postuleert en ook niet met Hedberg, die concludeert dat er bij beide typen stammen evenveel syncope voorkomt.

Voor wat betreft de invloed van het stamconsonantisme is er blijkens mijn analyse verschil qua dialect.

Syncope komt in het Kents c.s. significant meer voor bij $dh/d/k$, terwijl het in het Anglisch c.s. meer bij $dh/z/n$ voorkomt.

In het Kents c.s. komt syncope significant minder voor bij $nasaal/liquida/s/zen$ in het Anglisch c.s. bij $d/l/t/m/s$.

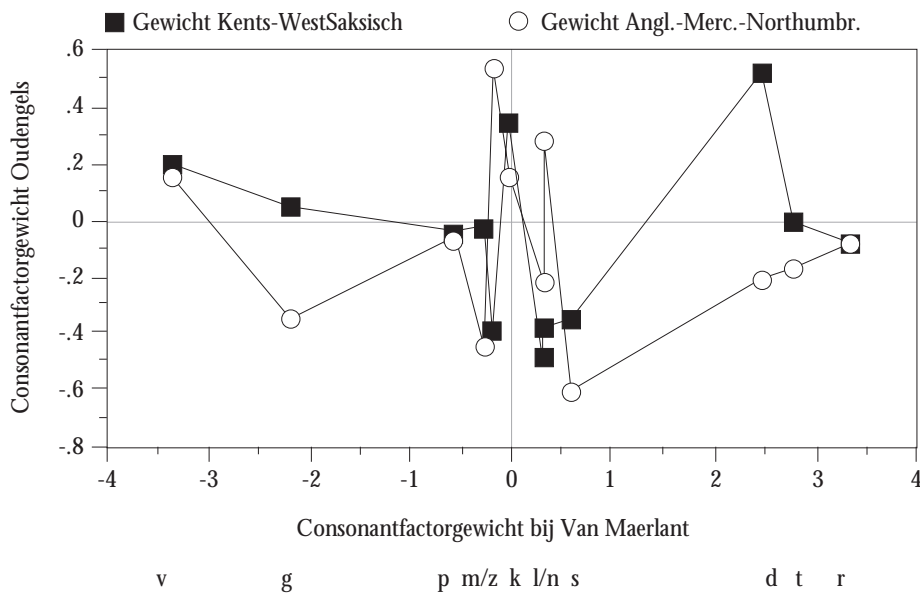
De handboekencanon, die zegt dat syncope in het Zuiden (Kents en West-Saksisch) in de eerste plaats voorkomt na stemloze occlusief en fricatief en vervolgens na stemhebbende consonant, is eveneens onjuist. Dat er *geen* syncope voorkomt na nasaal of liquida, is ook onjuist. Die vaststelling is deterministisch,²⁷ het variabele patroon wijst immers op significant *minder* syncope.

Hoe is nu de verhouding van de Oudengelse tot de Middelnederlandse dialecten? Die vraag kunnen we beantwoorden door de verkregen schattingen voor de consonanteffecten van de twee Oudengelse dialectgroepen te vergelijken met de

²⁷ Zie voor dit begrip hoofdstuk 7 en 8.

schattingen die voor het Westvlaams zijn gevonden; we zetten daartoe de schattingen voor de Oudengelse dialecten af tegen de Westvlaamse, zie Figuur 2. Als er een relatie bestaat tussen de drie dialecten dan moet zich dat uiten in het feit dat lage waarden voor het Westvlaams van Van Maerlant samengaan met lage waarden voor het Kents c.s. en het Anglich c.s. en omgekeerd dat hoge waarden voor ene dialectgroep corresponderen met hoge waarden voor de andere. Het eerste wat opvalt is dat het Kents en het Anglich niet parallel lopen.

Figuur 2: Syncope in het Westvlaams vergeleken met het Oudengels

Waar er tussen de Middelnederlandse dialecten onderling wel een verband werd geconstateerd in de vorige sectie, is dat in de vergelijking van het Westvlaams met het Oudengels niet het geval. Er is geen lineair verband tussen syncope in het Westvlaams van Van Maerlant enerzijds en syncope in de twee Oudengelse dialecten anderzijds.

Van de consonanteffecten in de twee Oudengelse dialecten vertonen enkel *d* (Kents c.s.: hoge gewichten) en *g* (Anglich c.s.: relatief laag gewicht) qua schattingen overeenstemming met het Vlaams. De schattingen van de consonantgewichten moeten namelijk in alle drie de dialecten minstens paarsgewijs significant zijn en dat zijn ze in het gebied rond 0 niet, daar schieten de lijnen heen en weer. Gemeenschappelijk met de noordelijke Engelse dialecten (Anglich c.s.) heeft het Vlaams dus de onderdrukking van syncope na *g*, gemeenschappelijk met de zuidelijke Engelse dialecten (Kents c.s.) heeft het Vlaams de bevordering van syncope na *d*. De syncopprocessen in de Oudengelse en de Westvlaamse dialecten zijn dus verschillend, enkel op de uiteinden van de Vlaamse consonantschaal

zijn er raakvlakken met de Oudengelse dialecten. Omdat er wel overeenkomst bestaat tussen de Westvlaams en de Nederrijnse dialecten uit de buurt van Kleef maar niet tussen het Westvlaams en het Oudengels, moet er ook geen overeenstemming bestaan tussen Oudengels en het Kleefse Middelnederlands (zie ook tabel 3 en 3 in sectie 10.2.3).

De conclusie is, dat syncope in het Oudengels anders geconditioneerd is dan gemeenlijk verondersteld wordt en dat de Oudengelse syncope geen relatie heeft met de Middelnederlandse.

Daarmee verliezen historische en typologische parallellen voor de noordoostelijke Nederlandse en Westfaalse dialecten die aansluiten bij de Nederrijnse, hun waarde.

10.2.3. *Suffixvocaalsyncope in de noordoostelijke Nederlandse dialecten*

In de inleiding van dit hoofdstuk is er al op gewezen dat noordoostelijke dialecten wel t-deletie in 3sing vertonen maar dat daarentegen de 2sing op -t en 123plur, die daar toch ook op -t uitgaan, overwegend geen t-deletie hebben. De verklaring hiervoor is dat de syncope van de suffix-ə- in 2sing en 123plur pas zeer laat zijn beslag gekregen heeft en in een aantal dialecten tot op heden niet, of niet in alle werkwoordscategorieën voltooid is, soms zelfs niet in 3sing.²⁸ Zo bestaat er tot op heden in het Achterhoeks van Winterswijk wel -ə-syncope in:

[blʌf] 3sing “blijven”, met latere t-deletie; de ontwikkeling is hier [bli:vət] > [bli:ft] met syncope > [blʌft] met verkorting > [blʌf] met t-deletie)

alsmede in:

[varkʌt] 123plur “werken”

maar daarnaast komt ook voor:

[varkət] 123plur “werken”.

Algemeen is de syncope er in persoonsvormen enkel bij werkwoorden waarvan de stam eindigt op *j*, *l*, *m* en *n*. Alle overige werkwoorden hebben nog steeds ongesyncopeerde vormen in 2sing en 123plur, waarnaast tevens gesyncopeerde vormen bestaan:

²⁸ Als men een dergelijke gang van zaken ook aanneemt voor de zuidoostelijke Limburgse dialecten en de aansluitende Ripuarische, dan kan men verklaren waarom de t-deletie daar wel frequent in 3sing voorkomt maar pas recentelijk ook in 2plur. In de vorige eeuw en in het begin van deze werd blijkens Jongeneel (1884) en Münch (1904) bij in aanmerking komende 2plur-vormen nog in het geheel niet gedeleerd, zie Hinskens (1993, 178). Beckmann (1993, 106) denkt dat de onbeklemtoonde hoge suffixvocaal [i] van 23sing eerder tot [ə] was afgezwakt dan de suffixvocaal [a] van 2sing/123plur op -t/-n waardoor zich het chronologisch onderscheid tussen de twee zou kunnen verklaren. Voor het Oudengels wordt niet van zo'n tussenstadium uitgegaan: blijkens Hogg (1992, 227-232) spreekt men er van “high vowel deletion/syncope”. Zie voor twee concurrerende recente theorieën over high-vowel deletion Dresher en Lahiri (1991), die een voet met mora-formulering voorstaan, versus Halle, O'Neil en Vergnaud (1993) en Calabrese (1994) die een grid met edges-formulering beargumenteren.

[tj / vɔj / tʃ(lø) / zə bli:vət] “jij, wij, jullie, ze blijven”, maar ook [bli:ft]
 [tj / vɔj / tʃ(lø) / zə varkət] “jij, wij, jullie, ze werken”, maar ook [varkt]
 (Deunk 1977, 118;126).

Het dialect van Winterswijk kent dus verplichte syncope bij sterke werkwoorden in 23sing: [blɪfstə] [blɪf] “blijven”, maar variabele syncope bij zwakke werkwoorden: [varkstə] [varkt] 23sing, naast [varkət] 3sing “werken”. Verplichte syncope is er ook bij alle persoonsvormen van werkwoorden waarvan de stam eindigt op nasaal of liquida.

Het Winterswijks staat hierbij niet op zichzelf. In heel wat Nederduitse dialecten is syncope in de zwakke werkwoorden pas later ingezet. Het syncoperingsproces is dus in sommige huidige dialecten zoals dat van Winterswijk nog niet geheel voltooid. Als er in een werkwoord bij 3sing niet gesyncopeerd wordt, dan is dat werkwoord in de overgrote meerderheid van de gevallen zwak (Deunk 1977, 11-117). Ook het Enschedees heeft een sterk werkwoord dat geen syncope vertoont, en dat daarom overgegaan is naar de klasse van zwakke werkwoorden getuige zijn zwakke partpret: [vaskən] inf, [vaskət] partpret, versus [vaskət] 3sing “wast”. Het is oorspronkelijk een sterk werkwoord van de 6e klasse (Bezoen 1938, 84).²⁹ Het zou, indien sterk gebleven, een partpret op *-en* gehad hebben. Aantoonbaar is, dat te Vriezenveen de volledige syncope (behalve na stam op *-sk/-sx* als *wasken* ‘wassen’, *visken* ‘vissen’ etc.) in de eenheidsplur pas van betrekkelijk recente datum is. In 1848 waren er ongesyncopeerde vormen nog gebruikelijk³⁰ (Entjes 1970: 318).

Het is zelfs zo dat in 3sing syncope momenteel nog niet geheel voltooid is in de noordoostelijke dialecten: zie kaart 5. Ongesyncopeerde werkwoordsvormen komen het meest voor te Rijssen, in mindere mate blijft syncope achterwege in Twente, de Achterhoek en Oost-Groningen.

Syncope in 3sing (en in 2sing op *-est*) vindt vroeger plaats dan in de eenheidsplur op *-et*. De verklaring voor die asymmetrie ligt waarschijnlijk in de oorspronkelijke bouw van die suffixen. De 23sing op *-est* en *-et* hadden al vroeg hun oorspronkelijke vocaalkwaliteit *-[i]*- verloren. De eenheidspluralis op *-et* is daarentegen ontstaan uit *-anth* (zie hoofdstuk 7 en 8) en heeft relatief lang zijn genasaleerd karakter behouden (*-[ɛ̃θ]*).³¹ Bovendien ondergaan genasaleerde klinkers in deze dialecten in sterke mate compensatorische verlenging, indien beklemtoond, bijv. [xɑ:s] “gans”, en het is aannemelijk dat ook onbeklemtoonde klinkers enige verlenging hebben ondergaan. Daardoor hebben de suffixklinkers in deze vormen een ander karakter dan die van 23sing. De onbeklemtoonde vocaal kan pas later, na het verlies van de nasalering en na samenval met [ə], tot het domein van de syncope horen.

²⁹ Zie hoofdstuk 11.4.

³⁰ De dialectdocumenten uit die tijd hebben ongesyncopeerde vormen bij werkwoorden als *lusten*, *weten*, *kijken*, *hebben* en *zeggen*.

³¹ De zeer open realisatie van *-an* suffixen blijft niet alleen in het Laatoudnederlands van de kuststreken maar ook in het Oudwestfaals vrij lang bewaard (Van Loon 1995).

Syncope doet zich in 3sing al in het Middelnederduits van de 13e eeuw voor. De noordoostelijke Nederlandse dialecten zijn sterk verwant met de Nederduitse. Binnen dit complex zijn de Twentse-Achterhoekse dialecten weer sterk verwant met de Westfaalse. In het begin van dit hoofdstuk werd gewezen op de historische en typologische verwantschappen op de as van Oudengelse dialecten naar Oud- en Middelwestfaalse dialecten. In deze sectie ligt de nadruk op de ontwikkeling van syncope in het Middeltwents juist vanwege de verwantschap met het Westfaals.

Ook voor de noordoostelijke dialecten wordt nagegaan welke conditioneringen syncope kent. Bovendien wordt aangetoond dat er sprake is van een ontwikkeling waarbij de syllabestructuur een ander karakter krijgt.

De overeenkomsten en verschillen met de resultaten van vorige secties worden vastgesteld.

Tot slot worden de resultaten geplaatst tegen de achtergrond van de syncopespreiding in de 14e eeuw over het gehele taalgebied. Deze kan zo vergeleken worden met die uit de 13e eeuw waarvan de contouren al in sectie 10.2.1 geschetst zijn.

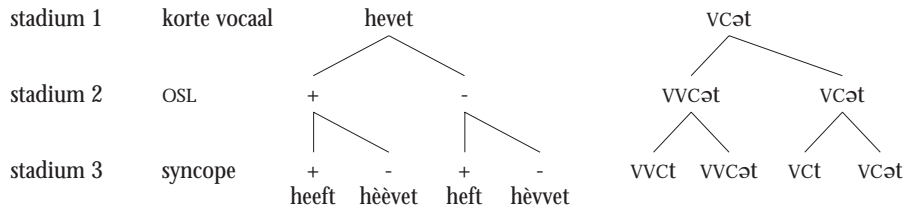
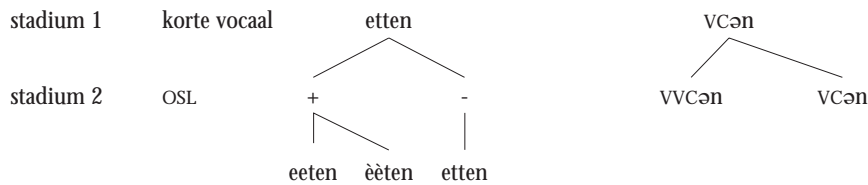
Een beeld van de syncope in de 14e eeuw is al door Kloeke (1956; 1958; 1959) geschetst, mede in verband met t-deletie. Maar het door hem geschetste beeld is niet representatief voor de noordoostelijke dialecten. Dat komt omdat Kloeke's gegevens voornamelijk uit de IJsselstreek komen, die de periferie van de Nederduitse dialecten vormen. In hoofdstuk 7 en 8 is vastgesteld dat de oostelijke Veluwe met betrekking tot t-deletie een afwijkend gebied is doordat het t-deletie in plur vertoont. De IJsselstreek en de streek van de oude IJssel vertonen op nog een punt afwijkend gedrag doordat ze in meerdere mate OpenSyllabeVerlenging (hierna OSL) kennen dan de rest van de Achterhoek en Twente. De ontwikkeling van OSL en de variabiliteit komt in sectie 10.3 in detail aan de orde. Voor dit moment volstaan we met een schema van de interactie tussen syncope en OSL alsof het twee categorisch verlopende processen zijn, dus onder abstractie van variabiliteit (zie schema 1).

Als OSL achterwege blijft dan resulteren er na syncope slechts vormen als *heft*. Het is ook mogelijk dat OSL en syncope gelijktijdig werken. Rekening houdend met het feit dat syncope een tweede lettergreep veronderstelt, resulteren dan de vormen: *heeft*, *hèeft* en *heft*. Als dat proces variabel is, dan komen daar nog ongesyncopeerde vormen bij.

Als syncope voor OSL optreedt dan is het resultaat: *heft*, omdat OSL dan niet meer kan werken. In dit laatste geval is het alsnog mogelijk dat er een derde proces van compensatorische verlenging op de stamvocaal optreedt, wegens verlies van een tweede syllabe, zoals in hoofdstuk 9 is uiteengezet. In Limburgse dialecten kan dan compensatorische stoottoon optreden.

Gegeven het ontbreken van syncope in pluralisvormen, is het mogelijk dat een werkwoord in 3sing zijn korte vocaal kan behouden, terwijl die in de inf en gelijkaardige vormen aan OSL onderhevig is. Er ontstaan dan paren als inf. [ɛ:ɪŋ]

Schema 1: Interactie OSL en syncope in 3sing pres en in inf

3sing *hevet* "heeft"inf *etten* "eten"

met verlengde vocaal naast 3sing [ɛt:] met kort gebleven vocaal. Oostelijker bleef de korte vocaal ook in de inf, dus: [ɛtɪ] "eten".³² In de IJsselstreek kunnen we dan een inf [ɛ:tɪ] aantreffen naast 3sing [ɛ:t] die beide OSL hebben ondergaan.

Deze situaties zijn voor de huidige tijd te zien op Kaart 6: lengte stamvocaal in 3sing pres. ten opzichte van de lengte van de infinitief. Kaarten met een kwantitatieve weergave van lengteverschillen in Duitse dialecten werden al eerder gepubliceerd door Zwirner. Op onze kaart 6 staan de lichte grijze kleuren voor behouden gebleven korte vocaal zowel in de infinitief als in 3sing, de donkere grijze gebieden geven OSL weer in de infinitief, terwijl 3sing kort blijft.³³ In het westen, en

³² Ook Beckmann (1993) gaat voor het noordelijke Westfaals uit van oorspr. korte vocaal die behouden bleef.

³³ Zwirner (1959) bevat gegevens van plattelandsgemeenten met steden, Zwirner (1965) bevat gegevens van voornamelijk plattelandsgemeenten. Beide kaarten wijken niet veel van elkaar af. Het betreft in feite een weergave van het *fonetische* lengtecontrast over alle gemeten lange en korte vocalen; Fourquet (1964) interpreteert deze kaarten daarentegen fonologisch: streken met een ontbrekend of zwak lengtecontrast bij de vocalen vertonen juist een fonologisch fortisleniscontrast bij de stamconsonant. Opmerkelijk is, dat, van de twee gebieden met bewaard gebleven lengtecontrast bij de vocalen, het noordwestelijke Duitse gebied aansluit bij de noordoostelijke Nederlandse dialecten; Bethge (1963) bekijkt deze gegevens onder een sociolinguïstisch aspect, Richter (1963) brengt de aangetroffen gegevens in verband met perceptie en met de wet van Fechner, omdat de aangetroffen statistische verdeling niet geheel normaal is. In feite stelt hij vooraleer te karteren een logistische transformatie (inductief gevonden) van de gegevens voor. Een transformatie uit die klasse, maar dan deductief beredeneerd en beter onderbouwd wat betreft de mathematische eigenschappen, is gebruikt voor de cartering van de gegevens in dit boek: zie Wattel (1990).

wellicht ook in het zuidoosten van het Nederland (dit gebied is door Kloeke buiten beschouwing gelaten) is er sprake van secundaire verkorting. Noordelijk Drente heeft dan een lange vocaal [e:] in de infinitief.³⁴

De IJsselstreek en de zuidelijke Achterhoek hebben een korte [ɛ] in 3sing, evenals Emsland en noordelijk Westfalen. Westfalen vertoont zuidelijker de zg. brekingsdiftongen als representant van de oorspr. korte vocaal: [ɪətɪ]. Deze brekingsdiftongen zijn fonologisch/distributioneel gelijk aan korte vocalen (Niebaum 1973, 62-67; 321-341; 377-379).³⁵ Restanten van deze brekingsdiftong worden aangetroffen in Vriezenveen, waar de realisaties stijgende diftongen zijn: [jatɪ] (Entjes 1970). De Westfaalse vormen werden in het nabije verleden sporadisch nog op het Twentse platteland aangetroffen (Bezoen 1938; Rakers 1993). Net als het gebied met bewaard gebleven korte stamvocaal aan de Nederlandse kant, wordt het Westfaalse gebied dat een brekingsdiftong heeft omkranst door gebieden met OSL.³⁶ In tegenstelling tot Zwirner's data bestaan onze gegevens betreffende lengteverschillen uit scores van de mate van verkorting of verlenging van 3sing t.o.v. inf. Het betreft dus verschillen tussen morfologische paren. De score was: -3 verlengd: lang-kort; -2 verlengd: lang-halflang; -1 geen verschil: kort; 0=geen verschil: halflang; 1=geen verschil: lang; 2=verkort: halflang-kort; 3=verkort lang-kort. Op de kaart werd het interval [-3,3] afgebeeld op percentages tussen 0 en 100. Dat betekent dat -3 de *lichtste* grijswaarde heeft en 3 de *donkerste*. Tevens houdt het in dat het interval [-1,1] met gelijke vocaallengte, zich in de 3 middelste grijswaarden bevindt.

Omdat Kloekes gegevens niet representatief zijn voor de gebieden ten Oosten van de IJsselstreek, voer ik een analyse uit op een complete seriële bron uit het "kerngebied", waar OSL niet gewerkt heeft. Het betreft een tijdreeks uit de bron Goor (Twente) beschreven in hoofdstuk 8, (Anhang). Voor de gevolgde procedure en de interpolaties verwijs ik naar dat hoofdstuk. Deze bron bevat 98 3sing pres.-vormen, voornamelijk uit de periode 1330-1410. Voor de figuren en cijfers zie hierna, Appendix 2.

De afhankelijke variabele is al dan niet syncope. Als we de onafhankelijke variabelen, te weten de factoren 1) aard van de consonant, 2) lengte van de stamvocaal, en 3) tijdsverloop in jaren apart bekijken, dan blijkt:

- 1) Het effect van de aard van de consonanten is op zichzelf significant. Van de in het materiaal aangetroffen consonanten is het relatief effect op vocaalsyncope: d > g > v > liquida/nasaal;³⁷

³⁴ Zie voor de directe voortzetting op Bentheims gebied Rakers 1993; 148-149; zie ook Kloeke 1931; 833.

³⁵ Zie ook Nörrenberg (1938), Wortmann (1970), Rakers (1993, 146-195). Acoustisch-fonetisch gezien zijn het lange diftongen, althans in de door Lauf (1993) onderzochte dialecten. Perceptieoordelen zijn niet beschikbaar.

³⁶ Dat resulteerde daar in de verlaagde lange monoftong van Nordniedersachsen (Niebaum 1974) en van het zuidelijkste deel van Westfalen (Beckmann 1993).

³⁷ Het verklaart 25% van de variantie ($R^2=0.253$). Het spreekt vanzelf dat na vocaal -bij werkwoorden als *gaan*, *staan* - er geen bindvocaal aan te treffen is.

- 2) Het effect van de lengte van de stamvocaal is op zichzelf eveneens significant en wel in de volgende zin: syncope wordt meer na kort gespelde vocaal aangetroffen, en aanmerkelijk minder na een als lang gespelde.³⁸ Een korte vocaal kan nog altijd deel uitmaken van een lange syllabe indien op de vocaal een cluster van consonanten volgt. Een korte syllabe kan slechts een korte vocaal bevatten. Deze constellatie scheidt de mogelijkheid van taalverandering op het vlak van de ontwikkeling van een syllabelengteconditie naar een vocaal-lengteconditie zoals we verderop zullen zien;
- 3) De chronologische ontwikkeling is op zichzelf ook significant, maar verklaart slechts 4% van de variantie ($R^2=0.043$). Er is over het geheel genomen een toename in de tijd van de gesyncopeerde vormen.³⁹

T-deletie doet zich pas betrekkelijk laat voor. De eerste, en enige attestatie is uit het derde kwart van de 14de eeuw (zie appendix 2, weergegeven met een driehoekje).

Voor een vergelijking met het Oudengels gebruiken we als verklarende variabelen de factoren “jaar” en “aard van de consonant” (als hiervoor) en als nieuwe factor de onafhankelijke variabele “lengte van de stamsyllabe”. Het aantal is nu gereduceerd tot 85 gevallen, omdat we verba als *staan* en *gaan*, die voor het Oudengels buiten beschouwing werden gelaten, nu ook terzijde laten. We zien dan (vergelijk Appendix 3):

- 1) Het effect van de aard van de consonanten is op zichzelf significant;⁴⁰ de rangorde naar effect op syncope is: d > g > v > liquida/nasaal; andere stamconsonanten zijn er niet onder de 3sing vormen aangetroffen.
- 2) Het chronologisch effect is op zichzelf eveneens significant maar het verklaart slechts 4% van de variantie.⁴¹
- 3) Het effect van de stamsyllabe is op zichzelf ook significant.⁴² Het betekent in dit geval dat syncope meer voorkomt na lange stamsyllabe dan na korte stamsyllabe. Korte stamvocaal alleen verklaart minder van de variantie

We kunnen de volgende conclusies trekken als we deze Goorse bron als representant van het middeleeuwse Twents zien, waarbij de twee belangrijkste effecten op syncope het consonantisme van de stam en het stamvocalisme (lange of korte vocaal) zijn.⁴³

³⁸ Het verklaart bijna 25% van de variantie ($R^2=0.248$).

³⁹ In de figuur van de appendix is toename (of afname van de ongesyncopeerde vormen) te zien aan de stijging of daling van de afzonderlijke vormen/datapunten ten opzichte van de krom getrokken lijnen.

⁴⁰ Het verklaart 18% van de variantie ($R^2=0.176$).

⁴¹ $R^2=0.038$.

⁴² Het verklaart 9% van de variantie ($R^2=0.094$).

⁴³ We kunnen helaas niet alle factoren tegelijkertijd in een model toetsen. Daarvoor zijn de aantallen te gering. Doen we dat toch dan treedt singulariteit op (een mathematische conditie) waardoor bepaalde schattingen niet langer betrouwbaar zijn. De ene vorm op -t <heet> 3sing “heet” is bij die op -d geteld. Van een mogelijke rol van de lengte van het stamvocalisme is door anderen niet expliciet melding gemaakt, we kunnen dus geen directe vergelijkingen trekken.

a) *Consonantisme*

We vergelijken de voor Goor gevonden rangordes van de consonanteffecten met die van in vorige secties besproken dialecten. Tevens gaan we na of de consonant-effecten gegeneraliseerd kunnen worden tot sonoriteitseffecten; de veronderstelling is dan dat een grotere mate van sonoriteit van de stamconsonant syncope tegenwerkt en dat een geringere sonoriteit syncope bevordert.

Het rangorde patroon van het consonantisme in Goor is $d > g > v > liquida+nasaal$. Bij vergelijking met het Oudengels lijkt het Goors uitsluitend op het Kents c.s. Deze zuidelijke dialecten hebben als rangorde $d > v > g > r > nasaal > liquida$. Anderzijds heeft het Anglisch c.s. de rangorde $nasaal > v > r > g > d > l$. Daardoor verschillen deze noordelijke dialecten duidelijk van het Goors. Het Twentse systeem verschilt ook van het, iets vroegere, Westvlaamse en daardoor ook van het Kleefs, omdat het Westvlaams en het Kleefs onderling wel verwantschap vertonen op het punt van de rol van de stamconsonant bij syncope:

Zie tabel 3 voor de vergelijking van de onderscheiden dialecten, tabel 3 geeft ter completering nog eens alle geanalyseerde consonanten.

Tabel 3: Overeenkomsten naar Dialect in stamconsonanteffect op syncope

Goor/Twents	d	g	v			liq/nas		
Kents c.s.	d		v	g		r / nas/liq		
Anglisch c.s.		v	r	g	d	liq		
Westvlaams		r			d	liq/nas	g	v
Kleefs	r	liq/nas			d		g	v

Het Middelnederduits van Goor stemt het meest overeen met het Kents, zoals ten overvloede blijkt uit figuur 3.

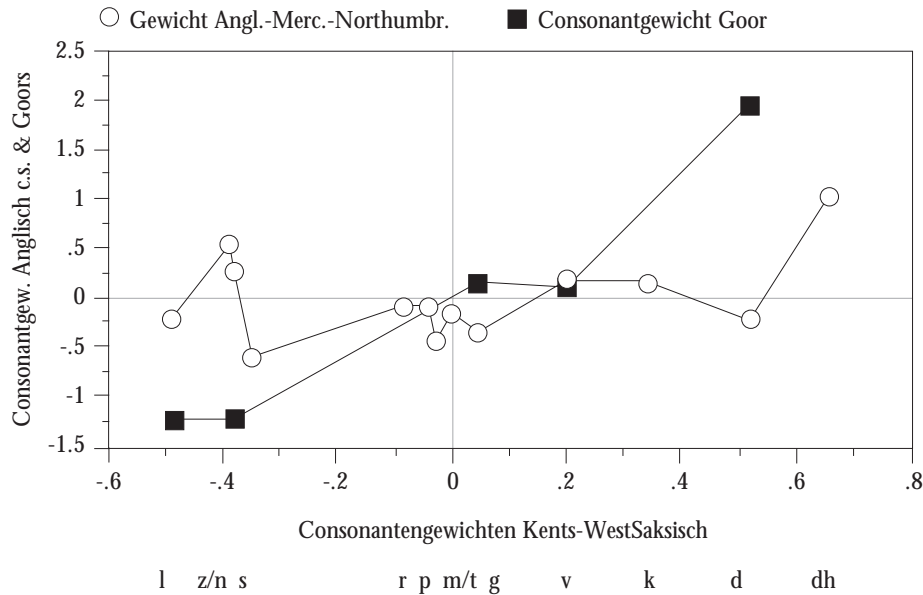
Goor is hier afgezet tegen het Kents. De consonantgewichten voor het Kents vertonen een samenhang met die voor Goor: er kan een schuine lijn door de datapunten getrokken worden. Verder zijn er geen samenhangen: de schattingen voor de consonanteffecten in het Anglisch c.s. bewegen zich rond de nullijn en hebben daarom geen invloed.

Als de gevonden groepen in relatie gebracht worden met sonoriteit dan blijkt (tabel 4) dat in de meeste dialecten het syncope-effect van de consonanten niet samenhangt met hun sonoriteit. In Goor zien we een ordening die enigszins een sonoriteitseffect vertoont.

Een en ander blijkt uit de vergelijking van de hier aangetroffen "syncope"-rangordes met de fysische sonoriteitsrangorde van Nederlandse consonanten, die duidelijk een fonologische sonoriteit afbeeldt (zie tabel 4; gemeten gegevens ontleend aan Van Galen, 1984).⁴⁴

⁴⁴ Zie voor sonoriteit ook sectie 10.5. De sonoriteitschaal van Van Galen (1984) komt goed overeen met de fonologische van Humbert (1995) en van Clements en Hume (1995).

Figuur 3: Kents vergeleken met Goors (en Anglich c.s.)

Tabel 4: Sonoriteit en consonantgroepen geordend naar syncope-effect

Kents	ð* d* k*	v g t m p r	s* n* z* l*
Anglich	ð* z* n* k*	v p r	t* d* l* g m* s*
Goor	d	g v	liq/nas
Kleef	p k n	s d t m	g v
Van Maerlant	r* t* d*	s n l k z m p	g* v*
Son-schaal	p t z h s f x k	v d b r	w ŋ l j m

* = significant; links naar rechts = minder syncope

b) *stamstructuur*

Er zijn nog resten van een oude verdeling naar *lang-* en *kortsyllabische* woordstam (appendix 3) in het middeleeuwse Goors omdat die effecten significant zijn, maar die wordt inmiddels doorsneden door een nieuwe verdeling naar lange versus korte *stamvocaal*, waarbij syncope bij voorkeur na kort vocalisme optreedt (appendix 2). Want als we in plaats van de lengte van de *stamsyllabe* de lengte van de *stamvocaal* opnemen in het model dan verklaart dat meer van de aangetroffen variantie: kort versus lang vocalisme verklaart 25%, maar lang versus kort syllabisme verklaart slechts 9%. We kunnen bovendien indirect concluderen dat dit ook met de Oudengelse bevindingen spoort. Immers, zowel de noordelijke dialecten (Anglich c.s.) als de zuidelijke (Kents c.s.) hebben de meeste syncope na kortsyllabige stammen. De verbinding van kort syllabisme en korte *stamvocaal* ligt in het

feit dat er twee soorten van korte stamsyllabe zijn: die op -VC en die op -VV. Kortsyllabige stammen die eindigen op een consonant bevatten dus altijd een korte vocaal. Deze verbinding verklaart, waarom de overgang van stamsyllabelengte naar vocaalkortheid als criterium mogelijk is.

c) *Gevolgen in verband met vroege attestaties van t-deletie*

Vroege voorbeelden van variabele t-deletie bij nomina zijn in het Oudsaksisch voorhanden (Gallée, 1910: 179).⁴⁵ Deze tendens zet zich verder voort in het Middelnederduits. Bij de nomina die Bischoff citeert komen over de gehele periode van 1272-1553 veel gevallen van t-deletie na -/g/ en -/x/ voor.

Het enige geval van t-deletie in het Middeltwents van Goor is <liich> “ligt”. De positie waarin het zich voordoet is de positie na korte vocaal (oorspr. kortsyllabige stam).⁴⁶ Dat spoort met de relatief vroege attestaties die Kloeke (1956) voor <heff> en <ligh> geeft, en die ook al vroeg in het Middelnederduits werden aangetroffen (Lasch 1974).⁴⁷ De spelling uit Goor voor “ligt” met <ii> is mogelijk een poging om een brekingsdiftong [i^ɔ], of in dit veertiende-eeuwse stadium [i^ɪ], weer te geven net als <ee> een korte brekingsdiftong [ɛ^ɛ] (of [ɛ^ɔ]) weergeeft in het ongesyncopeerde <heewet> “heeft”. Deze spellingsvorm komt tweemaal voor, en geeft dus in deze Goorse bron waarschijnlijk geen lengte weer.

Suffixvocaalsyncope komt het meest voor na korte vocaal, in een oorspronkelijk kortsyllabige stam, minder na lange vocaal. De nieuwe consonantclusters van het eind van de werkwoordstam plus nu vocaalloos suffix komen dus het meest na korte vocaal voor. Men kan dus verwachten dat t-deletie in 3sing vooral na korte stamvocaal zal optreden. En dat is precies wat zich in Goor en ruimer in Noordoostnederland (Kloeke 1956) voordoet en ook in het Middelnederduits (Lasch 1974; Bischoff 1981).⁴⁸

⁴⁵ Heliand C, M; Essens Evangeliarium; Merseburger Glossen, Paderbornse oorkonde, Corvey. Het enige werkwoord met t-deletie dat Gallée citeert is Heliand C 1709: mahthu (< maht thu), maar dit is een 2sing pretpres ‘mogen’ in de positie voor het pronomen -thu.

⁴⁶ Weliswaar is *liggen* oorspr. langsyllabisch door consonantgeminatie ingevolge de wet van Sievers voor oorspronkelijke *j* (-*jan*-werkwoord; 5e klasse sterke ww., 1e en 3e klasse zwakke werkwoorden), maar dat geldt niet voor 2sing op -s(t) en 3sing., de stammen daarvan zijn kortsyllabisch gebleven omdat het suffix geen -*j*- bevatte. Ook *hebben* en *zeggen* (beide: 3e klasse zw. werkww.) hebben dus in 23sing een korte stamsyllabe. Hieronder komt 3sing van *hebben* uitgebreider aan de orde.

⁴⁷ Volgens Lasch (1974) komt in 3sing *heft* syncope eerder voor dan in andere gelijksoortige werkwoordvormen Kloeke (1956, 49-58) bespreekt een aantal 14e-eeuwse attestaties voor syncope uit Kampen (1331-1341), Deventer (1363-1393) en Zutphen (1356-1400). Hij onderzoekt ook spellingen zonder -t, <hef> “heeft”, ervan uitgaande dat syncope vooraf moet gaan aan t-deletie. Kloeke trof deze t-loze spellingen aan in Deventer, Zwolle, bij Doetinchem (klooster Bethlehem). In Drente en Kampen treft hij <ligh> “ligt” aan. De meeste bronnen heeft hij slechts steekproefsgewijs onderzocht.

⁴⁸ In de Middelnederduitse dialecten worden spellingen met t-deletie aangetroffen vanaf 1272 (Bischoff 1981, 28-29): <stirf> (pres) in 1272; <sterf> in 1279 “sterft”; <hef> 1330-49 en later, “heeft”; <heff> 1428 “heeft”; en <plech>. 1466 “pleegt”. In het merendeel van de genoemde gevallen gaat het om t-deletie na stamconsonant in de periode van 1272-1553; er bevindt zich

De conclusies kunnen als volgt worden samengevat:

- 1) Bij syncope stemt het middeleeuwse Twents van Goor niet overeen met het Kents c.s. op het vlak van de syllabestructuur. In het Twents is er meer syncope na lange syllabe, in het Kents c.s. maakt het niet zoveel uit, in het Anglisch c.s. is er juist meer syncope na korte stamsyllabe. Daarbij moet aangetekend worden dat de stamsyllabestructuur in het Twents al grotendeels een herinterpretatie heeft ondergaan met betrekking tot syncope. Het contrast lange versus korte stamsyllabe is als conditie vervangen door het contrast lange versus korte vocaal.
- 2) In tegenstelling tot het Middelnederlands gaat het middeleeuwse Twents van Goor de syncope na liquida/nasaal tegen. Het Anglische Oudengels, het Middelnederlands met het Kleefs en het Middelnederduits/Westfaals met het Kents manifesteren zich op het punt van syncope als drie afzonderlijke eenheden.
- 3) De verschuiving in het Twents van de stamsyllabeconditie naar de vocaal-lengteconditie is veroorzaakt door het ontstaan van een nieuw syllabificatie-principe, in termen van open en gesloten syllaben.
- 4) Deze laatste conclusie impliceert de volgende ontwikkeling, dat bepaalde stamsyllabe-typen, indien in de positie voor een suffix van de vorm +VC, afgelost werden door andere;⁴⁹ de ontwikkeling was als volgt:

-VVC]₀	+VC	>	-VV]₀	C+VC	(open syllabe: blīvet “blijft”)
-VCC]₀	+VC	>	-VC]₀	C+VC	(gesloten syllabe: bindet “bindt”)
-VC]₀	+VC	>	-V]₀	C+VC	(open syllabe: etet “eet”)

Het betekent dat in de open syllaben een bestaand vocaal-lengtecontrast, door OpenSyllabeverLenging (OSL),⁵⁰ wordt aangetast. Van de drie typen blijven er dan twee over: -VV]₀C en VC]₀C.⁵¹

- 5) Wat betreft de rol van het stamconsonantisme bij syncope komt het middeleeuwse Twents van Goor het meest overeen met het Kents c.s., maar niet met het Anglisch c.s. Syncope in het middeleeuwse Twents komt vrij veel voor na *gen* in wat mindere mate na *v*, net als in het Middelnederduits als we tenminste afgaan op de voorbeelden van Bischoff (1981; zie vorige noot), maar niet in het Westvlaamse Middelnederlands.

in het door Bischoff geciteerde materiaal slechts één geval van t-deletie na -*g* en wel <krych> “krijgt” uit 1552. De spellingen van met name <heff> wijzen op een korte stamvocaal; maar ook voor de oorspronkelijk lange vocaal van de vorm <krych> “krijgt” moet een korte realisatie worden aangenomen, gegeven het feit dat in dezelfde bron de samenstelling <hant schryff> “hantschrift” voorkomt, waar sprake is van een oorspronkelijke korte vocaal.

⁴⁹]₀ is lettergreepgrens, + is morfeemgrens.

⁵⁰ OSL vindt pas in het Middelenengels plaats; voor het Oudengels zijn er geen indicaties voor een verschuiving van het stamsyllabecontrast.

⁵¹ Men kan dan spreken van resp. ongedekte en gedekte klinkers of syllaben.

10.3. Open syllabeverlenging (OSL), syncope en korte vocaal

In deze sectie komt de diachrone en geografische ontplooiing van OpenSyllabeverlenging (OSL) aan de orde, alsmede het vervolg van de ontwikkeling van de syncope in de 14e eeuw. Sectie 10.3.1 behandelt de diachrone ontwikkeling van OSL tot 1300; sectie 10.3.2 de dialectgeografie van OSL in de 14de eeuw en sectie 10.3.3 de dialectgeografie van suffixvocaalsyncope in de 14de eeuw. Sectie 10.3.4 gaat kort in op andere kwalitatieve vocaalverschillen in 3sing.

10.3.1. Open syllabeverlenging (OSL) vóór 1300

Open Syllabeverlenging (OSL) is de verlenging van een oorspronkelijk korte vocaal tot een lange in open lettergreep. Zo hebben bijvoorbeeld *varen* en *eten* een korte vocaal gehad die nu lang is: resp. bij *varen* [a] → [a:] en bij *eten* [i] → [e:]. De handboektraditie (o.a. Van Loey, 1972) stelt dat de afwikkeling van OpenSyllabeverlenging (OSL) al grotendeels voor het begin van de Middelnederlandse tekstoverlevering zijn beslag had gekregen. We tonen hier echter aan dat OSL over een langere periode tot in het Middelnederlands doorwerkt⁵² en verschillend naargelang dialect.

In de periode van voor het begin van de overlevering in de volkstaal vinden we overwegend vermeldingen van namen in Latijnse oorkonden. In het Middelnederlands zijn de hoge korte vocalen [i], [y], en [u] blijkens de orthografie samengevallen met de eveneens verlengde producten van de korte vocalen [e], [ø] en [o].⁵³

De verlengde vocalen vallen niet in alle Nederlandse dialecten samen met de corresponderende, vanouds lange vocaal. Dit is het onderscheid tussen wat wel scherplange (oorspr. lang) en zachtlange vocalen (door OSL) wordt genoemd. Zo is er in bepaalde dialecten nog steeds verschil tussen [a:] en [ɔ:], tussen [e:] en [ɛ:] en tussen [o:] en [ɔ:]. Bovendien waren de OSL-vocalen waarschijnlijk slechts halflang. Op deze bewaard gebleven oorspronkelijke realisatie als halflang wees Caron (1970): de samenval met oorspronkelijk lange klinkers vindt aanvankelijk alleen plaats met die lange klinkers, die tot halflang verkort worden in polysyllabische woorden. De samenval is dus prosodisch bepaald. Zo'n drievoudig contrast voor het zeventiende-eeuwse Hollands vindt Caron nog expliciet vernoemd door S. Ampzing en de grammatici uit Haarlem, bij welke laatsten het drievoudig contrast al op zijn retour is, daar ze het contrast niet meer bij /a/ kennen.

⁵² Fikkert (1998) toont aan dat OSL nog niet gewerkt heeft in het vroegste Brabants van het 'Leven van Sente Lutgart'. Zij ziet zich genoodzaakt om een syllabische, pre-OSL, voetstructuur aan te nemen ter verklaring van de verdeling van de woordaccenten over de jambische versvoeten van het gedicht. Dit beeld past goed bij de plaats van het Brabants in figuur 6, hierna.

⁵³ De verlaging van korte vocaal in een gesloten lettergreep bijv. 3sing pres *is* > *es* '(hij) is' is een ander proces (Mooijaart 1993: 95-97). Dit proces vindt, geografisch beperkt, plaats in voornamelijk westelijke Vlaamse dialecten en is ook geconditioneerd: voornamelijk in de positie voor dentaal (*n*, *s*), maar ook wel voor *m*.

Dialecten zonder samenvall van OSL-u en OSL-o zijn momenteel die van Overijssel, de Achterhoek, de noordwestelijke Veluwe, verder het dialect van Eltenberg en het Limburgs. In Twente is ook het onderscheid tussen OSL-i en OSL-e nog bewaard gebleven. Daar zijn bovendien de OSL-vocalen kort gebleven (samenfattend Schönfeld 1971: 255). Toch treedt OSL gedeeltelijk ook in de Achterhoek op (Kern 1893). Kortom, er is sprake van variabiliteit die naar regio meer of minder geprononceerd is.

In de vorige sectie is vastgesteld dat syncope zowel geografisch als diachroon variabel was. Hetzelfde is, naar ik zal aantonen, het geval met OSL.⁵⁴

De kwalitatieve samenvall van de hoge en halfhoge OSL-vocalen tot halfhoog, komt ook in de orthografie tot uitdrukking. Deze samenvall geeft ons de indicatie dat OSL inderdaad heeft plaatsgevonden, ook in een tijd dat het lengteverschil nog niet in de orthografie tot uiting komt, wat het geval is in de vroegste Voormiddelnederlandse en Vroegmiddelnederlandse documenten (Van Loon 1986, Quak 1995). De eerste die dit kwalitatieve samenvall-criterium gebruikt heeft om OSL in het oudste Nederlands te analyseren is Seelmann (1921). Hij gebruikte ter adstructie de spellingen van toponiemen in Latijnse en vroegmiddelnederlandse oorkonden.

Een expliciete modelmatige analyse van het door Seelmann vergaarde materiaal, door mij aangevuld en gecollationeerd met de opgaven uit Gyseling (1960) en Künzel e.a. (1989), levert duidelijke conclusies op over de geografische distributie van OSL en de diachrone ontwikkeling.

De *afhankelijke* variabele is OSL met twee waarden: a) behouden korte vocaal (k) dus geen OSL en b) wel OSL (o), dus verlengde vocaal. Het criterium is het achterwege blijven van kwalitatieve orthografische samenvall van i, y en u met respectievelijk e, ø en o.

De *onafhankelijke* variabelen zijn:

- a) plaatsnaam ondergebracht in dialectregio als indicatief voor de geografische spreiding,⁵⁵
- b) *jaartal van het origineel*,
- c) *afwijking van het jaartal* van de mogelijk latere copie van de datering van het origineel of onzekerheidsmarge van de datering van het origineel, omdat deze facetten een mogelijke systematische storingsbron in de data zou kunnen vertegenwoordigen.⁵⁶

⁵⁴ Vergelijk voor de variabiliteit en gelijktijdigheid van OSL en van vocaalverkorting voor consonantclusters in het Vroegmiddelenengels Ritt (1994).

⁵⁵ Aggregatie tot regio's was onvermijdelijk omdat anders de analyse wegens de lage hoeveelheden spaak zou lopen. Zo werden Noord- en Zuid-Holland en Zeeland tesamen genomen, en evenzo Utrecht (zuidelijk) met de Betuwe alsmede Noord-Brabant met Antwerpen en Belgisch Brabant. Onder Nederduits vallen Twente, Bentheim, Drenthe en Achterhoek (m.u.v. Liemers).

⁵⁶ Seelmanns analyse heeft een extra beperking doordat hij de data indeelt in a) vroegste attestaties voor het optreden van *i als <e> geschreven, b) laatste voorkomen van *i als <i> geschreven. Dit geeft geen rekenschap van het totale diachrone spectrum. Het veroorzaakt ook Seelmanns onterechte conclusie dat OSL overal tegelijk in werking was.

De analyses worden gescheiden uitgevoerd voor $i \rightarrow [e.]$ en voor $u, y \rightarrow [o.], [\emptyset.]$. De reden hiervoor is dat een deel van de woorden met achtervocaal secundaire i-umlaut heeft door hoge voorvocaal in de tweede lettergreep. Enerzijds leidt die i-umlaut tot voorvocalen, anderzijds kan de hoge i-umlautsvocaal remmend werken op vocaalverlaging als bijproduct van OSL. De eerste situatie leidt niet tot vertekening, de tweede mogelijk wel. Daarom ligt de nadruk van de interpretatie op het proces van OSL bij *i*.

De conclusies van deze analyse kunnen als volgt worden samengevat (zie appendix 4ab):

- 1) De variabele *afwijking van het jaartal*, de mogelijke storingsbron, verklaart niets van de variatie (is niet significant: $p = 0.9125$ voor $i \rightarrow e$; $p = 0.1485$ voor $u \rightarrow o$ c.s.). Deze potentiële storingsbron kan dus buiten de analyses gelaten worden. De vervolganalyses zonder deze variabele wijzen ook niet op een situatie dat het model dan verkeerd gespecificeerd zou zijn (er is immers geen Lack of Fit: zie appendix 5ab). Dit resultaat betekent dat de kopiëerwerkzaamheid van klerken en de onzekerheidsmarge in de datering het verkregen beeld van de ontwikkeling van OSL niet noemenswaardig vertekend kunnen hebben. Daarmee is belangrijkste aspect van de kritiek van Mansion (1924) op Seelmann niet van toepassing op onze analyse.⁵⁷

De vervolganalyses leveren de volgende resultaten:

- 2) Onafhankelijk van de diachrone ontwikkeling en onafhankelijk van de geografische spreiding zijn er significant hoge niveaus van behouden korte vocaal (intercept 5.839 voor $i \rightarrow e$). Inderdaad blijft vocaalhoogte meer behouden bij de achtervocalen, waarvan sommige aan umlaut onderhevig zijn (intercept 7.474 voor $u \rightarrow o$).
- 3) Met het toenemen van de tijd is er een negatief effect van de variabele *jaar van attestatie* op het behoud van korte vocaal (dalende curve). Hoewel dit effect van de diachronie op zich niet groot lijkt (-0.0059 voor 'i > e'; -0.0073 voor 'u > o') is het duidelijk significant. De geringe geschatte waarde moet gezien worden tegen de achtergrond van de jaartallen die immers in honderd- en duizentallen geteld worden. Dit schaalverschil ten opzichte van het aantal regio's ($N=8$) is duidelijk te zien in figuur 5. Het verschil (0.0014) in geschatte waarde tussen 'i > e' en 'u > o' leidt al tot een steilere afname van korte vocalen bij 'u > o'.

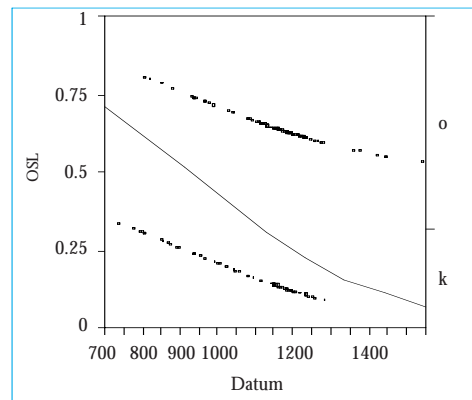
Dat betekent, complementair, dat OSL dus significant toeneemt. Dat geldt zowel voor $i \rightarrow e$ als voor $u \rightarrow o$. Zie figuur 4 en 5. De curve in de figuren geeft voor ieder jaar de waarschijnlijkheid -schaal 0-1 links op de figuur- van korte vocaal

⁵⁷ Een ander punt van kritiek is dat Mansion de verlagingen ziet in het kader van de z.g. oudgermaanse breking (zie sectie 10.3.4). Deze breking vertoont variabiliteit (Durie 1996). Maar breking heeft blijkbaar geen interactie gehad met OSL. Immers breking behoort tot de oudste en de voorfase van de afzonderlijke Germaanse talen, terwijl OSL zich in een latere fase van de afzonderlijke talen afspeelt en dan soms betrekkelijk laat: Middelhoogduits en Vroegmiddelenengels.

(k) en van OSL (o).⁵⁸ Zo is voor de achtervocalen de waarschijnlijkheid 0.5 bereikt rond het jaar 1050. Dat betekent dat het aantal voorkomens van korte vocalen en van vocalen die OSL ondergaan hebben dan even groot is (fig. 5). Bij de voorvocalen ligt dit evenwichtspunt tussen beide vocaaltypen een eeuw vroeger, rond 950 (fig. 4).

OSL vertoont niet alleen variabiliteit in het faseverschil naar gelang voor- of achtervocaal, waarbij de voorvocalen aanvankelijk vooroplopen, maar het proces verloopt bij de achtervocalen uiteindelijk sneller dan bij de voorvocalen: in 1200 is bij voorvocalen de waarschijnlijkheid van korte vocaal nog > 0.25 , bij de achtervocalen is die < 0.25 . Het belangrijkste gegeven evenwel, met het oog op de relatie met syncope en uiteindelijk t-deletie, is, dat OSL een langdurig variabel en een gestaag tot 1300 toenemend karakter heeft. Op dat moment is het nog steeds niet voltooid.

Figuur 4: Afname van korte vocaal - toename OSL (i→e)

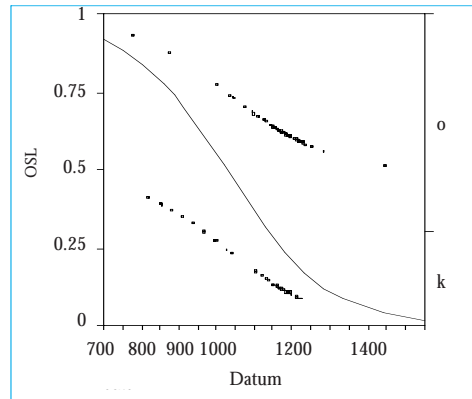

k = korte vocaal: grafie <i>, o = OSL: grafie <e>

- 4) OSL is ook een proces met een duidelijke geografisch verschillende impact naast en boven het algemene niveau van behouden korte vocaal en naast het effect van de diachrone ontwikkeling. Zie ook appendix 6ab, waar dit geografische effect apart in beeld is gebracht. OSL komt het meest voor in het Oostvlaams, waar een significant negatief effect op het behoud van korthed bestaat. OSL is sterk aanwezig in het Westvlaams. Daarentegen is in het Gelders OSL significant het *minst* aanwezig. Dat is eveneens het geval in het Nederlands. De overige gebieden zitten min of meer tussen deze uitersten in, maar daar is geen significant effect aanwezig bovenop het aanwezige basisniveau en het diachrone effect.

⁵⁸ Meer technisch: de curve is een logistische curve (door toepassing van nominale logistische regressie) die de totale response-waarschijnlijkheid (totaal =1) van de afhankelijke variabele (in dit geval met de waarden *k* en *o*) voor ieder jaar in 2 parten verdeelt voor iedere waarde.

Figuur 5: Afname van korte vocaal - toename OSL (u->o)

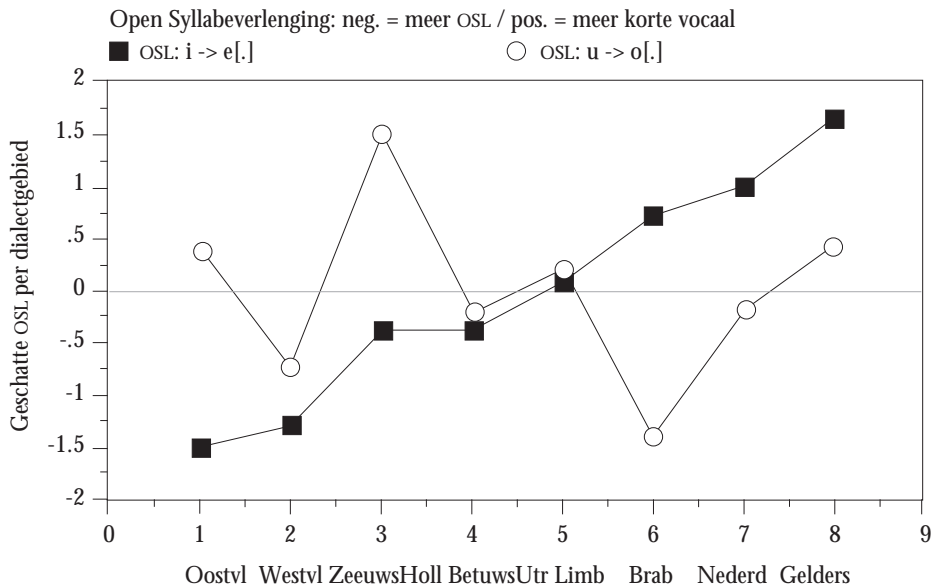

k = korte vocaal: grafie <u>, o = OSL: grafie <o>

Overigens geldt dit geografisch effect uitsluitend voor de ontwikkeling van $i \rightarrow [e.]$. Bij de achtervocaal is zo'n geografisch patroon niet aan te wijzen. Dan wordt OSL in het Zeeuws-Hollands bijna significant onderdrukt.

Een beeld van de ontwikkeling van OSL in dialectgeografisch opzicht geeft figuur 6.

Figuur 6: Dialectgeografie van Open Syllabeverlenging (OSL)

De algemene conclusie luidt, dat OSL een proces is dat variabiliteit naar tijd en dialect vertoont. De ontwikkeling komt al ruim voor het jaar 1000 op gang. De geografische spreiding wijst op een ontwikkeling van West naar Oost en die ontwikkeling is het best te zien bij de voorvocalen (aantal N = 253) De achtervocalen (aantal N = 153) vertonen een ander beeld dat met i-umlaut samenhangt. De oostelijke dialecten (Nederduits) lijken bij de achtervocalen meer OSL te vertonen en in de westelijke dialecten lijkt i-umlaut conserverend op het behoud van korte vocaal te werken, maar omdat de dialectfactor bij de achtervocalen niet significant is, valt daar verder weinig over te zeggen.

10.3.2. *Dialectgeografie van open syllabeverlenging (OSL) in de 14de eeuw*

Er valt nog een duidelijker beeld van de geografische distributie van syncope, OSL en behouden korte vocaal te geven op grond van het 14e-eeuwse oorkondenmateriaal.⁵⁹ Een goed voorbeeld is de 3sing pres. “heeft”, die een vergelijking toestaat met wat Mooijaart (1992) voor de 13e eeuw heeft geconstateerd. Een klein nadeel is dat men hier buiten de dubbelspelling <ee>⁶⁰ geen eenduidige positieve indicaties heeft om OSL vast te stellen voor vormen die als <hevet> gespeld worden. Maar juist op grond van de resultaten van de voorafgaande sectie kunnen we hier toch duidelijke contouren schetsen.

In sommige streken als Oost- en Westvlaanderen moet deze vorm blijken de hiervoor geformuleerde conclusies OSL hebben. Zekerheid krijgen we in ieder geval door de <heeft>-vormen (zie kaart 7a). De kaart vertoont drie frequentieclassen: veel OSL en syncope (zwart), minder OSL en syncope (grijs), en geen (wit). Het meest frequent komt OSL voor in Oost- en zuidoostelijk Westvlaanderen, verder in Limburg, Brabant, Utrecht en Holland; in mindere mate op de Veluwe en in de IJsselstreek. Ook de rest van Westvlaanderen, alsmede Zeeland vertonen in mindere mate OSL. De streek rond Brugge lijkt OSL niet te vertonen, zoals blijkt uit kaart 7a, maar dat komt door het overwegen van vormen als <hevet>, die in de rest van Westvlaanderen concurreren met <heeft> (vgl. kaart 7b), hetgeen in Brugge niet het geval is. De alternanties en de frequentieverhoudingen in Westvlaanderen tegenover Oostvlaanderen passen geheel in het beeld dat in de vorige sectie is aangetoond: Oostvlaanderen heeft meer OSL. Geheel Westvlaanderen en Zeeland zullen wel degelijk OSL hebben, maar in iets mindere mate. Ook de in geografisch opzicht naar het Oosten afnemende, variabele OSL klopt met de gegevens uit de vorige sectie.

Duidelijk interpreteerbaar als kort gebleven is de vocaal van de vorm <heft> (kaart 8 en vergelijk kaart 4a) in Drenthe en Twente. De reden hiervoor ligt enerzijds in het gedrag van het Nederduits zoals we dat in de vorige sectie vastgesteld hebben: er is nog een aanzienlijk deel van de vocalen kort gebleven in de periode voor 1300, en anderzijds kennen deze dialecten in onze tijd nog steeds

⁵⁹ Ik dank dr. M. Mulder en prof. dr. P. van Reenen voor de toegang tot deze databank.

⁶⁰ Grafieën staan tussen < >.

korte vocalen bij deze woordvormen.⁶¹ De frequentie ligt in de middelklasse en dat spoort met het beeld dat geconstateerd werd voor de periode tot 1300. De concurrerende vorm is <hevet> (kaart 7b), die niet alleen in Twente, maar ook in de Achterhoek en op de oostelijke Veluwe voorkomt. Het kunnen ongesyncopeerde vormen zijn, die bovendien OSL vertonen, maar in Twente heeft <hevet> waarschijnlijk een bewaard gebleven korte vocaal en dat geldt mogelijk ook voor de noordelijke gebieden in Drenthe en Groningen. Westelijker, rond de IJsselstreek concurreert <hevet> met <heeft>. Op grond van deze variabiliteit, en tegen de achtergrond van de geconstateerde variabiliteit in de periode vóór 1300, kan hier van OSL sprake zijn.

Een korte vocaal is dus vrijwel uitsluitend in Noordoost Nederland bewaard gebleven in de 14e eeuw.

10.3.3. *Dialectgeografie van suffixvocaalsyncope in de 14de eeuw*

Het beeld van de 14e-eeuwse syncope is als volgt samen te vatten: Westvlaanderen en Zeeland verzetten zich nog tegen syncope; de streek rond Brugge het meest. Dat is ook het geval in Noordoostelijk Nederland (kaart 7a); en wel in het uiterste Noorden het meest.

De ontwikkelingen die voor de 13e eeuw in sectie 10.2.3. zijn gesignaleerd hebben zich in de 14e eeuw verder doorgezet. In Brugge blijft syncope na -v- nog steeds sterk achter. Het is in dit opzicht een buitenbeentje.

De algemene conclusie over syncope en OSL is dat beide processen naast elkaar voorkomen. OSL is een zeer langdurig proces geweest met duidelijke geografische verschillen. Er zijn dus, verschillend naar streek, gedurende lange tijd korte vocalen blijven bestaan, in Twente het meest. Syncope als noodzakelijke voorwaarde voor t-deletie is eveneens over langere tijd variabel geweest. Dit verklaart een deel van de variabiliteit van t-deletie in de noordoostelijke dialecten. Syncope heeft ervoor gezorgd dat de verdeling van lange en korte syllaben uiteindelijk in termen van lange en korte stamvocaal wordt geïnterpreteerd. Aangezien syncope variabel is, is ook die herinterpretatie een zaak van lange adem. In het vervolg van dit hoofdstuk zullen we zien dat het feit dat deze verdeling van korte en lange vocalen, en het daarmee soms verband houdende kwaliteitsverschil tussen de vocaal van 3sing en die van de andere vormen van het paradigma, gekoppeld raakt aan t-deletie. De variabiliteit van vocaallengte en vocaalkwaliteit is daardoor een factor, naast de bouw van de stamsyllabe, die nog steeds, in de noordoostelijke dialecten, de systematiek in de variabiliteit van t-deletie mede bepaalt. De volgende secties brengen meer klaarheid in deze systematiek.

⁶¹ De minder frequente <heft>-vormen in België (in de Zuidelijke Brabantse dialecten) zijn misschien secundaire verkortingen. Mooijaart (1992) signaleert deze tendens al voor de 13e eeuw. Ze kunnen ook relicten zijn gegeven de plaats van het Brabants in figuur 6, hiervoor, en gegeven het feit dat OSL in het vroegmiddeleeuwse Brabants ('Leven van Sente Lutgart') nog niet gewerkt heeft (Fikkert 1998).

10.3.4. *Overige kwalitatieve kenmerken van de stamvocaal in 3sing pres: breking en umlaut*

Naast de kwalitatieve effecten van OSL zijn er twee processen die binnen het werkwoordparadigma leiden tot vocaalalternaties van 3sing tegenover de overige persoonsvormen. Het betreft hier i-umlaut op de stamvocaal, waardoor oorspronkelijke achtervocalen een frontale realisatie hebben of breking door overeenstemming in hoogte van de stamvocaal met de oorspronkelijke hoogte van de suffixvocaal.

In het geval van umlaut was de suffixvocaal in 3sing pres (en ook in de oorspronkelijke 2sing) een /i/ in de periode vóór de afzwakking tot [ə] van vocalen in onbeklemtoonde syllaben. Deze suffixvocaal veroorzaakte een frontale kleur op de stamvocaal. Daarbij worden primaire en secundaire i-umlaut onderscheiden. Primaire umlaut is de umlaut op korte /a/, in alle posities behalve voor een paar verhinderende condities, bijvoorbeeld [va:rŋ] - [ve:rt] 'varen'. Secundaire umlaut is de umlaut op zowel korte /a/ die tot dan verhinderd was als op lange achtervocalen, bijvoorbeeld [lo:pm] - [lœp] 'lopen'.

Deze processen leiden bij de in aanmerking komende sterke werkwoorden⁶² eveneens tot kwaliteitsverschillen in 3sing-vormen ten opzichte van umlautsloze paradigma-vormen. Zwakke werkwoorden van de eerste klasse vertonen in alle vormen van hun paradigma umlaut omdat zij oorspronkelijk een suffix met -j- vertoonden. Daarom wijkt bij deze werkwoorden de stamvocaal van 3sing dus niet af van de overige paradigmavormen. De zwakke werkwoorden van de tweede klasse hebben geen -i- maar -o- als suffixvocaal⁶³ en vertonen dus geen umlaut.

Elders is aangetoond (Goeman 1995c), dat deze twee umlautprocessen in het pres niet alleen ieder hun eigen geografische verbreiding hebben in het Nederduits, maar bovendien variabiliteit in die verbreiding tentoonspreiden. In de noordoostelijke dialecten komt primaire umlaut vooral voor in de oostelijke Achterhoek, minder in de IJsselstreek, Salland en de Kop van Overijssel. Opvallend is dat, niet alleen Drenthe maar ook Noord-Twente deze umlaut niet vertoont. Secundaire umlaut kent een veel ruimere verspreiding: Achterhoek, IJsselstreek en Salland, in mindere mate zuidelijk Drenthe. Noordelijk Twente heeft ook in dit geval in mindere mate umlaut. Deze relatieve umlautsloosheid van noordelijk Twente is al een kenmerk van het middeleeuwse Nederduits. Lasch (1974: 232) signaleert die al voor Frenswegse en Oldenzaalse oorkonden.

Er bestaat mogelijk een samenhang met de chronologie en de variabiliteit van syncope. Er is meer syncope na een korte stamvocaal dan na een lange. Deze variabiliteit leidt tot een later optreden van syncope na lange vocalen en dat kan

⁶² Sterke werkwoorden klasse 6 en de sterke 'reduplicerende' werkwoorden: klasse 7.

⁶³ De drie overgebleven werkwoorden van de derde zwakke klasse bevatten in het Oudsaksisch -i- in de pres-suffixen (hebbian 'hebben', seggian 'zeggen' en libbian 'leven'). De alternantie is er daar een van geminaat tegenover enkele consonant.

een deel van het latere fonologiseren⁶⁴ van de secundaire umlaut verklaren, namelijk dat deel van de secundaire umlaut dat betrekking heeft op lange achtervocalen. Dit is van belang voor een verklaring van het stelselmatig ontbreken van umlaut bij sterke werkwoorden met een lange vocaal in Noord-Oost Twente, een deel van Drente en het aansluitende gebied van Noordnedersaksen. Die umlaut komt daarentegen in West- en Oostfalen alsmede in het zg. Kolonialgebied ten Noordoosten van deze laatste twee gebieden wel systematisch voor. Deze eigenaardige spreiding is tot op heden niet als een probleem gezien (Goeman 1995c).

Een tweede alternantie in vocaalkwaliteit wordt veroorzaakt door breking. Breking is een vorm van vocaalharmonie, waarbij de stamsyllabe in hoogte overeenstemt met de vocaal van de volgende syllabe. Voor -i en -u- blijven stamvocaal-i, -iu of -u hoog, maar voor een -a- zijn ze aan verlaging tot resp. e, io en o onderhevig. In de positie voor -a- blijven stamvocaal-e en -o gehandhaafd, maar voor -i- of -u- van de volgende syllabe worden ze verhoogd tot resp. i en u.

In het Oudsaksisch bestaan de volgende pres-suffixen:

1sing -u
2sing -is
3sing -ith
plur -ath

Dit betekent dat werkwoorden als 'geven' en 'bieden' de volgende vormen hebben:

'geven'	1sing givu,	2sing givis,	3sing givith,	plur gevath.
'bieden'	1sing biudu,	2sing biudis,	3sing biudith,	plur biodath

In het Middelnederduits wordt 1sing qua stamvocalisme gelijkgetrokken met inf en plur. Dan alterneren 23sing tegenover de rest van het paradigma. Dat resulteert voor het hedendaags Twents in alternanties als:

'geven'	1sing geve	3sing gif	
'bieden'	1sing bede	3sing büt	ü < iu

De consequentie hiervan is dat, in die gebieden waar umlaut niet of nauwelijks optreedt, vocaalkwaliteitsalternanties voornamelijk gedragen worden door OSL-alternanties, brekingsalternanties of door compensatorische verlenging.

⁶⁴ De fonologisering van umlaut vindt plaats na wegval van de onbeklemtoonde suffixsyllabe met umlautsfactor, of door de afzwakking van die onbeklemtoonde umlautsfactor tot [ə]. Die afzwakking tot [ə] verloopt geleidelijk, maar de syncope laat het eventueel nog palatale kenmerk geheel uit het suffix verdwijnen.

10.4. Dialectgeografische aspecten: t-deletie in sterke en zwakke werkwoorden

De geografische verschillen in de moderne dialecten komen in deze sectie aan de orde. We concentreren ons op de verschillen tussen zwakke (sectie 10.4.1), “onregelmatige” zwakke werkwoorden (sectie 10.4.2) en sterke werkwoorden (sectie 10.4.3), met daarbij speciale aandacht voor de rol van kwalitatief vocaalverschil en van verschillen in vocaalengte door verkorting (secties 10.4.3 - 10.4.5),⁶⁵ OS� (sectie 10.4.5 - 10.4.6). De variabiliteit van vocaalengte en vocaalkwaliteit wordt in relatie gebracht met t-deletie. We doen dat aan de hand van een aantal spreidingskaarten.⁶⁶

10.4.1. T-deletie in zwakke werkwoorden

Zwakke werkwoorden vertonen geen verschillen in hun stamvocalisme: *werken* ~ *werkt*. Bij deze werkwoorden wordt t-deletie aangetroffen in de gebieden Limburg, oostelijke Veluwe, Liemers, zuidelijke Achterhoek en het Rivierengebied (kaart 9); voor die gebieden is in het begin van dit hoofdstuk vastgesteld dat t-deletie er voornamelijk geconditioneerd is door fonotactische factoren. Deze factoren zijn uitgebreid aan de orde geweest in hoofdstuk 6. Limburg vertoont in zwakke werkwoorden naar verhouding wat minder t-deletie dan in woorden uit de nominale categorie, vergelijk kaart 1 en 2 met deze kaart. Dat geldt in sterkere mate voor de oostelijke Veluwe, de Liemers en de zuidelijke Achterhoek.⁶⁷ Het Rivierengebied vertoont in deze werkwoorden veel meer t-deletie dan bij woorden van nominale aard. In mindere mate lijkt dat het geval te zijn voor Dordrecht, Willemstad en in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Samen met andere, nog kleinere, haarden in Zuid-Holland (hoofdstuk 6) zijn ze vanwege de gebruikte carterings-techniek door hun in meerderheid niet-delerende omgeving onderdrukt en dus minder zichtbaar op de kaart.

10.4.2. T-deletie in “onregelmatige” zwakke werkwoorden: kwaliteitsverschil van de stamvocaal

De ‘onregelmatige’ zwakke werkwoorden uit tabel 5 (N=10) vormen een aparte groep omdat ze in 3sing, ten opzichte van de inf, niet alleen vocaalverschillen, maar ook lengteverschillen of verschillen wat betreft hun stamconsonantisme kunnen vertonen. De overige zwakke werkwoorden in het GTP-corpus (N=24) vertonen weinig t-deletie (zie vorige sectie). Deze ‘onregelmatige’ zwakke werkwoorden lijken met hun stamvariatie op sterke werkwoorden en vertonen derhalve in enige mate t-deletie. Zie kaart 1, hoofdstuk 2 voor de omgrenzing van de kaartvakken FGM.

⁶⁵ Zie voor de wijze van scoren de noot bij Kaart 4.

⁶⁶ Op deze kaarten zijn de werkwoorden waarvan de stam op -t/-d eindigt wel opgenomen, in voorkomend geval drukken ze de deletiescores, doordat het suffix met de slotconsonant van de stam kan samenvallen.

⁶⁷ Zie Van Vliet (1988) voor de IJsselstreek en de daar geldende fonotactische condities.

Tabel 5: T-deletie in vak FGM⁶⁸ 'onregelmatige' zwakke werkwoorden (materiaal: GTP-corpus)

brenghen,	afwijkende stam-C op -g:	<i>breg</i> , met vocaalverschil of vocaal verlengd tot <i>breenk</i>
denken, hebben, jagen, kopen, leggen, maken, raken, zeggen, zoeken,	afwijkende stam-C op -g: afwijkende stam-C op f: vocaalverschil + verkorting afwijkende stam-C op -f: geen bijzonderheden met vocaalverschil + verkorting met vocaalverschil + verkorting geen bijzonderheden met vocaalverschil op -g:	<i>deg</i> , met vocaalverschil <i>hef</i> <i>kof</i> met vocaalverschil + verkorting <i>zog/zög</i> , + verkorting

Vergeleken met de zwakke werkwoorden uit de vorige sectie zien we hier (kaart 10) dat de t-deletie als het ware opgeteld is bij de gebieden van de vorige kaart: het is het gecombineerde effect van de gebieden waar t-deletie als algemene fonologische regel geldt plus het effect van de afwijkende woordstructuur die hier bestaat uit ofwel consonantverschil (*brenghen* - *breg*, *hebben* - *hef*) ofwel vocaalverschil van de stamvocaal (*maken* - *mak*),⁶⁹ of ook beide tegelijk (*kopen* - *kof*). Bij deze 10 werkwoorden is binnen de kaartvakken FGM het percentage t-deletie 29%.

De doorslaggevende factor voor t-deletie is hier vocaalkwaliteit blijktens kaart 11, want vocaallengte levert geen consistent geografisch beeld op, daarom laten we een kaart van dat verschijnsel achterwege. Op te merken valt dat in Limburg de situatie soms mogelijk andersom is: kwaliteitsverschil onderdrukt daar enigszins t-deletie.

10.4.3. Sterke werkwoorden en t-deletie in de huidige dialecten: kwaliteitsverschil en verkorting van de stamvocaal

We bekijken eerst de groep van sterke werkwoorden in zijn geheel, zonder uit te splitsen naar oorspronkelijk lange, korte of mogelijke OSL-vocaal. In het Noordoosten komt t-deletie bij sterke werkwoorden voor indien de stamvocaal kort of verkort is: vergelijk kaart 12 met kaart 14; Het effect van een behouden korte vocaal is op deze kaart natuurlijk niet direct te zien.

Dat komt vooral doordat de grote aantallen behouden korte vocalen in bepaalde regio's, alsmede de verlengingen door OSL, de verkortingsscore drukken. Niettemin is het beeld duidelijk, en dat wordt vooral door de sterke werkwoorden uit de 1e en 2e klasse veroorzaakt. Niet alleen vocaal-kortheid is van belang, ook de kwaliteit van de stamvocaal is van duidelijke invloed: zie kaart 13. Gro-

⁶⁸ Zie voor de vakindeling de kaart in hoofdstuk 2.

⁶⁹ In sommige dialecten, o.a. in de Liemers en in de Achterhoek is *maken* een sterk werkwoord (zie Goeman 1983). En dan hoort het hier eigenlijk niet thuis.

ningen vertoont naar verhouding meer kwaliteitsverschil dan verkorting. Ook in Limburg lijkt de rol van kwaliteitsverschil bij de stamvocaal bepalend: geografisch gezien is er een implicatieve relatie 1) t-deletie indien er sprake is van 2) kwaliteitsverschil, kwaliteitsverschil indien er sprake is van 3) verkorting, maar dat geldt niet of nauwelijks voor het Rivierengebied en het zuidwesten. Verkorting noch verlenging van de stamvocaal hebben enige invloed op t-deletie in het Rivierengebied en Zuid-Holland, ook niet het totaal aantal verkorte vocalen in de onderzochte werkwoordsvormen, zoals elders is aangetoond (Goeman 1987a).

Zo'n implicatieve relatie is er ook in de noordoostelijke dialecten. We moeten voor die dialecten uitgaan van de gecombineerde werking van (ver)korting en van kwaliteitsverschil: dat is op te maken uit het feit dat de provincie Groningen nauwelijks t-deletie heeft, maar, indien er wél sprake is van t-deletie, ook kwaliteitsverschillen in de stamvocaal, waarbij er nauwelijks sprake is van lengteverschillen. Die implicatieve ordening is niet zichtbaar op de oostelijke Veluwe en de Liemers, maar hier wordt de morfologische t-deletie doorkruist door een andere, overheersende tendens: voor deze gebieden hebben we al vastgesteld dat t-deletie er een algemeen fonologisch proces is.

Bij deze groep van de sterke werkwoorden gaat het enerzijds om werkwoorden waar de stamvocaal kort gebleven is en anderzijds om werkwoorden waarbij de stamvocaal verkort is met daarmee gepaard gaande kwaliteitsverschillen. Die kwaliteitsverschillen zijn nog vermeerderd door het optreden van vocaalharmonie en umlaut.

10.4.4. *Oorspronkelijk lange vocaal en t-deletie: kwaliteitsverschil en verkorting*

Gegeven een indeling van werkwoorden naar hun vocalisme in: werkwoorden met een oorspronkelijk lange vocaal, werkwoorden met oorspronkelijk korte vocaal en werkwoorden met een OSL vocaal, dan vertonen de oorspronkelijk lange vocalen op het punt van t-deletie een patroon dat niet afwijkt van wat we in de vorige sectie hebben gezien, zie kaart 15. Het belang van zowel kwaliteitsverschil (kaart 16) als (ver)korting (kaart 17) is alleen veel uitgesprokener en geldt nu voor het gehele noordoostelijke gebied. Beide factoren werken in de huidige dialecten tezamen, net als dat in het verleden het geval is geweest. De relatieve sterkte van deze twee effecten komen in sectie 10.5 aan de orde.

10.4.5. *Open syllabeverlenging (OSL) en t-deletie: kwaliteitsverschil en verkorting*

Zoals in sectie 10.3.1 is aangetoond creëert OSL in de infinitief een nieuw lengtecontrast met de kort gebleven vocaal in 3sing. Ook kunnen in het OSL-gebied infinitief en 23sing beide onderhevig zijn aan OSL. Daarna kan door syncope een consonantcluster ontstaan dat een verkortende werking heeft op de stamvocaal, hetgeen leidt tot een nieuw lengtecontrast van 23sing met de inf.

Wat betreft t-deletie in het Noordoosten kan er getuige kaart 18 grofweg een vierdeling gemaakt worden:

- 1) er is een Drentse kern, waar kwaliteitsverschil en lengteverschil samen t-deletie bepalen;
- 2) vervolgens is er een Oostveluwe en
- 3) een Liemerse-Achterhoekse regio waar t-deletie als algemene regel geldt;
- 4) tenslotte is er de rest van Overijssel en de Achterhoek, welk gebied weer een tweedeling vertoont. Ik verwijs naar wat eerder in dit hoofdstuk over de geografische spreiding van OSL in de inf. werd gezegd met als illustratie kaart 6. Drenthe vertoont de effecten van het lengtecontrast dat door die OSL is ontstaan (Kaart 20). Als we het Drentse gebied met lengtecontrastiviteit op deze kaart vergelijken met de t-deletie in dit gebied (kaart 18), dan blijkt dat t-deletie meer bepaald wordt door het lengtecontrast (kaart 20) dan door het kwaliteitscontrast (kaart 19). Deze situatie doet zich ook voor aan de zuidelijke rand van de Achterhoek. In sterkere mate bepaalt het lengtecontrast t-deletie in een gebied net bezuiden Zwolle in de noordelijke IJsselstreek. Daar is het kwaliteitscontrast zwakker. Vervolgens is er op de grens van Salland en in de noordelijke Achterhoek een kwaliteitscontrast dat niet op OSL in de infinitief teruggaat, want de infinitief is evenals 3sing kort gebleven, maar de infinitief heeft dan meestal een vocaal die een graad lager is dan in de 3sing: het effect van vocaalharmonie. Hier kan dus alleen kwaliteitsverschil een rol spelen bij t-deletie; 3sing is eveneens kort gebleven.

10.4.6. *Oorspronkelijk korte vocaal en t-deletie: kwaliteitsverschil van de stamvocaal*

Oorspronkelijk korte vocalen in de positie voor een consonantcluster dat deel uitmaakt van de werkwoordstam, ondergaan geen OSL, omdat er niet aan de voorwaarden van een open syllabe is voldaan. Waar geen lengtecontrast kon ontstaan door verkorting zal zich dus ook geen t-deletie voordoen, tenzij er andere contrastmogelijkheden ontstonden.

Uit het voorafgaande volgt dat de t-deletiekaart (kaart 21) eigenlijk minder verrassend is dan het op het eerste gezicht lijkt. Het ontbreken van OSL verklaart het ontbreken van t-deletie in noordelijk Overijssel en verder naar het Noorden. Het gebied dat we in de vorige sectie in de bespreking konden afperken als buiten de Drentse kern is hier nu duidelijk zichtbaar. Hier gelden dezelfde verhoudingen als in Kaart 18-20. De oostelijke Veluwe is een gebied waar t-deletie een algemeen fonologisch proces is. Het gebied in Overijssel en de Achterhoek lijkt relatief minder te deleren. Maar dat is het gevolg van het voorkomen in deze klasse van werkwoorden als *helpen*, die vaak niet deleren. Het kwalitatieve verschil (kaart 22) in de Achterhoek dat t-deletie ondersteunt (vgl. kaart 21) is al in de vorige paragraaf besproken.

Het heeft geen zin een kaart van de verkorting van de stamsyllabe te produceren. De verkortingsscores zijn laag. Ze kunnen ontstaan door verlengingen in de infinitief. Slechts door de verkortingsscores sterk te accentueren ten koste van de “gelijkblijvers” ontstaan er wat patronen, maar die hebben niets van doen met wat we tot op heden hebben gevonden, ze lijken eerder sterk door het toeval bepaald te zijn.

De conclusie die uit deze twee kaarten (21 en 22) te trekken valt is dat de oorspronkelijke historische categorie *korte vocaal* niet de enige factor is voor t-deletie. Het kwaliteitsverschil in vocaal speelt ook een rol naast, zoals we al hebben gezien, de synchrone lengteverschillen van 3sing vocaal ten opzichte van die van de inf.

10.5. T-deletie in werkwoorden synchroon: woordfrequentie en dialect-interne systematische factoren en geografische positie.

Een aantal taalinterne factoren met betrekking tot t-deletie zijn in voorgaande secties de orde geweest in diachroon en synchroon opzicht. Het synchrone dialect-geografische beeld is in de voorgaande sectie 10.4 per taalinterne factor afzonderlijk aan de orde gesteld op de volgende punten: werkwoordklassen, verkorting en kwaliteitsverschil van de stamvocaal, open syllabeverlenging (OSL) en oorspronkelijk korte of lange vocaal.

Eén mogelijke variabele, met een mogelijk synchroon effect, is in verband met de noordoostelijke dialecten nog niet aan de orde geweest: namelijk woordfrequentie. Aangevoerd wordt in sectie 10.5.1 dat deze factor geen effect heeft op t-deletie in de Noordoostelijke dialecten. Daarna komen in sectie 10.5.2 de overige taalinterne factoren in gezamenlijk verband aan de orde.

10.5.1. *Woordfrequentie en t-deletie*

Voor het Rivierengebied is in hoofdstuk 6 aangetoond dat tokenfrequentie van woordvormen geen rol speelt bij t-deletie in 3sing. Als potentiële factor ter verklaring van t-deletie wordt de frequentie van de desbetreffende woordvorm vaak genoemd in relatie tot het onderscheid onregelmatige en regelmatige woordvormen.⁷⁰ Een hoogfrequente woordvorm kan als hij eenmaal aan deletie onderhevig is, deze zero-vorm als vast bestanddeel hebben doordat hij op grond van zijn hoge frequentie als apart item in het lexicon functioneert. Laagfrequente woordvormen hebben deze vaste zero-vorm niet, zij vertonen de normale, regelmatige affixatiepatronen en dientengevolge zouden ze minder t-deletie vertonen. Om de gegrondheid van deze veronderstelling na te gaan is van 111 werkwoorden uit het GTProject de frequentie van 3sing pres nagegaan in het proefcorpus gesproken taal (Uit den Bogaart 1975) en het Corpus gesproken Amsterdams (De Jong 1979).

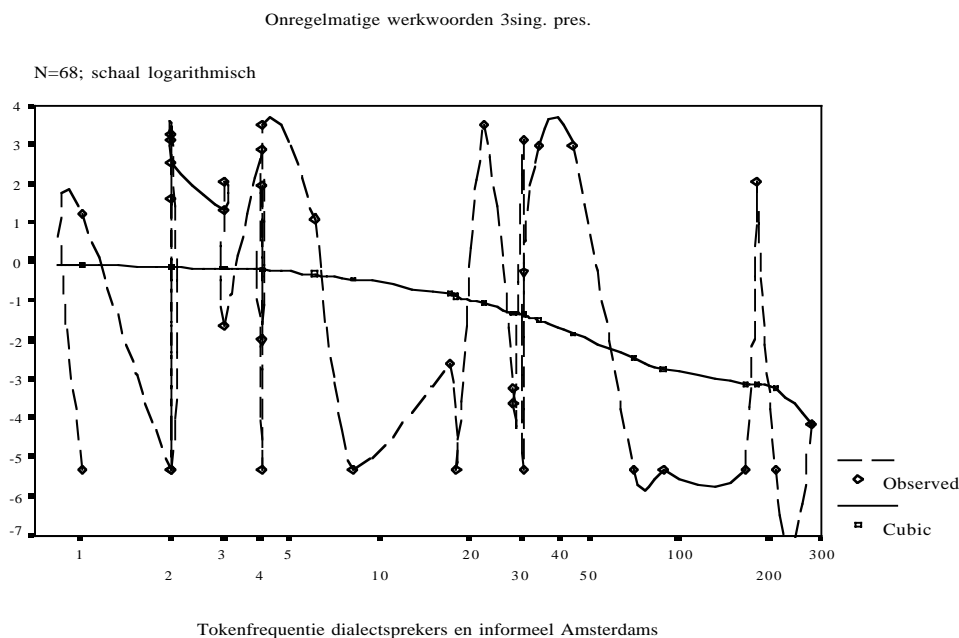
Indien een werkwoordsvorm niet in deze corpora voorkwam kreeg die de waarde 0. De telling werd uitgevoerd op de woordvormen van de niet academisch

⁷⁰ Met betrekking tot t-deletie in de Nederlandse dialecten genoemd door Goeman en Van Reenen (1985; hier hoofdstuk 6) voor het Rivierengebied, maar met sterke restricties. Frequentie-effecten werken in dat gebied uitsluitend bij de zeer onregelmatige verleden tijden op -xt en -ft (bijv. *bracht*); verder genoemd door Knott (1986) als bepalende factor bij t-deletie voor het gehele Nederlandse en Nederduitse taalgebied. Goeman (1987b) laat zien dat de bevindingen van Goeman en Van Reenen (1985) ook voor de Noordoostelijke dialecten opgaan.

gevormde sprekersgroep (Uit den Boogaart) met informeel taalgebruik en op de woordvormen van informeel Amsterdams taalgebruik (De Jong). In beide gevallen ging het dus om de tokenfrequenties van werkwoordsvormen in informeel taalgebruik.

De transformatie $\ln(1+x)$ werd toegepast op de t-deletie scores in de noord-oostelijke dialecten (132 plaatsen). In verband met mogelijke nonlineariteit werd aan de data een cubisch model opgelegd. De x-as geeft de tokenfrequentie weer, de y-as de getransformeerde waarden van t-deletie.

Figuur 7: Frequentie t-deletie (transf.) en Tokenfrequentie

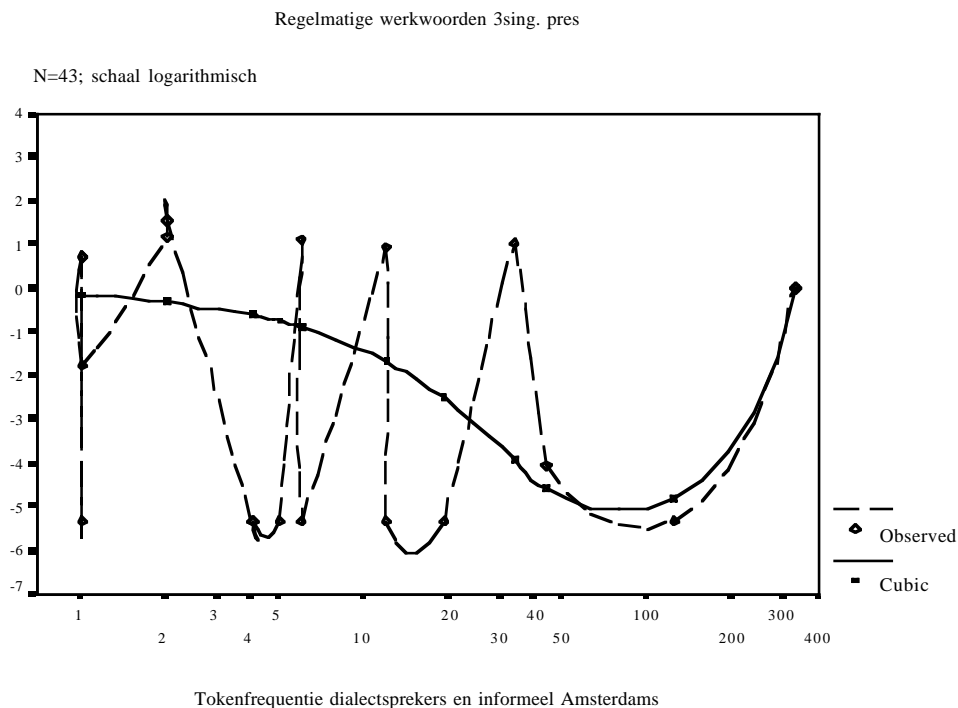
Voor zowel regelmatige ($N=43$) als onregelmatige werkwoorden ($N=68$) bleek er geen samenhang te bestaan tussen woordfrequentie en t-deletie. Evenmin was er sprake van significantie van onderdelen binnen het model: noch de lineaire, noch de kwadratische, noch de kubische factoren waren afzonderlijk significant (zie appendix 7). Ook als men beide werkwoordsklassen bij elkaar neemt ($N=111$) blijken de onafhankelijke tokenfrequentie-variabelen geen significant effect te sorteren.

Figuur 7 en figuur 8 geven de vergelijking weer van het kubische model met de geobserveerde waarden voor respectievelijk de sterke, onregelmatige werkwoorden en de zwakke, regelmatige werkwoorden afzonderlijk.

De tokenfrequentie-as heeft een logaritmische schaal teneinde de structuur van de lagere frequenties beter af te beelden. Enkel bij de 3 regelmatige werk-

woorden met de hoogste tokenfrequentie lijkt er enige mate van correspondentie te bestaan tussen tokenfrequentie en t-deletie frequentie. Maar dat is te weinig om enige conclusie aan te kunnen verbinden. Woordvormfrequentie is dus niet van invloed op t-deletie in die woordvormen.

Figuur 8: Frequentie t-deletie (transf.) en Tokenfrequentie

De enige relatie die woordvormfrequentie met t-deletie heeft, is in de groep van hoofdfrequente 3sing van 'onregelmatige' zwakke werkwoorden (Goeman 1987b). Daar lijkt evenwel eerder sprake te zijn van een effect van de fricatief van de woordstam en het lijkt derhalve op de enige groep van werkwoorden waarvoor in het Rivierengebied een frequentie effect kon worden vastgesteld door Goeman en Van Reenen (1985; hier hoofdstuk 6), namelijk bij de onregelmatige preterita van dezelfde groep werkwoorden. De stelling van Knott (1986), dat woordfrequentie t-deletie mede bepaalt, is dus onjuist. Zie overigens ook hoofdstuk 5.

10.5.2. Systematische factoren en geografische verdeling

In deze sectie wordt de synthese gegeven van de invloed die taalinterne factoren en geografische factoren op t-deletie kunnen uitoefenen. De interesse gaat daarbij in hoofdzaak uit naar de taalinterne factoren die op t-deletie werken. Net als

hiervoor en in de voorgaande hoofdstukken komen de gegevens uit het GTProject. Het zijn gegevens betreffende 112 paren van 3sing pres en infinitief, zowel van sterke als van zwakke en onregelmatige werkwoorden in 132 plaatsen. Omdat de data duidelijk ook dialectgeografisch bepaald zijn, moeten we een procedure volgen die het toelaat om het effect van de dialectgeografische distributie apart te verantwoorden zonder die los van de andere taalinterne variabelen te moeten schatten.

Daarom toetsen we de betrokken factoren in een regressiemodel. Dat gebeurt afzonderlijk per werkwoordsklasse. De afhankelijke variabele is t-deletie, de factoren die daarop werken zijn de onafhankelijke variabelen:

- 1) historische lengte van de vocaal (oorspronkelijk lang of kort); deze variabele wordt niet in alle werkwoordklassen mee opgenomen in het te toetsen model omdat sommige werkwoordklassen per definitie een lange of korte vocaal hebben: enkel voor de werkwoordklassen waar deze variatie optreedt wordt de variabele in het model opgenomen: 3 waarden 1=kort, 2=OSL, 3=lang;⁷¹
- 2) stemloze of stemhebbende stamconsonant; twee waarden 1 stemloos, 2 stemhebbend;
- 3) sonoriteit van de stamconsonant; uit eerder onderzoek bleek deze factor een van de hoofdfactoren te zijn (Van Hout 1989, Hinskens 1992: 353); de sonoriteitsschaal van Hinskens (1992) werd uitgebreid met het onderscheid stop-fricatief van de sonoriteitsschaal van Humbert (1995: 32-34).⁷² Dit levert een schaal met 6 waarden: 1=stop, 2=fricatief, 3=nasaal, 4=liquida, 5=glide en 6=vocaal;⁷³
- 4) verkorting of verlenging van de stamvocaal; uitgaande van een onderscheid van korte, halflange en lange vocaal zijn de waarden: -3 -2 -1 0 1 2 3 waarbij

⁷¹ Er zijn aanwijzingen dat OSL-vocalen oorspronkelijk fonetisch een intermediaire lengte hadden, bijv. in het Engels (Phillips 1983), vgl. in ons geval de diftongen van de Westfaalse breking. Ook Caron (1970) wees voor het Nederlands op deze mogelijkheid.

⁷² Overigens bespreekt Hinskens (1992) in het tweede hoofdstuk een uitgebreidere sonoriteitsschaal. In de uiteindelijke analyses gebruikt hij een kortere schaal.

⁷³ Deze schaal functioneert beter dan de sonoriteitsschaal die uitsluitend op de *mannerfeatures* [\pm cons], [\pm son] en [\pm approx] is gebaseerd en die stops niet van fricatieven onderscheidt. Toetsing met de *manner-sonoriteitsschaal* levert geen significante effecten op. Humberts *manner*-component, die eveneens deel uitmaakt van de root van de featureboom, onderscheidt sonoriteit door middel van unaire features/componenten:

C	C	V	V
	V	C	
stops	fricatief	nasaal	vocaal

liquida en semi-vocaal vallen bij haar buiten deze definitie. In het eerste kader, dat door Hinskens werd gebruikt worden stops en fricatieven onderscheiden door het kenmerk [continuuant], dat evenwel in recente featuregeometrie-voorstellen nog door een oral cavity knoop gedomineerd wordt die zelf weer door de root/manner knoop gedomineerd wordt (Clements en Hume 1995). Een sonoriteitsonderscheid stops-fricatieven wordt ook aangehouden door Dell en Elmedlaoui (1985) voor de bouw van de syllabe en overgenomen voor het Germaans door Calabrese (1994). Zie voor universele en taalspecifieke voorstellen van sonoriteitschalen in verband met t-deletie Santa Ana (1996).

-3 een verlenging van korte inf-vocaal tot lange 3sing-vocaal weergeeft, -2 een verlenging van halflang tot lang, -1 een verlenging van kort tot halflang; 1 een verkorting van halflang tot kort, 2 een verkorting van lang tot halflang of van halflang tot kort en 3 een verkorting van lang tot kort. De waarde 0 geldt indien er geen verschil in lengte is: kort-kort, halflang-halflang, lang-lang;

5) kwaliteitsverschil in de stamvocaal; 2 waarden: 0=geen verschil, 1=kwaliteitsverschil.

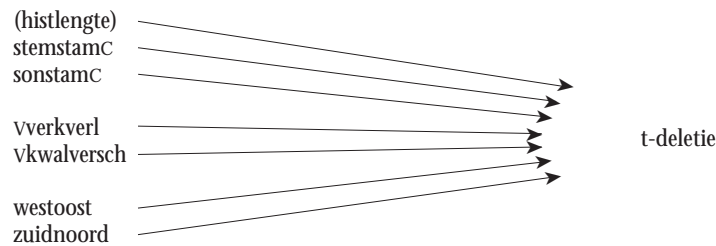
In het model worden tevens de geografische coördinaten van de plaatsen opgenomen; deze krijgen hun eigen schatting, waardoor de schattingen voor de taalstructurele variabelen 1-5 nu zuiver structurele taalkundige informatie bevatten, en niet vermengd met geografische informatie;⁷⁴

6) variabele 6 is de coördinaat west-oost;

7) variabele 7 is de coördinaat zuid-noord.

De afhankelijke variabele t-deletie is gescoord als 1=behoud van t, 0.5=unreleased t, 0=gedeleerde t. Het regressiemodel dat onze data representeert ziet er dus als volgt uit (schema 2):

Schema 2: Regressiemodel t-deletie 3sing pres Noordoostelijke dialecten

We toetsen het model bij ieder van de te onderscheiden werkwoordklassen van sterke werkwoorden van klasse 1-7, de onregelmatige werkwoorden en de regelmatige werkwoorden. Een nadere bespreking van die verschillende werkwoordklassen volgt in sectie 10.5.3.

Hierbij vertegenwoordigen *historische lengte*, *stemhebbendheid van de stamsyllabeconsonant* en *sonoriteit van de stamsyllabeconsonant* de stamsyllabestructuur. *Vocaalverkorting/verlenging* en *vocaalkwaliteitverschil* vertegenwoordigen fonologische processen en de beide *coördinaten* representeren de dialectgeografie.

⁷⁴ Voor de reden zie hoofdstuk 3-5. In tegenstelling tot de hoofdstukken 4 en 5 worden nu geen geografische factoren van hogere orde opgenomen. Dat komt deels doordat het noordoosten van Nederland niet eenduidig op een westelijk centrum betrokken kan worden, deels door andere geografische verschillen in dit gebied die niet op deze manier gemodelleerd kunnen worden. Zie daarvoor sectie 10.4. Overigens is er wel getoetst met modellen waar deze hogere orde factoren in opgenomen waren: zowel kwadratische als kubische. Deze leverden echter geen duidelijk hogere verklaarde variantie, en de schattingen voor de taalinterne factoren waren vrijwel dezelfde als in het simpele lineaire model.

Bij alle werkwoordsklassen is het model in zijn geheel significant en ook de afzonderlijke factoren zijn dat (zie Appendix 8).

Een overzicht van de resultaten voorzover het gewicht van de variabele op t-deletie groter dan is dan 0.10 geeft tabel 6. De gestandaardiseerde gewichten⁷⁵ voor de variabelen geven het relatieve belang van die variabele voor t-deletie aan: positieve getallen bevorderen t-deletie, negatieve gaan t-deletie tegen. De tekens voor positief en negatief in deze tabel zijn het omgekeerde van die in Appendix 5 omdat daar de variabele t-deletie op "behoud van t" gescoord is. Hier is de betekenis "naarmate er meer sprake is van onafhankelijke variabele x_i , is er ook meer t-deletie".

Tabel 6: Belang van de factoren die t-deletie bepalen naar werkwoordklasse

variabele	hist.	stem.	son.	verk.verl.	kwal.v	woost	znoord	verkl. var.R ²
ww. klasse								
st. ww. 1	xxx	-.457	+.642		+.332	+.125	-.352	42.5%
st. ww. 2	xxx		+.339		+.481		-.250	48.7%
st. ww. 3	xxx				+.257	+.104	-.187	13.1%
st. ww. 4	xxx	+1.199	-1.335	+.134	+.253	+.189	-.252	45.7%
st. ww. 5	xxx	+.563	-.713	+.126	+.272	+.150	-.205	34.2%
st. ww. 6	xxx	+.163	-.531	+.279	+.306		-.193	42.3%
st. ww. 7	-.227	-.286	-.106		+.333		-.168	28.4%
onr. zw.ww.	xxx	xxx	xxx	+.254	+.420			36.5%
zw. ww.		-.139	+.118		+.249		-.169	13.0%

xxx = niet opgenomen
 = lege velden; gewichten tussen $-0.10 < x < 0.10$
 hist. = historische lengte stamvocaal (lang, OSL, kort)
 stem. = stemhebbendheid stamconsonant (stemloos, stemhebbend)
 son. = sonoriteit stamconsonant (schaal)
 verk.verl. = verkorting of verlenging 3sing t.o.v. inf (combinaties van lang, halfang, kort)
 kwal.v = kwalitatief verschil stamvocaal in paradigma (wel, niet)
 woost = coördinaat west-oost
 znoord = coördinaat zuid-noord
 verkl.var. = verklaarde variantie

De resultaten leveren het volgende beeld:

- 1) T-deletie neemt af van Zuid naar Noord (negatieve waarden); en wel zeer sterk bij de sterke werkwoorden van klasse 1 maar dit effect is miniem bij de onregelmatige zwakke werkwoorden.

⁷⁵ Om de werkwoordklassen onderling te kunnen vergelijken geef ik de gestandaardiseerde gewichten. Gestandaardiseerde gewichten hebben het voordeel dat de gewichten onderling vergelijkbaar zijn ondanks de verschillende schalen van de variabelen: zo loopt t-deletie tot max 1 terwijl de coördinaten van 0 tot meer dan 9000 lopen. De ongestandaardiseerde gewichten staan in Appendix 8.

- 2) Daarentegen neemt t-deletie toe van West naar Oost (positieve waarden). Dit effect is minimaal bij de sterke werkwoorden van klasse 2, 6 en 7 alsmede in onregelmatige en in zwakke werkwoorden.
- 3) Kwaliteitsverschil in de stamvocaal is vrijwel in alle werkwoordsklassen effectief, het meest in klasse 1,2, 6 en 7 alsmede zeer sterk bij de onregelmatige zwakke werkwoorden.
- 4) Daarentegen speelt verkorting/verlenging een kleinere rol, nog het meest bij de sterke werkwoorden klasse 6; de meeste van deze werkwoorden vertonen OSL in het westen en Noorden.
- 5) Sonoriteit van de stamconsonant heeft een tweeledige invloed: bij de sterke werkwoorden klasse 1 en 2 bevordert een meer sonore stamconsonant t-deletie zeer. Daarentegen geldt: hoe meer sonoor hoe minder t-deletie bij de werkwoorden van klasse 4-7 en de zwakke werkwoorden. Dit effect is het sterkst bij klasse 4-6.
- 6) Stemhebbendheid van de stamconsonant vormt het spiegelbeeld van de sonoriteitseffecten: als bij de werkwoorden van klasse 1 en 7 de consonant stemhebbend is, dan is er minder sprake van t-deletie dan in het geval van stemloosheid. Het omgekeerde is het geval bij klasse 4-6. Daar bevordert stemhebbendheid van de stamconsonant juist t-deletie.
- 7) Aan de sterke werkwoorden van klasse 7 kan het effect van de historische lengteverhoudingen afgelezen worden. Deze zijn medebepalend voor t-deletie. Bij vanouds lange vocaal is er, ceteris paribus, minder t-deletie, meer t-deletie is er bij OSL-vocalen, en de meeste t-deletie bij vanouds korte vocalen. Dit betekent dat OSL-vocalen die op de historische lengteschaal een intermediaire positie innemen (verg. Caron) dat nog steeds met betrekking tot t-deletie doen. Hieruit volgt niet dat t-deletie een zeer oud verschijnsel is, maar wel dat effecten van oude lengteverhoudingen nog steeds op t-deletie inwerken (zie verder punt 8).
- 8) Bij klasse 4-6 speelt verkorting een rol: bij klasse 4 kan dat alleen maar doordat in inf voor nasaal de stamvocaal gerekt is, vgl. de zeer hoge waarde voor sonoriteit; bij klasse 5 en 6 gaat die verkorting gepaard met een lage (klasse 5) tot extreem lage (klasse 6) score op de west-oost dimensie. Dat betekent dat dit effect meer in het westen gevonden wordt waar juist OSL gewerkt heeft. Het effect van kort gebleven historische korte vocaal op t-deletie is enkel bij de werkwoorden van klasse 7 traceerbaar. Bij de overige sterke werkwoordsklassen is die rol per definitie met de syllabestructuur voor die klasse gegeven.
- 9) Sonoriteit en stemhebbendheid werken tegen elkaar in (niet bij klasse 7) en daarbij weegt sonoriteit (niet bij klasse 7) relatief het zwaarst. Door het tegen elkaar inwerken van sonoriteit en stemhebbendheid wordt t-deletie zeer sterk door het kwaliteitsverschil van de stamvocaal gedragen, en dat is zo over alle werkwoorden (zie tabel).

Als we bovendien mate van variatie (kolom R2) die door het model verklaard wordt in rekening brengen, dan scoren klasse 3 en de gewone zwakke werkwoor-

den uitgesproken laag. In deze klassen is er alleen maar in enkele uitzonderlijke gevallen sprake van t-deletie.

10.5.3. De beperking van t-deletie tot de sterke en onregelmatige werkwoorden

We kunnen nu aantonen dat de beperking, in de Noordoostelijke dialecten, van t-deletie tot de sterke en onregelmatige werkwoorden, ondanks de significante fonologische en stambouwfactoren, eerder het karakter heeft van een accident de l'histoire.

Qua historische structuur staan klasse 1-3 als werkwoorden met langsyllabige stammen (VVC en VVN/LC) of met een lange nucleus (VV en VN/L) tegenover klasse 4-5 als werkwoorden met korte stamsyllabe (VN/L en VC) of korte nucleus (V), zie tabel 7.⁷⁶

Tabel 7: Syllabestructuur sterke werkwoorden

Gemeengerm. vorm	syllabestructuur	standaard-nederl. vbb.	Twentse vbb.
kl 1 eic	VVC langsyllabig	blijven	bli:v̥n
kl 2 eo/iuC uuc	VVC langsyllabig	bieden/schuiven	be:ɔ̃n/sku:v̥n
kl 3 e/iLC iNC eCC	VL/N/CC langsyllabig	helpen/vinden/vechten	hɛlpm̩/vɛ:n̩//vɛx̩n̩
kl 4 e/iL e/iN	VL/N kortsyllabig	stelen/nemen	stɛl̩/nɛm̩:
kl 5 e/iC	VC kortsyllabig	geven/eten	gɛ:v̥n/at̩n̩
kl 6 aL/N/C	VC kortsyllabig	varen/dragen	vɑ:v̥n/drɑ:v̥n̩
kl 7 vertoont alle syllabestructuren van klasse 1-6 maar met ander vocalisme zoals Wgm. ai/au/ô/a/â (bijv. resp. heten-scheiden/lopen/roepen/vallen-houden-vangen/blazen-slapen-laten).			
v = vocalisch, C = obstruent, L = liquida, N = nasaal.			

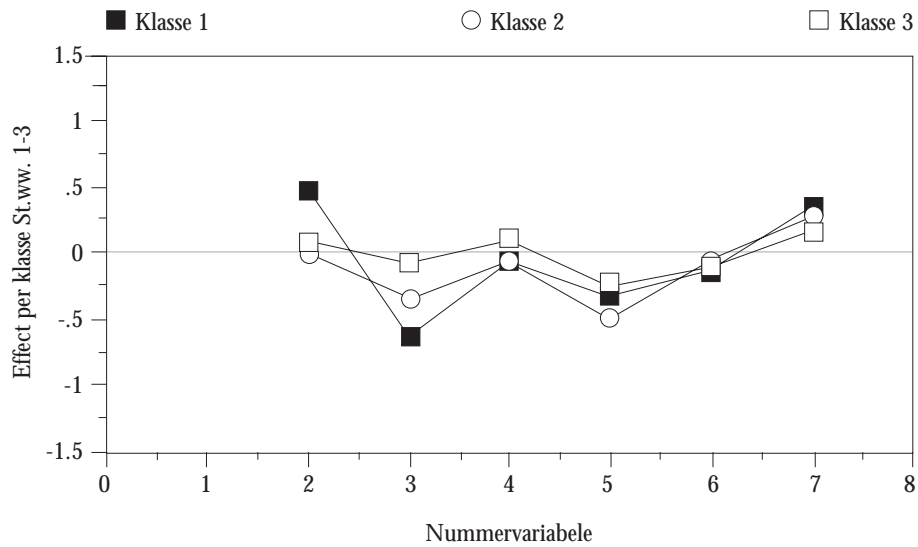
Dit historische patroon komt in de factoren die t-deletie bepalen synchroon nog steeds tot uiting in het gedrag met betrekking tot t-deletie. De desbetreffende klassen van sterke werkwoorden groeperen zich in drie typen op basis van de effecten van historische lengte van de vocaal, stemhebbendheid stamconsonant, sonoriteit stamconsonant, vocaalverkorting/verlenging, kwaliteitsverschil stamvocaal en de twee geografische factoren (zie figuren 9-11). In tegenstelling tot tabel 6 zijn deze figuren, in aansluiting op appendix 8, gebaseerd op t-behoud in plaats van t-deletie. Nu zijn alle scores, ook de scores, die kleiner dan 0.10 zijn verdisconteerd. De gewichten zijn gestandaardiseerd teneinde voor de verschillende werkwoordklassen een zelfde schaal ter onderlinge vergelijking te krijgen.

Niet alleen de "grote" gewichten zijn van belang, want de effecten zijn *alle*

⁷⁶ Voor de sterke werkwoorden zie Van Bree (1977, 310-323) en Goeman (1984, 104-118). De laatste bespreekt ook de huidige, synchrone, syllabestructuur van de sterke werkwoorden (ibid. 133-142) in een Hollands dialect. Ik concentreer me hier op het presensvocalisme en niet op de ablautstructuur (bijv. *nemen-nam-genomen*).

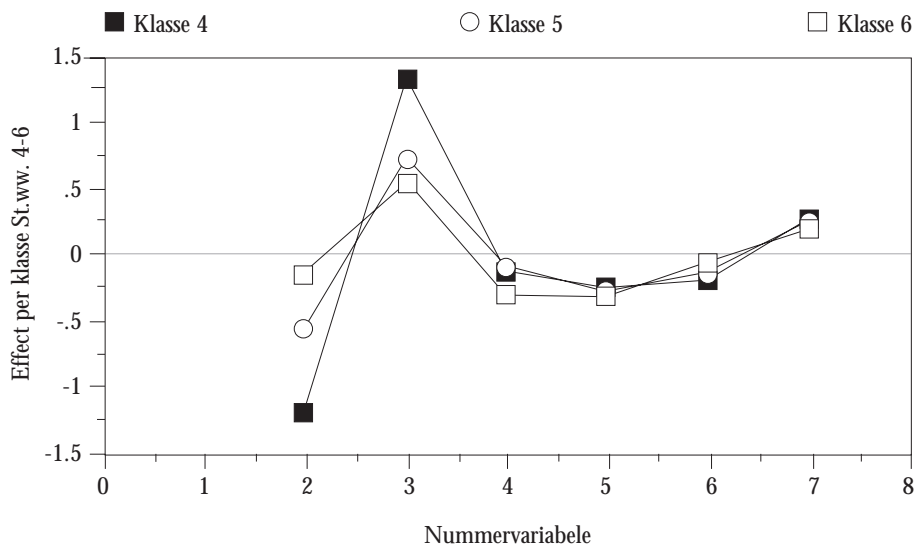
significant. Waar het om gaat is de parallelie die tot uiting komt in de geschatte gewichten van de onafhankelijke variabelen die t-deletie mede bepalen.

Figuur 9: Gestandaardiseerd effect variabelen op t-deletie

1=histleng, 2=stemstamc, 3=sonstamc, 4=Vverkverl, 5=Vkwalversch, 6=westoost, 7=zuidnoord

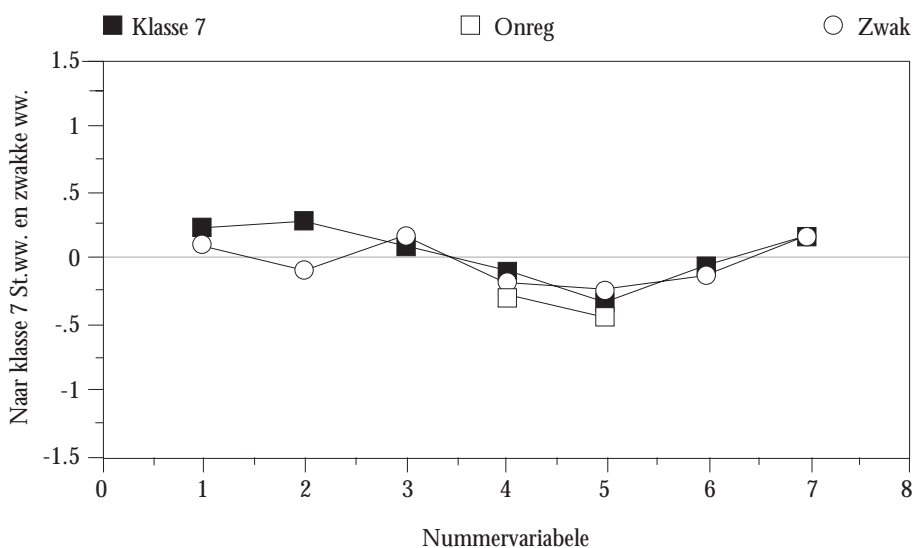
Figuur 10: Gestandaardiseerd effect variabelen op t-deletie

1=histleng, 2=stemstamc, 3=sonstamc, 4=Vverkverl, 5=Vkwalversch, 6=westoost, 7=zuidnoord

De bovengeschetste driedeling in de klassen van werkwoorden komt hier duidelijk tot uiting omdat de gelijkenissen in het patroon van de gewichten binnen elke figuur groter zijn dan de gelijkenissen tussen de figuren. Daarmee is ook het morfologisch patroon van t-deletie nader omschreven. Dat morfologische patroon berust nog steeds mede op de stamsyllabestructuur van de werkwoorden.

Figuur 11: Gestandaardiseerd effect variabelen op t-deletie

1=histleng, 2=stemstamc, 3=sonstamc, 4=Vverkverl, 5=Vkwalversch, 6=westoost, 7=zuidnoord

Hiervoor werd er al op gewezen dat de onafhankelijke variabelen in groepen verdeeld kunnen worden (zie schema 2). In groep (A) maken de historische lengte (kort, OSL en lang), de stemhebbendheid van de stamsyllabeconsonant en de sonoriteit van die consonant deel uit van de stamsyllabestructuur. In groep (B) maken Vocaalverkorting / vocaalverlenging en vocaalkwaliteitverschil deel uit van fonologische processen die later gewerkt hebben en die een deel van de 'jongere' syllabestructuur vertegenwoordigen. De twee coördinaten representeren de groep (c) de dialectgeografie.

Verwacht mag worden dat deze groepering nog steeds synchroon aanwezig is. Om het bestaan van deze veronderstelde drieledige groepering te toetsen werd factoranalyse uitgevoerd. De opgelegde assumptie is dat er, vanwege de groepering van de factoren in drieën, drie overkoepelende factoren moeten zijn. De variabelen worden dan in deze overkoepelende factoren gepast, waarbij op basis van de scores van de variabelen de verschillen binnen een factorgroep zo klein mogelijk en de verschillen tussen de factorgroepen zo groot mogelijk worden gemaakt. Factor 1 bevat de groep variabelen die een groot deel van de systematiek in de variabiliteit verklaren, factor 2 de groep variabelen die uit het restant

variatie een substantieel systematisch deel verklaart, en factor 3 verzamelt de dan nog resterende systematiek. De rest, de overblijvende variatie, wordt beschouwd als onsystematisch (error).

Voor de factorladingen per werkwoordklasse zie appendix 9. Lage factorladingen kunnen we bij de interpretatie verwaarlozen. Een redelijke drempel is een factorlading van +0.50 of -0.50 en hoger. Tezamen kunnen deze variabelen als het systematische, 'gezichtsbepalende' aspect van de desbetreffende overkoepelende factor beschouwd worden. Zie tabel 8 voor deze systematische aspecten.

Tabel 8: Groepering van de onafhankelijke variabelen vanuit de assumptie van 3 overkoepelende factoren; resultaten factoranalyse scores > 0.5 ($-1.0 < 0.0 < 1.0$)

Werkwoordklasse	Factor 1	Factor 2	Factor 3	
st. ww. kl. 1	stemcons soncons verkverlvoc	kwalvoc westoost	zuidnrd	
st. ww. kl. 2	stemcons soncons	verkverlvoc kwalvoc	-westoost -zuidnrd	
st. ww. kl. 3	westoost zuidnrd	stemcons soncons	kwalvoc	
st. ww. kl. 4	-stemcons -soncons	westoost zuidnrd	-verkverlvoc	
st. ww. kl. 5	stemcons soncons	-westoost -zuidnrd	verkverlvoc kwalvoc	
st. ww. kl. 6	stemcons verkverlvoc	westoost zuidnrd	soncons	
st. ww. kl. 7	histleng -stemcons -soncons	westoost zuidnrd	verkverlvoc kwalvoc	
onr. zw. ww.	verkverlvoc kwalvoc	westoost zuidnrd		(slechts 2 factoren)
zw. ww.	histleng stemcons soncons	westoost zuidnrd	verkverlvoc kwalvoc	

Bij klasse 1-6 is de factor *histleng* impliciet, ze is gegeven met de syllabestructuur (zie tabel 7) en er zijn binnen die klassen geen verschillen. Bij de onr. zw. ww. zijn er te weinig gevallen met variatie in de niet vermelde variabelen.

Zo wordt een groot deel van de variatie bij de st. ww. klasse 3 door de geografie bepaald. Er blijkt uit tabel 6 wel een significante toename van west naar oost te zijn bij t-deletie, en een significante afname van zuid naar noord, maar de doorslag wordt hier gegeven door de eigenaardige dialectgeografische verspreiding: blijkens kaart 9 is dat de zuidelijke Achterhoek en de oostelijke Veluwe. De geografische factor krijgt in de factoranalyse een zwaarder gewicht dan in de regressie-analyse. In dit geval is het relatief grotere belang van de geografie waarschijnlijk toeval, want in de regressieanalyse bleek de systematiek, de verklaarde variantie, zeer laag (13%).

Bij klasse 1-6 is de factor *histleng* impliciet, ze is gegeven met de syllabestructuur (zie tabel 7) en er zijn binnen die klassen geen verschillen. Bij de onr. zw. ww. zijn er te weinig gevallen met variatie in de niet vermelde variabelen.

Overigens worden onze veronderstellingen bevestigd. Factor 1 kan gezien worden als de factor *stamsyllabestructuur*. De historische lengteverhoudingen van de stamvocaal (*histleng*) en twee eigenschappen van de stamconsonant, te weten stemhebbendheid (*stemcons*) en sonoriteit (*soncons*) vormen deze factor. Factor 2 is de factor *dialectgeografie*, behalve in klasse 1-3, terwijl factor 3 de factor *stamvocaal* is, bepaald door de 2 variabelen: verkorting/verlenging (*verkverlvoc*) en/of kwaliteitsverschil (*kwalvoc*).

Dit algemene beeld wordt in de klassen 1-3 enigzins doorbroken. Bij klasse 1 op 2 punten: a) de dialectgeografie speelt waarschijnlijk wat sterker op het punt van kwalitatief vocaalverschil van west naar oost; b) verkorting/verlenging blijkt in deze klasse eerder bij de stamsyllabestructuur te horen. Dit laatste doet zich ook voor bij de 6e klasse, waarschijnlijk zijn hier maar 2 factoren: stamsyllabestructuur en dialectgeografie; bij assumptie van slechts 2 factoren voegt sonoriteit zich dan bij de eerste factor. Deze 6e klasse vertoont net als de 4e klasse nauwelijks kwaliteitsverschil in de stamvocaal, bij klasse 4 is de waarde op factor 1 net niet genoeg (0.46). Vocaalverkorting/verlenging doet zich marginaal in klasse 3 voor (< 0.30). Bij de tweede klasse wisselen de factoren 2 en 3 van rang: de ruimtelijke, geografische variatie verklaart hier wat minder. Bij klasse 3 is dat omgekeerd, daar neemt de ruimtelijke factor de eerste plaats in.

De conclusie van deze sectie is:

- 1) dat vocaalkwaliteitsverschil samen met sonoriteit van de stamconsonant de meeste doorslag geeft bij t-deletie;⁷⁷
- 2) dat t-deletie morfologisch bepaald is door de beperking tot 3sing en door de beperkingen van de stamsyllabestructuur. Deze beperkingen leiden tot een

⁷⁷ Indien er ook onder de vocalen in belangrijke mate van sonoriteitsverschil sprake is (hoge vocalen zijn minder sonoor dan niet-hoge: Dell en Elmedlaoui (1985); ongespannen vocalen zijn meer sonoor dan gespannen in fonetisch opzicht: Van Galen (1984) voor het Nederlands) dan zouden kwaliteitsverschil vocaal en sonoriteit stamconsonant één dimensie op de sonoriteitsschaal kunnen vormen. Santa Ana (1996) laat een aantal voorstellen de revue passer met als scores: hoge vocalen+glides sonoriteit 11; midden vocalen sonoriteit 12; lage vocalen sonoriteit 13.

driedeling in de werkwoordklassen met betrekking tot t-deletie: a) sterke werkwoorden klasse 1-3, b) sterke werkwoorden klasse 4-6 en c) sterke werkwoorden klasse 7, zwakke werkwoorden en onregelmatige werkwoorden.

- 3) dat de taalsystematische variabelen die t-deletie bepalen twee aspecten van die stamsyllabestructuur vertegenwoordigen: enerzijds eigenschappen van de stamconsonant (inclusief het effect van historische lengteverhoudingen), anderzijds lengte- en kwaliteitseigenschappen van de stamvocaal.
- 4) de plaats van een dialect in de geografische ruimte is ook van belang. Meer t-deletie van west naar oost en van zuid naar noord (globaal van zuidwest naar noordoost) bij de klassen 1, 3-4, 6-7, onr. zw. ww. en zw. ww. De omgekeerde tendens, meer t-deletie, globaal van noordoost naar zuidwest, doet zich voor bij klasse 2 en 5.

10.6. De geografische spreiding van t-deletie en de structurele factoren in verband met de perceptie van dialectverwantschap door dialectsprekers

In de loop van dit hoofdstuk bleek dat ondanks allerlei verschillen bepaalde gebieden telkens consistent een aantal eigenschappen vertonen. Dat geldt niet alleen voor t-deletie maar ook voor de verkorting/verlenging van de stamvocaal en voor het kwaliteitscontrast bij de stamvocaal.

- 1) Soms vormt Overijssel met de Achterhoek een eenheid tegenover de IJsselstreek en de Liemers enerzijds (waar t-deletie voornamelijk een fonologisch proces is) en anderzijds tegenover Drente (waar praktisch geen t-deletie in nominale vormen voorkomt).
- 2) De IJsselstreek en de Liemers fungeren bij t-deletie als aparte eenheden, vgl. kaart 1-2, 10 en 18.
- 3) De Twentse dialecten vormen ook vaak een aparte groep, met name op het gebied van verkorting/verlenging.
- 4) De zuidoostelijke Achterhoekse dialecten gedragen zich soms enigszins apart van de noordelijke, voornamelijk op het gebied van OSL.
- 5) Er is een aparte groep dialecten tussen Twente en Salland, die voornamelijk gekenmerkt zijn door kwalitatief vocaalcontrast.
- 6) Apart gedragen zich ook de dialecten van de Noord-Overijsselse Vechtstreek. Ze vormen een tussengebied tussen Overijssel (minus die Vechtstreek) en Drenthe, voornamelijk weer door OSL.

Het heeft geen zin om voor de noordoostelijke dialecten, net zoals in hoofdstuk 4 en 5, perceptieoordelen op te nemen in een model. Want de oordelen zijn niet interpreteerbaar in termen van afstand tot de standaardtaal. De clustering binnen deze dialectgroep staat geheel los van die in de westelijke dialecten en die in het Rivierengebied.⁷⁸

⁷⁸ Voor de verantwoording van de gegevens zie Hoofdstuk 4 en 5. Voor de methodologische aspecten zie Goeman (1989) en de hoofdstukken 4-9 in Preston (1998).

Als we de dialectgroepen 1-6 hierboven vergelijken met subjectieve oordelen van sprekers over de verwantschap van hun eigen dialect met andere uit hun omgeving, dan komen die dialectgroepen overeen met de geografische clusters van dialecten die uit die subjectieve sprekersoordelen voortvloeien zoals weergegeven is op kaart 23. De IJsselstreek (met de *oostelijke* Veluwe) is zo'n groep, duidelijk onderscheiden van de *westelijke* Veluwe maar met, zij het zwakke, connecties naar Salland. De Liemers vormt eveneens een aparte groep. De dialecten in de Kop van Overijssel staan apart, zoals ook blijkt uit kaart 11, 13, 17 en 18. In het oordeel van de dialectsprekers horen de dialecten van de Vechtstreek bij elkaar. Dat is ook het geval op de kaarten 10, 11, 17 en 18. De Twentse dialecten vormen een apart cluster naar de sprekersoordelen. Vergelijk daarmee kaart 12 (met een voortzetting naar de oostelijke Achterhoek), 18 en 20.

De Achterhoek bestaat in de oordelen van sprekers uit drie afzonderlijke groepen: een noordelijke die georiënteerd is langs de Schipbeek, een zuidoostelijke, waarbij het cluster rond Winterswijk een enigszins aparte positie inneemt (vgl. kaart 13, 21, en 22) en een zuidwestelijke die connecties heeft zowel met de noordelijke en oostelijke Achterhoekse dialecten als met de Liemers (vgl. kaart 10, 18, 19 en 21). De noordelijke cluster langs de Schipbeek is niet te zien op de werkwoordskaarten, maar wel op die van t-deletie bij de nomina (kaart 1 en kaart 2).

Over het geheel genomen vinden we dus de groepering op subjectieve basis terug in de geografische spreiding van de dialectkenmerken bij t-deletie en vocalisme.

10.7. Conclusies

Voor de noordoostelijke dialecten is via een omtrekkende beweging langs de ontwikkeling van de condities op t-deletie bij werkwoorden een duidelijk beeld ontstaan van het functioneren van de huidige conditioneringen, hun onderlinge samenhang en in welke mate die ontwikkelingen soms toevallig tot een nieuw patroon geleid hebben. Het betreft hier de processen van suffixvocaalsyncope, Open Syllabe verLenging (OSL), vocaalverkorting, umlaut, en breking die geleid hebben tot a) de beperking van t-deletie tot de klasse van sterke werkwoorden (en enige onregelmatige), en tot b) de beperking tot 3sing. Het geheel is sterk afhankelijk van kwantitaieve (vocaallengte) en kwalitatieve vocaalverschillen; de sonoriteitsstructuur van het stamconsonantisme blijkt soms t-deletie te bevorderen, soms tegen te gaan.

De stamstructuur van de sterke werkwoorden gekoppeld aan hun specifieke kenmerk: de vocaalwisseling in de werkwoordstijden (ablaut) wordt weerspiegeld binnen het presens: dezelfde stamstructuur vertoont daar eveneens een vocaalwisseling maar dan ontstaan door OSL, verkorting, umlaut en breking.

10.7.1. *Historische en synchrone aspecten*

- 1) Overeenkomsten bij syncope van de suffixvocaal tussen Oostnederlandse en Westfaalse dialecten enerzijds met Oudengelse dialecten anderzijds, zijn er

op het vlak van de condities voor syncope slechts in zeer beperkte mate aan te treffen. Van deze geografische complexen zouden ook de Vlaamse, Brabantse en Kleefse dialecten deel uitmaken, maar de overeenkomsten zijn gering.

- 2) Voor wat betreft de syllabestructuurconditie: meer syncope na lange syllabe dan na korte syllabe, kan er voor het Middelnederlands geen uitspraak gedaan worden omdat er geen Middelnederlandse data op dit moment beschikbaar zijn.
- 3) Voor het middelnederduits van Goor konden wel uitspraken gedaan worden over de syllabestructuurconditie voor vocaalsyncope. In tegenstelling tot de communis opinio kon geconcludeerd worden dat in het Oudengels de korte stamsyllaben de meeste syncope vertonen en niet de lange. Aangezien in het Middelnederduits van Goor de meeste syncope na lange stamsyllabe voorkomt is de situatie in dat dialect niet in overeenstemming met die van het Oudengels. Daarmee lijkt de situatie in Goor op de veronderstelde conditie: syncope na lange syllabe. Maar die conditie is in Goor nog slechts relictmatig voorhanden. De meeste verklarende waarde voor het optreden van syncope ligt in de korte stamvocaal.
- 4) Wat betreft het stamconsonantisme geldt de volgende situatie: onderling overeenstemming vertonen, wat betreft de rol van het stamconsonantisme bij syncope, de Middelnederlandse dialecten. Overeenstemming in de rol van het stamconsonantisme is er niet met het Oudengels. Terwijl in het Middelnederlands /g/ en /v/ syncope onderdrukken komt die na /g/ en /v/ in Goor juist veel meer voor, daarentegen komt syncope er na nasaal en liquida weer veel minder voor, dit eveneens in tegenstelling tot het Middelnederlands. De mate van syncope in Goor, voorzover bepaald door het consonantisme, lijkt het meest op die van Kent. Typologische parallellen moeten dus voorzichtig gehanteerd worden.
- 5) Op basis van de middeleeuwse data uit Goor constateren we dat de stamstructuurconditie -meer syncope na lange stamsyllabe en minder na een korte- al bijna geheel geëvolueerd was in de richting van een lengtecontrastconditie bij de stamvocaal: meer syncope na een korte stamvocaal dan na een lange.
- 6) Open syllabeverlenging (OSL) is een langdurig proces geweest. In de beginfase van het proces is er overlapping met breking en umlaut die tot kwalitatieve vocaalverschillen leiden; bovendien leidt OSL zelf ook tot kwalitatieve vocaalverschillen. In de latere, nog steeds variabele fase is er overlapping met syncope, die in een aantal Noordoostelijke dialecten nog altijd niet is afgesloten.
- 7) De noodzakelijke voorwaarde voor t-deletie in 3sing is vocaalsyncope. Bijkomende voorwaarden zijn korthed van de stamvocaal en andere kwalitatieve vocaalverschillen ten opzichte van de overige paradigmavormen in het presens.
- 8) In de noordoostelijke dialecten speelt tokenfrequentie geen rol bij t-deletie in 3sing pres, noch bij regelmatige noch bij onregelmatige (invl. sterke) werkwoorden.
- 9) Door de condities op suffixvocaalsyncope speelt de stamstructuur een rol bij t-deletie, zowel op het vlak van het historisch vocalisme als van stemhebbendheid en sonoriteit van de stamslotconsonant. In fonologisch opzicht spelen

verkortingen en verlengingen van de stamvocaal die resulteren in paradigma-alternanties ook een rol. Hetzelfde geldt voor bestaande en nieuw ontstane kwalitatieve stamvocaalverschillen.

- 10) Er zijn duidelijke geografische verschillen: een concentratie van t-deletie in het Zuidoosten van de Noordoostelijke dialectgroep. Deze concentratie hangt samen met de concentratie daar van verkorte vocalen of van vocalen die niet aan OSL onderhevig zijn geweest, alsmede met de verspreiding van umlautsvocalen die daar tevens geconcentreerd zijn.

10.7.2. *Implicaties*

Het voorgaande houdt in dat de eerste consonantclusters die door syncope ontstaan waren, en die de vorm hadden van slotconsonanten van de stam + suffixconsonant, zich bevonden na een korte vocaal. Werkwoorden uit deze groep vertoonden dus ook *het eerst* t-deletie. Vandaar de voorsprong die werkwoordvormen als *leghet* en *hevet* in de oostelijke dialecten vertonen, zowel op het punt van syncope als op het punt van t-deletie. Vervolgens syncoperen ook de werkwoorden met een lange stamvocaal, waarna verkorting van de stamvocaal optreedt. Bij sommige 23sing-vormen trad in het geheel geen syncope op, afhankelijk van de stamconsonant, vergelijk “hij wast” in het Enschedees: [vasxət] (sectie 10.3). Bovendien bleef syncope achterwege in de regelmatige zwakke werkwoorden. Nadat syncope na lange stamvocalen zijn beslag heeft gekregen is er ook daar een consonantcluster dat t-deletie kan ondergaan.

In deze optiek is het, historisch gezien, niet noodzakelijk dat t-deletie geconditioneerd wordt door korthed van de stamvocaal. De enige noodzakelijke voorwaarde is syncope. De verkorting van de lange stamvocaal is een bijkomend verschijnsel van syncope, de t-deletie is dat ook. Omdat syncope niet optreedt in de overige vormen van het paradigma is er een contrast ontstaan met aan de ene kant vormen die zowel de syncope vertonen als de (ver)korte stamvocaal⁷⁹ en aan de andere kant werkwoordsvormen die ongesyncopeerd zijn, geen kwalitatieve verschillen vertonen en die niet ipso facto kort moeten te zijn (maar die natuurlijk wel kort kunnen zijn).

De 23sing-vormen met syncope brengen als het ware een complex van eigenschappen als verkorting en kwalitatief vocaalverschil met zich mee die de andere werkwoordsvormen ontberen. Dat zijn voornamelijk de zwakke, regelmatige werkwoorden. Op het moment dat t-deletie ook deel gaat uitmaken van dit complex - doordat ongesyncopeerde werkwoordsvormen niet onderhevig kunnen zijn aan t-deletie, maar de gesyncopeerde wel- ontstaat er een morfologisering van t-deletie, waarvan dat complex van eigenschappen deel blijft uitmaken. Op deze manier zijn de sterke werkwoorden gesplitst in 3 groepen met betrekking tot t-deletie:

⁷⁹ Die bovendien ook nog eens op een andere manier kwalitatief kan verschillen door vocaalharmonie enumlaut.

- a) sterke werkwoorden van klasse 1-3
oorspr. ww. met lange stamsyllabestructuur, lang/kortvocalig
VVC+t en VCC+t: -t-deletie het sterkst bij klasse 1-2 (vgl. tabel 6)
- b) sterke werkwoorden van klasse 4-6
oorspr. ww. met korte stamsyllabestructuur, kortvocalig
VC+t: -t-deletie het sterkst bij klasse 5 (vgl. tabel 5)
- c) sterke werkwoorden van klasse 7, en "onregelmatige" zwakke werkwoorden
zowel ww. met een lange als met een korte stamsyllabestructuur
V(V)C+t en VCC+t: -t-deletie het sterkst bij klasse 7 (vgl. tabel 6).

De synchrone conditie voor t-deletie bij sterke werkwoorden in de huidige dialecten, geformuleerd door Bezoen (1938) en Entjes (1970) als "verplicht bij kort gebleven of verkorte vocaal" kan niet alleen werken. Onze conclusie is dat die in een aantal gevallen samengaat kwaliteitsverschil. De conditie verschoof zelfs van lengtecontrast naar kwaliteitscontrast. Daarnaast spelen syllabestructurele factoren een rol waarin zich nog voor een deel de historische condities weerspiegelen. Sonoriteit blijkt t-deletie, binnen dezelfde dialectgroep, zowel tegen te gaan als te kunnen bevorderen naar gelang de klasse van werkwoorden (meer t-deletie bij klasse 1-2).⁸⁰

Woordfrequentie speelt geen rol bij t-deletie, niet bij regelmatige en ook niet bij onregelmatige werkwoorden.⁸¹ Dat betekent dat frequentieargumenten die t-deletie in verband brengen met een mentaal lexicon waarin gelexicaliseerde hoogfrequente woordvormen als zero-vorm opgeslagen zijn niet aannemelijk zijn. Hetzelfde geldt voor frequentieargumenten die de lage frequentie van regelmatige werkwoordsvormen met behouden -t in 3sing koppelen aan een regelmatig morfologische regel van t-affixatie.

De deels toevallig ontstane, deels historisch bepaalde syllabestructurele clustering van eigenschappen rond t-deletie in de noordoostelijke Nederlandse dialecten is langzaam ontstaan en verder uitgebouwd en, hoewel gemorfologiseerd, nog steeds geen uniform geheel. In veel gevallen is kwaliteitsverschil belangrijker, in sommige verkorting/verlenging, in de meeste een combinatie van beide.

De clustering in de geografische spreiding van t-deletie en de daaraan gekoppelde dialectverschijnselen vertoont overeenkomsten met de groepering die dialectsprekers zelf aanbrengen in de hun omringende dialecten. Het is aannemelijk dat deze dialectverschijnselen deel uitmaken van de globale en vaak onbewuste ideeën die sprekers hebben over hun eigen dialect en dat van anderen.

⁸⁰ In het Chicano Engels neemt t-deletie met sonoriteit toe (Santa Ana 1996).

⁸¹ Goeman en Van Reenen (1985) en Goeman (1987b) vonden een frequentie-effect alleen bij werkwoorden met stam op -ft en -xt.

Appendices

Appendix 1a: *Conditionering van syncope in het Westvlaams van Van Maerlant.* *Afhankelijke variabele: syncope*

Summary of Fit

Rsquare (U)	.4799441
Observations (or Sum Wgts)	1845

Vanwege de vele nul-opgaven bij de consonantcategorieën kunnen er instabiele schattingen voorkomen, om dat probleem te ondervangen zijn alle frequenties met 1 opgehoogd. De onderlinge verhoudingen bleven zo evenwel gelijk (in werkelijkheid is het aantal observaties: 1755). De factoren zijn : syncope-geen syncope (2), 15 consonanten en 3 handschriften. Dat levert $2 \times 15 \times 3 = 90$ cellen op die met 1 opgehoogd worden. Het aantal observaties wordt daardoor 1845.

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Model	16	613.1239	1226.247
Error	1828	664.3662	Prob>ChiSq
C Total	1844	1277.4901	0.000000

Lack Of Fit

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Lack Of Fit	28	26.17081	52.34161
Pure Error	1800	638.19535	Prob>ChiSq
Total Error	1828	664.36615	0.003503

Parameter Estimates

TERM	ESTIMATE	STD ERROR	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Intercept	.57032924	.15039266	14.38	0.0001
slotcons[d-z]	2.4657914	.32284914	58.33	0.0000
slotcons[f-z]	.93248316	.60906290	2.34	0.1258
slotcons[g-z]	-2.18861307	.15885670	189.81	0.0000
slotcons[j-z]	-.867330975	.58454143	2.20	0.1379
slotcons[k-z]	-.031515047	.22460405	0.02	0.8884
slotcons[l-z]	.30869343	.38702405	0.64	0.4251
slotcons[m-z]	-.273088948	.30334356	0.81	0.3680
slotcons[n-z]	.31708435	.20617240	2.37	0.1241

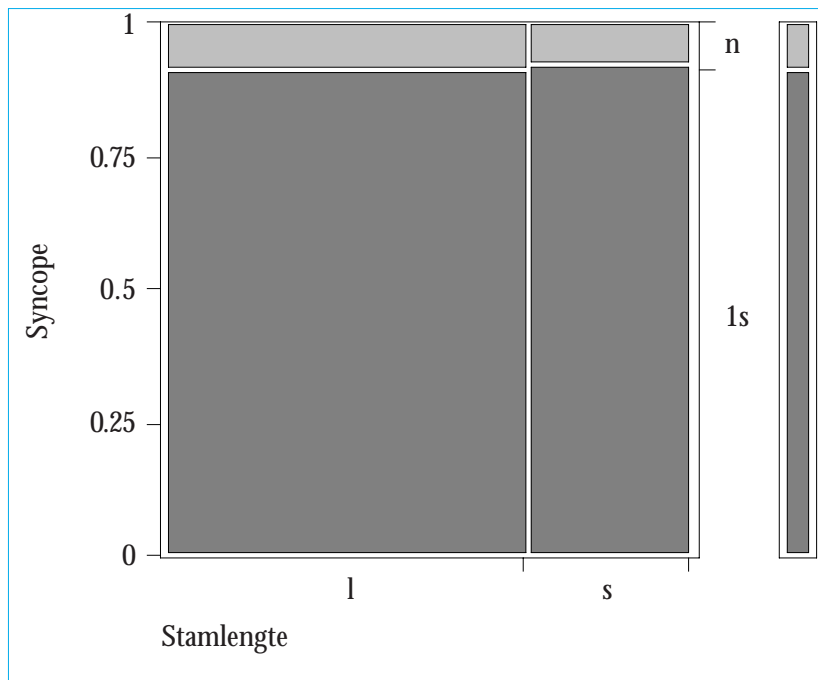
slotcons[p-z]	-563380805	.48151215	1.37	0.2420
slotcons[r-z]	3.3468472	.55443151	36.44	0.0000
slotcons[s-z]	.58750674	.62772432	0.88	0.3493
slotcons[t-z]	2.7814339	.37617731	54.67	0.0000
slotcons[v-z]	-3.33943119	.29088596	131.80	0.0000
slotcons[w-z]	-2.65882058	.58142050	20.91	0.0000
slotcons[z]	-.182340435			niet sign
Hs.[B-M]	.31861181	.16733064	3.63	0.0569
Hs.[D-M]	-.047152602	.14318345	0.11	0.7419
Hs[M]	-.728540792	sign.		

De factoren worden weergegeven ten opzichte van een vorm die als basis wordt genomen. Dat is bij de slotconsonanten z en bij de Handschriften M. Het geschatte gewicht van de basisvorm wordt berekend door: 1-(som van de geschatte gewichten in die factorgroep. De (niet)significantie van deze twee factoren blijkt uit de vergelijking met de geschatte gewichten van de betreffende groep en hun significantie-waarden

Effect Test

SOURCE	NPARAM	DF	WALD CHISQUARE	PROB>CHISQ
slotconsonant v/d stam	14	14	549.49376	0.0000
Handschrift.	2	2	4.12368	0.1272

Appendix 1b: *Oudengelse Syncope in 2/3sing in Kentse, West-Saksische en Kents-Westaksische teksten*

Summary of Fit

Rsquare (U)	.0008071
Observations (or Sum Wgts)	10352

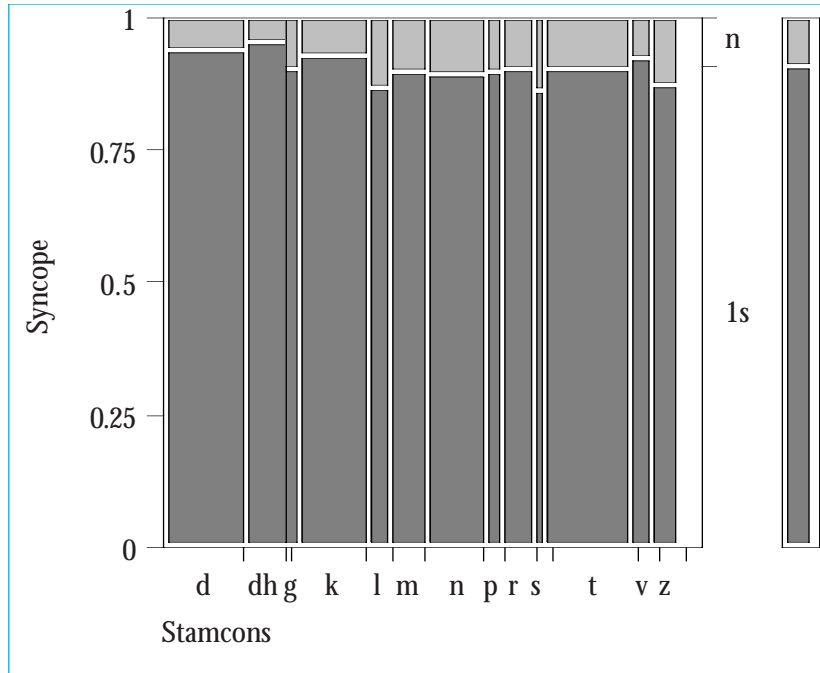
Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD
Model	1	2.4511
Error	105	3034.3127
C Total	106	3036.7638

TEST	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Likelihood Ratio	4.902	0.0268
Pearson	4.812	0.0283

Response Profiles

	STAMSYLLABESTRUCTUUR	
	L=LANG	S=KORTE SYLL
SYSCOPE		
1s=syncope	0.9099	0.9229
n=geen sync	0.0901	0.0771
Tot	7134	3218

Summary of Fit

Rsquare (U)	.0130677
Observations (or Sum Wgts)	10352

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD
Model	12	39.6835
Error	94	2997.0803
C Total	106	3036.7638

TEST	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Likelihood Ratio	79.367	0.0000
Pearson	77.889	0.0000

Response Profiles

SYNCOP	STAMCONSONANTISME								
	d	dh	g	k	l	m	n	p	r
1s=sync	0.9404	0.9549	0.9061	0.9333	0.8704	0.9007	0.8953	0.9031	0.9064
n=geen sync	0.0596	0.0451	0.0939	0.0667	0.1296	0.0993	0.1047	0.0969	0.0936
Tot	1594	820	213	1364	517	695	1175	351	652

	STAMCONSONANTISME			
SYNCOP	s	t	v	z
1s=sync	0.8671	0.9077	0.9274	0.8773
n=geen sync	0.1329	0.0923	0.0726	0.1227
Tot	301	1691	441	538

Summary of Fit

Rsquare (U) .0155886
 Observations (or Sum Wgts)10352

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Model	13	47.3391	94.67810
Error	10338	2989.4248	Prob>ChiSq
C Total	10351	3036.7638	0.000000

Lack Of Fit

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Lack Of Fit	11	51.3674	102.7348
Pure Error	10327	2938.0573	Prob>ChiSq
Total Error	10338	2989.4248	0.000000

Parameter Estimates

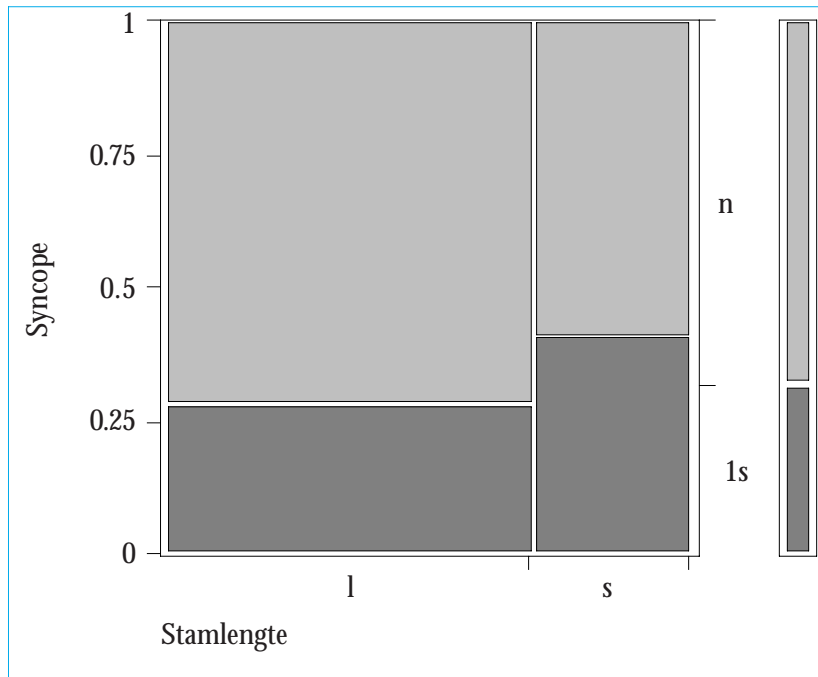
TERM	ESTIMATE	STD ERROR	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Intercept	2.40311596	.04752008	2557.3	0.0000
stamleng[l-s]	-.18217456	.04727003	14.85	0.0001
stamleng[s]	.18217456			sign.
stamcons[d-z]	.515661018	.10733041	23.08	0.0000
stamcons[dh-z]	.653946356	.16131934	16.43	0.0001
stamcons[g-z]	.046016516	.22123128	0.04	0.8352
stamcons[k-z]	.340216256	.10820304	9.89	0.0017
stamcons[l-z]	-.48593911	.12867498	14.26	0.0002
stamcons[m-z]	-.02433815	.12562818	0.04	0.8464
stamcons[n-z]	-.38089249	0.110995	11.78	0.0006
stamcons[p-z]	-.04065077	.17153633	0.06	0.8127
stamcons[r-z]	-.08474138	.13078357	0.42	0.5170
stamcons[s-z]	-.34847660	.16314691	4.56	0.0327
stamcons[t-z]Unstable	-.00143981	.08802997	0.00	0.9870
stamcons[v-z]	.197347743	.17409381	1.28	0.2570
stamcons[z]	-.3867123			sign.

stamleng[l]=lange stamsyllabe – stamleng[s]=korte stamsyllabe – stamcons=stamconsonantisme

Effect Test

SOURCE	NPARM	DF	WALD CHISQUARE	PROB>CHISQ
stamlengte	1	1	14.852637	0.0001
stamcons	12	12	85.719742	0.0000

Appendix 1c: *Oudengelse Syncope in 2/3sing in Anglische, Mercische en Northumbri-
brische teksten*

Summary of Fit

Rsquare (U)	.0116565
Observations (or Sum Wgts)	6749

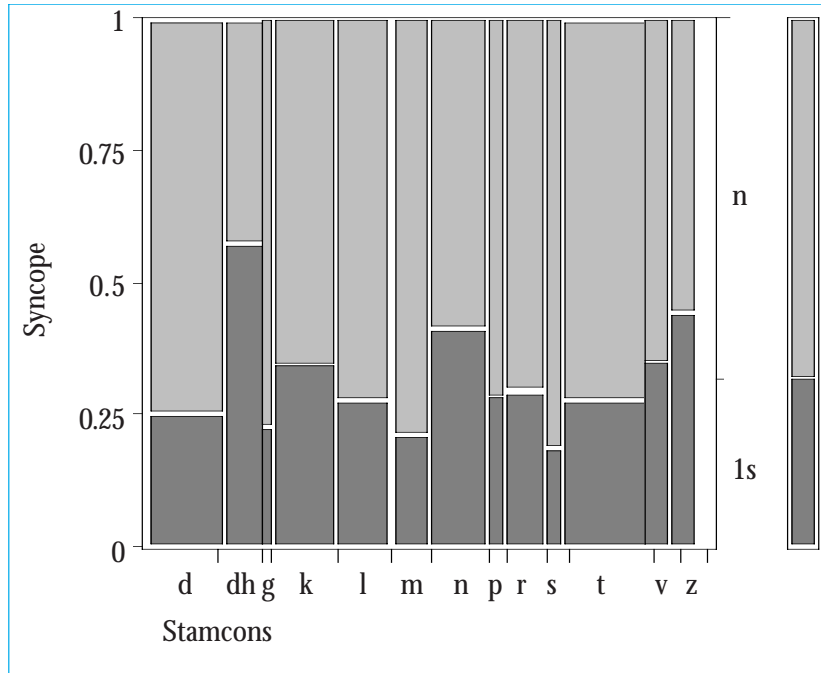
Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD
Model	1	49.4756
Error	105	4194.9614
C Total	106	4244.4370

TEST	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Likelihood Ratio	98.951	0.0000
Pearson	101.013	0.0000

Response Profiles

	STAMSYLLABESTRUCTUUR	
	L=LANG	S=KORTE SYLL
SYNCOPE		
1s=syncope	0.2850	0.4095
n=geen sync	0.7150	0.5905
Tot	4705	2044

Summary of Fit

Rsquare (U) .0325912
 Observations (or Sum Wgts) 6749

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD
Model	12	138.3317
Error	94	4106.1053
C Total	106	4244.4370

TEST	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Likelihood Ratio	276.663	0.0000
Pearson	284.641	0.0000

Response Profiles

SYNCOPE	STAMCONSONANTISME								
	d	dh	g	k	l	m	n	p	r
1s=syncope	0.2545	0.5774	0.2276	0.3479	0.2763	0.2149	0.4166	0.2885	0.2958
n=geen sync	0.7455	0.4226	0.7724	0.6521	0.7237	0.7851	0.5834	0.7115	0.7042
Tot	939	478	123	799	655	456	725	208	497

SYNCOPE	STAMCONSONANTISME			
	s	t	v	z
1s=syncope	0.1867	0.2757	0.3514	0.4455
n=geen sync	0.8133	0.7243	0.6486	0.5545
Tot	241	1012	313	303

Summary of Fit

Rsquare (U)	.0352864
Observations (or Sum Wgts)	6749

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Model	13	149.7710	299.5420
Error	6735	4094.6659	Prob>ChiSq
C Total	6748	4244.4370	0.000000

Lack Of Fit

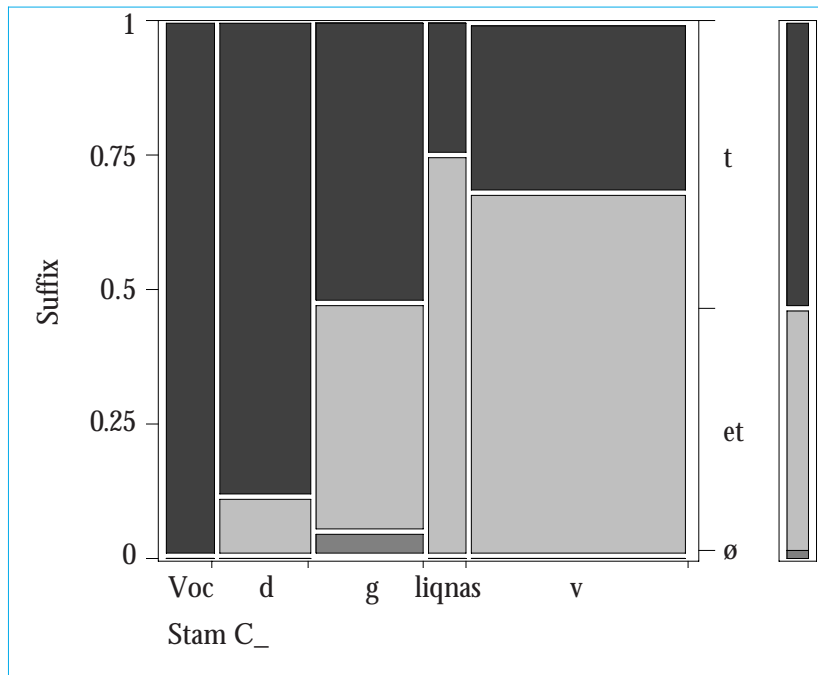
SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Lack Of Fit	11	26.0455	52.09105
Pure Error	6724	4068.6204	Prob>ChiSq
Total Error	6735	4094.6659	0.000000

Parameter Estimates

TERM	ESTIMATE	STD ERROR	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Intercept	-.71877907	.03598936	398.88	0.0000
stamleng[l-s]	-.15543159	.03238780	23.03	0.0000
stamleng[s]	.15543159			sign.
stamcons[d-z]	-.21281274	.07805135	7.43	0.0064
stamcons[dh-z]	1.03474379	.09252308	125.07	0.0000
stamcons[g-z]	-.34745649	.20139245	2.98	0.0845
stamcons[k-z]	.147787427	.07612512	3.77	0.0522
stamcons[l-z]	-.22376211	.08779598	6.50	0.0108
stamcons[m-z]	-.44273968	.11085987	15.95	0.0001
stamcons[n-z]	.280325822	.08473275	10.95	0.0009
stamcons[p-z]	-.06337042	.14516442	0.19	0.6624
stamcons[r-z]	-.08215910	.09646909	0.73	0.3944
stamcons[s-z]	-.60989122	.15642741	15.20	0.0001
stamcons[t-z]	-.16926317	.07281367	5.40	0.0201
stamcons[v-z]	.150097032	.11423266	1.73	0.1889
stamcons[z]	.53850086			sign.

Effect Test

SOURCE	NPARM	DF	WALD CHISQUARE	PROB>CHISQ
stamlengte	1	1	23.03115	0.0000
stamcons	12	12	197.33321	0.0000

Appendix 2: *Syncope 3sing in Goor: lange versus korte vocaalconditie***Summary of Fit**

Rsquare (U) .2534535
 Observations (or Sum Wgts) 98

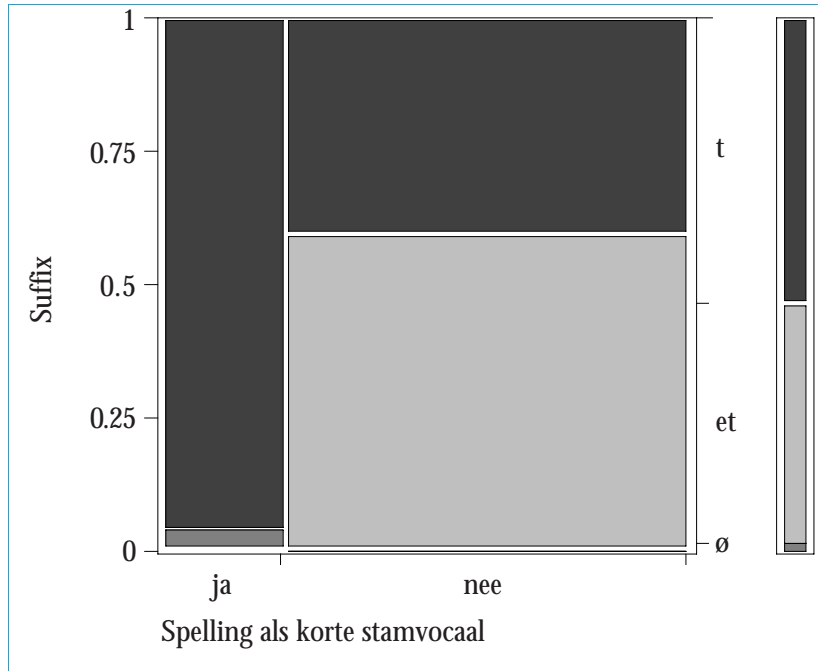
Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD
Model	8	18.391180
Error	88	54.171148
C Total	96	72.562328

TEST	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Likelihood Ratio	36.782	0.0000
Pearson	32.213	0.0001

Response Profiles

SUFFIX	STAMSYLLABESTRUCTUUR				
	Voc= vocaal	d	g	liqnas= liquida/nasaal	v
-Ø	0.0000	0.0000	0.0476	0.0000	0.0000
-et	0.0000	0.1111	0.4286	0.7500	0.6829
-t	1.0000	0.8889	0.5238	0.2500	0.3171
Tot.	10	18	21	8	41

Summary of Fit

Rsquare (U) .2476907
 Observations (or Sum Wgts) 98

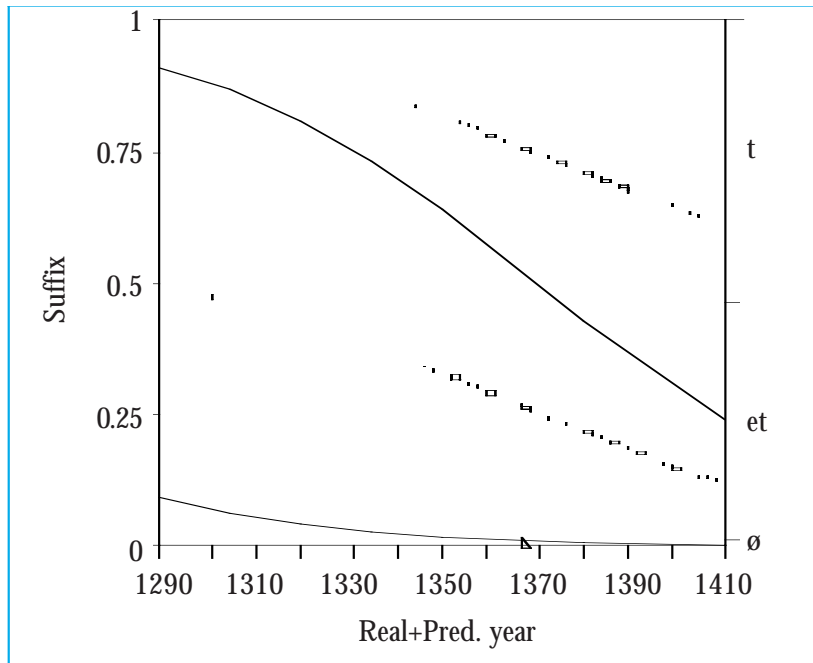
Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD
Model	2	17.973019
Error	94	54.589308
C Total	96	72.562328

TEST	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Likelihood Ratio	35.946	0.0000
Pearson	27.335	0.0000

Response Profiles

SUFFIX	SPELLING ALS KORTE STAMVOCAAL		
	ja	nee	
-ø	0.0435	0.0000	(syncope)
-et	0.0000	0.6000	
-t	0.9565	0.4000	(syncope)
	23	75	

Summary of Fit

Rsquare (U)	.0428678
Observations (or Sum Wgts)	98

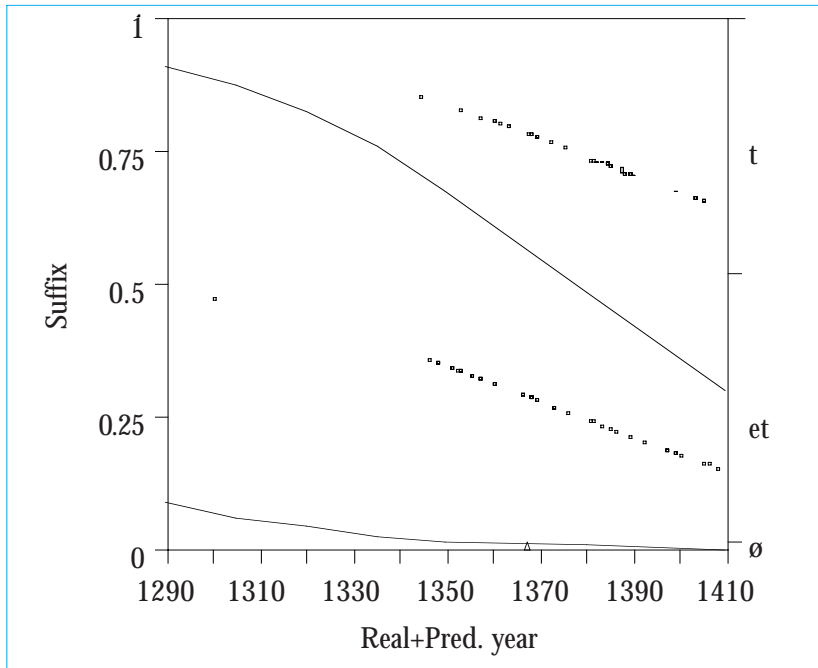
Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Model	1	3.110594	6.221188
Error	95	69.451733	Prob>ChiSq
C Total	96	72.562328	0.012623

Parameter Estimates

TERM	ESTIMATE	STD ERROR	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Intercept	35.0420652	16.709905	4.40	0.0360 (-t x -et)
Intercept	39.6598190	16.790761	5.58	0.0182 (-et x -ø)
Real+Pred. year	-.02893881	.01221370	5.61	0.0178

Appendix 3: *Syncope in 3sing in Goor: lange vs. korte stamsyllabe*

Summary of Fit

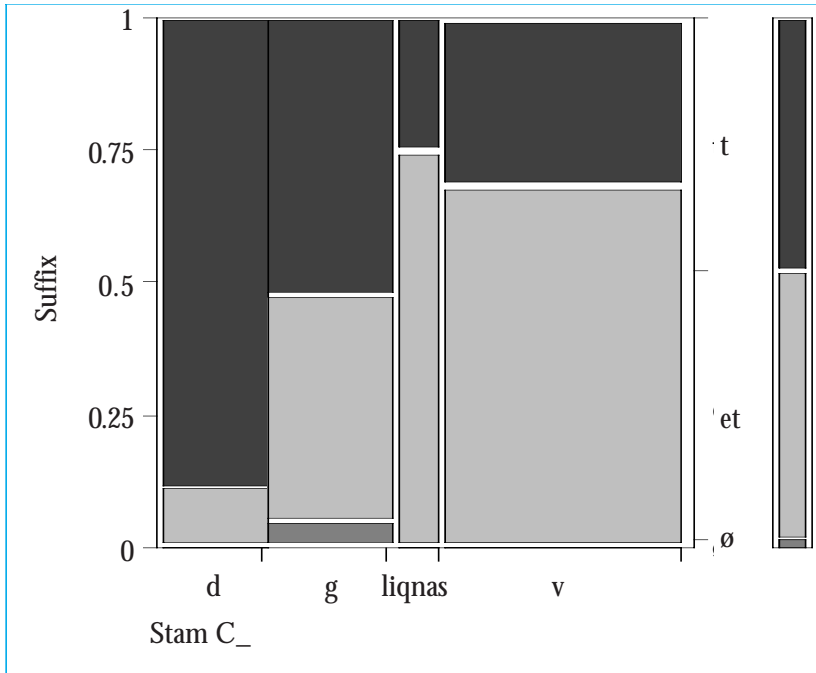
Rsquare (U) .0382616
 Observations (or Sum Wgts) 88

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Model	1	2.514701	5.029401
Error	85	63.209003	Prob>ChiSq
C Total	86	65.723704	0.024921

Parameter Estimates

TERM	ESTIMATE	STD ERROR	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Intercept	32.0830954	17.083267	3.53	0.0604 (-t x -et)
Intercept	36.7958989	17.170021	4.59	0.0321 (-et x -ø)
Real+Pred. year	-.02670354	.01248783	4.57	0.0325

Summary of Fit

Rsquare (U) .1757745
 Observations (or Sum Wgts) 88

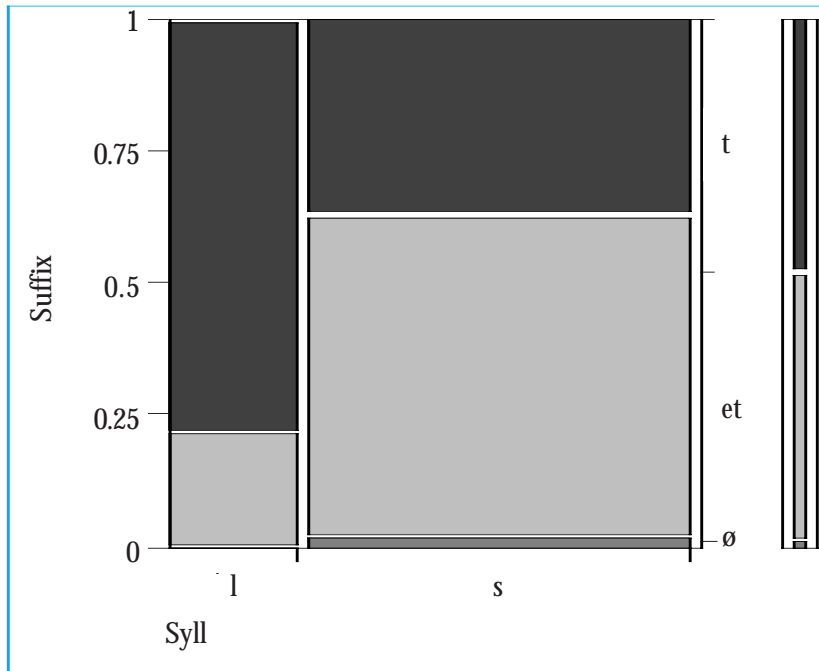
Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD
Model	6	11.552556
Error	90	54.171148
C Total	96	65.723704

TEST	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Likelihood Ratio	23.105	0.0008
Pearson	21.918	0.0013

Response Profiles

SUFFIX	STAMCONSONANT			
	d	g	liqnas= liquida/nasaal	v
-ø	0.0000	0.0476	0.0000	0.0000
-et	0.1111	0.4286	0.7500	0.6829
-t	0.8889	0.5238	0.2500	0.3171
Tot	18	21	8	41

Summary of Fit

Rsquare (U) .0939465
 Observations (or Sum Wgts) 88

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD
Model	2	6.174515
Error	94	59.549188
C Total	96	65.723704

TEST	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Likelihood Ratio	12.349	0.0021
Pearson	11.699	0.0029

Response Profiles

SUFFIX	SYLLABESTRUCTUUR	
	l=langsyll	s=kortsyll
ø	0.0000	0.0154
et	0.2174	0.6154
t	0.7826	0.3692
	23	65

Appendix 4a: *OSL $i > e$.**Schatting OSL factoren incl. afwijking jaartal (datum error)***Summary of Fit**

Rsquare (U)	.2171446
Observations (or Sum Wgts)	253

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Model	9	34.44525	68.8905
Error	243	124.18286	Prob>ChiSq
C Total	252	158.62811	0.000000

Lack Of Fit

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Lack Of Fit	203	108.41037	216.8207
Pure Error	40	15.77249	Prob>ChiSq
Total Error	243	124.18286	0.240764

Parameter Estimates

TERM	ESTIMATE	STD ERROR	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Intercept	5.91102186	1.6865741	12.28	0.0005
Regio[Betuwe-ZeelHol]	-.36564862	.87887889	0.17	0.6774
Regio[Brab-ZeelHol]	.742608459	.51762600	2.06	0.1514
Regio[Gelder-ZeelHol]	1.66651891	.39970773	17.38	0.0000
Regio[Limb-ZeelHol]	.090696566	.66213138	0.02	0.8910
Regio[Nederd-ZeelHol]	1.01883178	.35603334	8.19	0.0042
Regio[Oostvl-ZeelHol]	-1.5012649	.52670875	8.12	0.0044
Regio[Westvl-ZeelHol]	-1.2806018	.39965511	10.27	0.0014
Datum	-.00597911	.00149347	16.03	0.0001
-> Datum_Error	-.00011328	.00103138	0.01	0.9125
				n.s.

Effect Test

SOURCE	NPARM	DF	WALD CHISQUARE	PROB>CHISQ
Regio	7	7	41.081516	0.0000
Datum	1	1	16.027992	0.0001
Datum_Error	1	1	0.012065	0.9125 {Error Effect}

Appendix 4b: *OSL u > o***Summary of Fit**

Rsquare (U)	.1731238
Observations (or Sum Wgts)	153

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Model	9	16.338652	32.67730
Error	143	78.036869	Prob>ChiSq
C Total	152	94.375521	0.000152

Lack Of Fit

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Lack Of Fit	116	67.217090	134.4341
Pure Error	27	10.819778	Prob>ChiSq
Total Error	143	78.036869	0.116093

Parameter Estimates

TERM	ESTIMATE	STD ERROR	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Intercept	9.19964061	2.6296649	12.24	0.0005
Regio[Betuwe-ZeelHol]	-.32829070	.85559346	0.15	0.7012
Regio[Brab-ZeelHol]	-1.5643493	.99500198	2.47	0.1159
Regio[Gelder-ZeelHol]	.569755662	1.8138637	0.10	0.7534
Regio[Limb-ZeelHol]	.037204534	.65257922	0.00	0.9545
Regio[Nederd-ZeelHol]	.447786691	1.1992078	0.14	0.7088
Regio[Oostvl-ZeelHol]	.216214086	.47218361	0.21	0.6470
Regio[Westvl-ZeelHol]	-.91136267	.56931580	2.56	0.1094
datum	-.00857458	.00225070	14.51	0.0001
datum_error	-.00256702	.00177687	2.09	0.1485
				n.s.

Effect Test

SOURCE	NPARM	DF	WALD CHISQUARE	PROB>CHISQ
Regio	7	7	8.605959	0.2822
datum	1	1	14.514090	0.0001
datum_error	1	1	2.087113	0.1485 {Error Effect}

Appendix 5a: $OSL\ i > e$;
Model zonder datum error

Summary of Fit

Rsquare (U)	.2171062
Observations (or Sum Wgts)	253

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Model	8	34.43916	68.87831
Error	244	124.18895	Prob>ChiSq
C Total	252	158.62811	0.000000

Lack Of Fit

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Lack Of Fit	188	99.23565	198.4713
Pure Error	56	24.95330	Prob>ChiSq
Total Error	244	124.18895	0.286194

Parameter Estimates

TERM	ESTIMATE	STD ERROR	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Intercept	5.83902486	1.5527802	14.14	0.0002
Regio[Betuwe-ZeelHol]	-.36373883	0.8780126	0.17	0.6787
Regio[Brab-ZeelHol]	.741352312	.51760489	2.05	0.1521
Regio[Gelder-ZeelHol]	1.66547381	.39943435	17.39	0.0000
Regio[Limb-ZeelHol]	.094877586	.66107046	0.02	0.8859
Regio[Nederd-ZeelHol]	1.02209206	.35472355	8.30	0.0040
Regio[Oostvl-ZeelHol]	-1.5059249	.52574521	8.20	0.0042
Regio[Westvl-ZeelHol]	-1.2761583	.39739707	10.31	0.0013
Datum	-.00592115	.00139597	17.99	0.0000

Effect Test

SOURCE	NPARM	DF	WALD CHISQUARE	PROB>CHISQ
Regio	7	7	41.112491	0.0000
Datum	1	1	17.991242	0.0000

Appendix 5b: *OSL* $u > 0$;
Model zonder datum error

Summary of Fit

Rsquare (U)	.1594237
Observations (or Sum Wgts)	153

Analysis of LogLikelihood

SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Model	8	15.045698	30.09139
Error	144	79.329823	Prob>ChiSq
C Total	152	94.375521	0.000204

Lack Of Fit

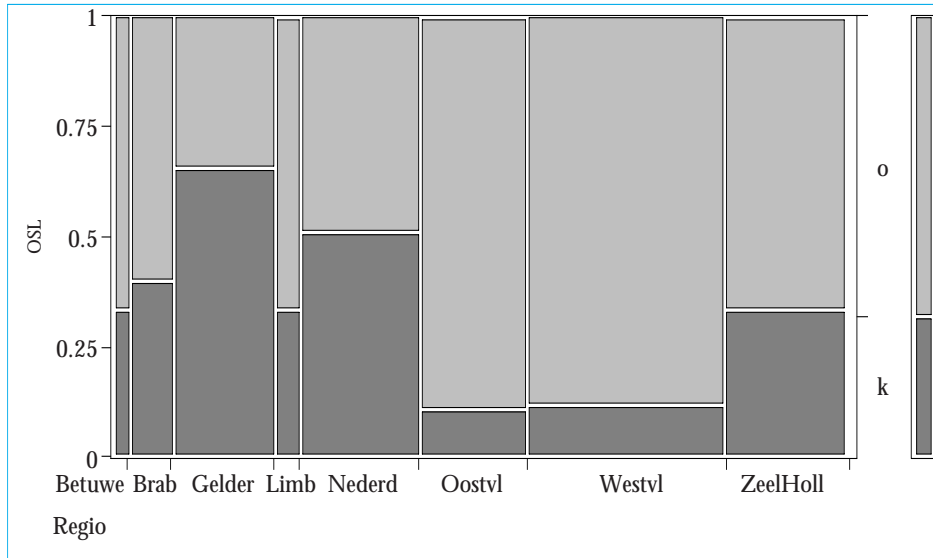
SOURCE	DF	-LOGLIKELIHOOD	CHISQUARE
Lack Of Fit	109	63.304665	126.6093
Pure Error	35	16.025158	Prob>ChiSq
Total Error	144	79.329823	0.119305

Parameter Estimates

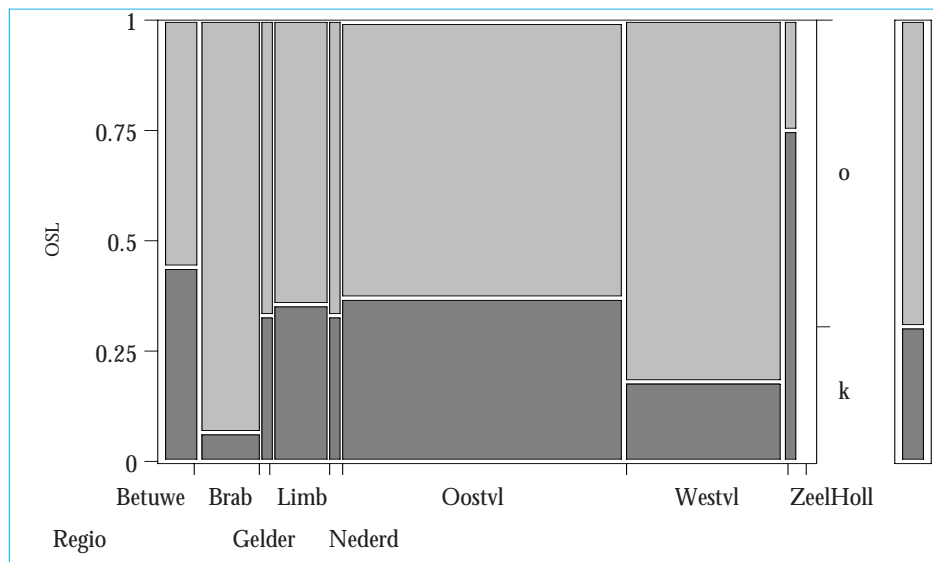
TERM	ESTIMATE	STD ERROR	CHISQUARE	PROB>CHISQ
Intercept	7.47409752	2.2837003	10.71	0.0011
Regio[Betuwe-ZeelHol]	-.21487634	.82625413	0.07	0.7948
Regio[Brab-ZeelHol]	-1.3936714	.99034743	1.98	0.1594
Regio[Gelder-ZeelHol]	.405752021	1.8514747	0.05	0.8265
Regio[Limb-ZeelHol]	.209013070	.63861991	0.11	0.7434
Regio[Nederd-ZeelHol]	-.16120172	1.1700442	0.02	0.8904
Regio[Oostvl-ZeelHol]	0.3942689	.45826419	0.74	0.3896
Regio[Westvl-ZeelHol]	-.72679440	.54937571	1.75	0.1859
datum	-.00730774	.00201563	13.14	0.0003

Effect Test

SOURCE	NPARM	DF	WALD CHISQUARE	PROB>CHISQ
Regio	7	7	8.281423	0.3084
datum	1	1	13.144463	0.0003

Appendix 6a: *OSL i > e; Geografische spreiding*

o = OSL, k = behouden korte vocaal

Appendix 6b: *OSL u > o; Geografische spreiding*

o = OSL, k = behouden korte vocaal

Appendix 7: *T-deletie en tokenfrequentie bij zwakke (regelmatige) en sterke (onregelmatige) werkwoorden*

Afhankelijke variabele t-deletie is getransformeerd (logit).
 Model: Cubisch; schatting zonder de constante term-Rsquare hergedefinieerd.
 Onafhankelijke variabele: Tokenfrequentie **regelmatige** 3sing vormen.
 Lijstgewijze deletie van missing data.
 N = 43

Multiple R	.31814
R Square	.10122
Adjusted R Square	.03381
Standard Error	4.05382

Analysis of Variance

	DF	SUM OF SQUARES	MEAN SQUARE
Regression	3	74.02570	24.675235
Residuals	40	657.33820	16.433455

F = 1.50152 Signif F = .2288

Variables in the Equation

VARIABLE	B	SE B	BETA	t	SIG t
Tokenfreq	-.152691	.101307	-2.008885	-1.507	.1396
Tokenfreq ²	.001199	.001282	4.817249	.935	.3553
Tokenfreq ³	-2.23578156E-06	3.0402E-06	-2.921384	-.735	.4664

Afhankelijke variabele t-deletie is getransformeerd (logit).
 Model: Cubisch; schatting zonder de constante term-RSquare hergedefinieerd.
 Onafhankelijke variabelen: Tokenfrequentie **onregelmatige** 3sing vormen.
 Lijstgewijze deletie van missing data.
 N = 68

Multiple R	.30094
R Square	.09057
Adjusted R Square	.04859
Standard Error	3.48717

Analysis of Variance:

	DF	SUM OF SQUARES	MEAN SQUARE
Regression	3	78.71494	26.238314
Residuals	65	790.42390	12.160368

F = 2.15769 Signif F = .1015

Variables in the Equation

VARIABLE	B	SE B	BETA	t	SIG t
Tokenfreq	-.054595	.044209	-.829680	-1.235	.2213
Tokenfreq ²	.000324	.000501	1.075171	.646	.5206
Tokenfreq ³	-6.54316776E-07	1.3664E-06	-.533841	-.479	.6336

Appendix 8: *t*-deletie bepaald door intern taalkundige en externe geografische factoren: *multiële regressiemodellen; Noordoostelijke dialecten*

Sterke werkwoorden Klasse 1

N (inclusief geen gegevens) 1194
N 1135

Variantieanalyse

	SUMOF SQUARES	DF	MEAN SQUARES	F-RATIO	P-VALUE
Regressie-model	119.6564	6	19.9427	138.965	0.000
Residu/Error	161.8779	1128	0.1435		
Totaal	281.5344	1134			

Afhankelijke variabele = t-behoud
N= aantal obs. = 1135
Multiële R = 0.6519
R-kwadr. = 0.4250
Gecorr. R-kwadr.= 0.4220
F(6, 1128) = 138.9652
Prob > F = 0.0000
Std. Error van schatting = 0.3788
Durbin-Watson Stat.= 1.0201

Multiële Regressie-model

t-behoud = 0.829 + 0.478*stem + -0.642*son + -0.020*verkverl + -0.397*kwalvoc + -0.000*westoost + 0.000*zuidnoord + Error;

Gestandaardiseerd Regressie-model

t-behoud = +0.457*stem + -0.642*son + -0.076*verkverl + -0.332*kwalvoc + -0.125*westoost + 0.352*zuidnoord + Error;

Parameter Estimates

VARIABLES	ESTIMATE	STD. ERROR	t-TEST	P-VALUE
Intercept	0.82940			
stem	0.47841	0.0397	12.049	0.0000
son	-0.64154	0.0381	-16.829	0.0000
verkverl	-0.02044	0.0085	-2.417	0.0229
kwalvoc	-0.39669	0.0317	-12.509	0.0000
westoost	-0.00007	0.0000	-4.534	0.0000
zuidnoord	0.00013	0.0000	13.995	0.0000

Sterke werkwoorden Klasse 2

N (inclusief geen gegevens) 1333
N 1307

Variantieanalyse

	SUMOF SQUARES	DF	MEAN SQUARES	F-RATIO	P-VALUE
Regressie-model	154.7839	6	25.7973	205.761	0.000
Residu/Error	162.9881	1300	0.1254		
Totaal	317.7720	1306			

Afhankelijke variabele = t-behoud

N= aantal obs. = 1307

Multiple R = 0.6979

R-kwadr. = 0.4871

Gecorr. R-kwadr. = 0.4847

F(6, 1300) = 205.7606

Prob > F = 0.0000

Std. Error van schatting = 0.3541

Durbin-Watson Stat. = 1.0510

Multiple Regressie-model

t-behoud = 1.171 + -0.000*stem + -0.341*son + -0.019*verkverl + -0.499*kwalvoc + -0.000*westoost + 0.000*zuidnoord + Error;

Gestandaardiseerd Regressie-model

t-behoud = -0.000*stem + -0.339*son + -0.072*verkverl + -0.481*kwalvoc + -0.053*westoost + 0.250*zuidnoord + Error;

Parameter Estimates

VARIABLES	ESTIMATE	STD. ERROR	t-TEST	P-VALUE
Intercept	1.17143			
stem	-0.00000	0.0000	-3.016	0.0014
son	-0.34125	0.0222	-15.353	0.0000
verkverl	-0.01920	0.0064	-3.016	0.0014
kwalvoc	-0.49899	0.0234	-21.293	0.0000
westoost	-0.00003	0.0000	-2.268	0.0229
zuidnoord	0.00009	0.0000	11.262	0.0000

Sterke werkwoorden Klasse 3

N (inclusief geen gegevens) 1990

N 1905

Variantieanalyse

	SUMOF SQUARES	DF	MEAN SQUARES	F-RATIO	P-VALUE
Regressie-model	18.3651	6	3.0608	47.607	0.000
Residu/Error	122.0305	1898	0.0643		
Totaal	140.3955	1904			

Afhankelijke variabele = t-behoud
 N= aantal obs. = 1905
 Multiple R = 0.3617
 R-kwadr. = 0.1308
 Gecorr. R-kwadr. = 0.1281
 F(6, 1898) = 47.6069
 Prob > F = 0.0000
 Std. Error van schatting = 0.2536
 Durbin-Watson Stat.= 1.6303

Multiple Regressie-model

t-behoud = 1.013 + 0.038*stem + -0.027*son + 0.033*verkverl + -0.215*kwalvoc + -0.000*westoost + 0.000*zuidnoord + Error;

Gestandaardiseerd Regressie-model

t-behoud = +0.070*stem + -0.092*son + 0.089*verkverl + -0.257*kwalvoc + -0.104*westoost + 0.187*zuidnoord + Error;

Parameter Estimates

VARIABLES	ESTIMATE	STD. ERROR	t-TEST	P-VALUE
Intercept	1.01339			
stem	0.03818	0.0123	3.098	0.0014
son	-0.02681	0.0067	4.008	0.0000
erkverl	0.03346	0.0083	4.038	0.0000
kwalvoc	-0.21483	0.0183	-11.745	0.0000
westoost	-0.00003	0.0000	4.437	0.0000
zuidnoord	0.00004	0.0000	7.899	0.0000

Sterke werkwoorden Klasse 4

N (inclusief geen gegevens) 401
 N 377

Variantieanalyse

	SUMOF SQUARES	DF	MEAN SQUARES	F-RATIO	P-VALUE
Regressie-model	39.9130	6	6.6522	51.994	0.000
Residu/Error	47.3377	370	0.1279		
Totaal	87.2507	376			

Afhankelijke variabele = t-behoud
 N= aantal obs. = 377
 Multiple R = 0.6764
 R-kwadr. = 0.4575
 Gecorr. R-kwadr. = 0.4487
 F(6, 370) = 51.9945
 Prob > F = 0.0000
 Std. Error van schatting = 0.3577
 Durbin-Watson Stat.= 1.4522

Multipale Regressie-model

t-behoud = 1.836 + -1.269*stem + 0.530*son + -0.041*verkverl + -0.248*kwalvoc + -0.000*west-oost + 0.000*zuidnoord + Error;

Gestandaardiseerd Regressie-model

t-behoud = -1.199*stem + 1.335*son + -0.134*verkverl + -0.253*kwalvoc + -0.189*westoost + 0.252*zuidnoord + Error;

Parameter Estimates

VARIABLES	ESTIMATE	STD. ERROR	t-TEST	P-VALUE
Intercept	1.83620			
stem	-1.26874	0.1413	-8.981	0.0000
son	0.53030	0.0543	9.773	0.0000
verkverl	-0.04128	0.0131	-3.153	0.0014
kwalvoc	-0.24835	0.0457	-5.431	0.0000
westoost	-0.00011	0.0000	-4.464	0.0000
zuidnoord	0.00009	0.0000	5.948	0.0000

Sterke werkwoorden Klasse 5

N (inclusief geen gegevens) 1063
N 1016

Variantieanalyse

	SUMOF SQUARES	DF	MEAN SQUARES	F-RATIO	P-VALUE
Regressie-model	72.2964	6	12.0494	87.253	0.000
Residu/Error	139.3404	1009	0.1381		
Totaal	211.6368	1015			

Afhankelijke variabele = t-behoud
N= aantal obs. = 1016
Multiple R = 0.5845
R-kwadr. = 0.3416
Gecorr. R-kwadr. = 0.3377
F(6, 1009) = 87.2529
Prob > F = 0.0000
Std. Error van schatting = 0.3716
Durbin-Watson Stat.= 1.1237

Multipale Regressie-model

t-behoud = 1.425 + -0.514*stem + 0.189*son + -0.033*verkverl + -0.255*kwalvoc + -0.000*west-oost + 0.000*zuidnoord + Error;

Gestandaardiseerd Regressie-model

t-behoud = -0.563*stem + 0.713*son + -0.126*verkverl + -0.272*kwalvoc + -0.150*westoost + 0.205*zuidnoord + Error;

Parameter Estimates

VARIABLES	ESTIMATE	STD. ERROR	t-TEST	P-VALUE
Intercept	1.42498			
stem	-0.51428	0.0340	-15.137	0.0000
son	0.18894	0.0101	18.791	0.0000
verkverl	-0.03310	0.0080	-4.150	0.0000
kwalvoc	-0.25528	0.0291	-8.763	0.0000
westoost	-0.00008	0.0000	-5.225	0.0000
zuidnoord	0.00007	0.0000	7.321	0.0000

Sterke werkwoorden Klasse 6

N (inclusief geen gegevens)	1206
N	1102

Variantieanalyse

	SUMOF SQUARES	DF	MEAN SQUARES	F-RATIO	P-VALUE
Regressie-model	88.1074	6	14.6846	133.741	0.000
Residu/Error	120.2293	1095	0.1098		
Totaal	208.3367	1101			

Afhankelijke variabele =	t-behoud
N= aantal obs. =	1102
Multiple R =	0.6503
R-kwadr. =	0.4229
Gecorr. R-kwadr. =	0.4197
F(6, 1095) =	133.7412
Prob > F =	0.0000
Std. Error van schatting =	0.3314
Durbin-Watson Stat.=	1.5478

Multipole Regressie-model

t-behoud = $0.913 + -0.188 \cdot \text{stem} + 0.128 \cdot \text{son} + -0.075 \cdot \text{verkverl} + -0.268 \cdot \text{kwalvoc} + -0.000 \cdot \text{westoost} + 0.000 \cdot \text{zuidnoord} + \text{Error}$;

Gestandaardiseerd Regressie-model

t-behoud = $-0.163 \cdot \text{stem} + 0.531 \cdot \text{son} + -0.297 \cdot \text{verkverl} + -0.306 \cdot \text{kwalvoc} + -0.090 \cdot \text{westoost} + 0.193 \cdot \text{zuidnoord} + \text{Error}$;

Parameter Estimates

VARIABLES	ESTIMATE	STD. ERROR	t-TEST	P-VALUE
Intercept	0.91307			
stem	-0.18821	0.0338	-5.560	0.0000
son	0.12764	0.0065	19.509	0.0000
verkverl	-0.07484	0.0072	-10.382	0.0000
kwalvoc	-0.26800	0.0242	-11.092	0.0000
westoost	-0.00005	0.0000	-3.517	0.0014
zuidnoord	0.00006	0.0000	7.729	0.0000

Sterke werkwoorden Klasse 7

N (inclusief geen gegevens) 1985
 N 1938

Variantieanalyse

	SUMOF SQUARES	DF	MEAN SQUARES	F-RATIO	P-VALUE
Regressie-model	93.1874	7	13.3125	109.354	0.000
Residu/Error	234.9541	1930	0.1217		
Totaal	328.1415	1937			

Afhankelijke variabele = t-behoud
 N= aantal obs. = 1938
 Multiple R = 0.5329
 R-kwadr. = 0.2840
 Gecorr. R-kwadr. = 0.2814
 F(7, 1930) = 109.3537
 Prob > F = 0.0000
 Std. Error van schatting = 0.3489
 Durbin-Watson Stat. = 0.7552

Meerdere Regressie-model

t-behoud = 0.138 + 0.105*histleng + 0.250*stem + 0.030*son + -0.020*verkverl + -0.274*kwalvoc + -0.000*westoost + 0.000*zuidnoord + Error;

Gestandaardiseerd Regressie-model

t-behoud = +0.227*histleng + 0.286*stem + 0.106*son + -0.087*verkverl + -0.333*kwalvoc + -0.059*westoost + 0.168*zuidnoord + Error;

Parameter Estimates

VARIABLES	ESTIMATE	STD. ERROR	t-TEST	P-VALUE
Intercept	0.13789			
histleng	0.10533	0.0121	8.672	-0.0000
stem	0.24985	0.0203	12.328	-0.0000
son	0.02959	0.0068	4.325	0.0000
verkverl	-0.01991	0.0057	-3.511	0.0014
kwalvoc	-0.27430	0.0195	-14.061	0.0000
westoost	-0.00003	0.0000	-2.694	0.0228
zuidnoord	0.00005	0.0000	7.885	0.0000

Onregelmatige "zwakke" werkwoorden

N (inclusief geen gegevens) 132
 N 128

Variantieanalyse

	SUMOF SQUARES	DF	MEAN SQUARES	F-RATIO	P-VALUE
Regressie-model	9.7402	4	2.4351	17.691	0.000
Residu/Error	16.9297	123	0.1376		
Totaal	26.6699	127			

Afhankelijke variabele = t-behoud
 N= aantal obs. = 1 28
 Multiple R = 0.6043
 R-kwadr. = 0.3652
 Gecorr. R-kwadr. = 0.3446
 F(4, 123) = 17.6915
 Prob > F = 0.0000
 Std. Error van schatting = 0.3710
 Durbin-Watson Stat. = 0.6850

Multiple Regressie-model

t-behoud = 0.250 + -0.080*verkverl + -0.443*kwalvoc + 0.000*westoost + 0.000*zuidnoord + Error;

Gestandaardiseerd Regressie-model

t-behoud = -0.254*verkverl+ -0.420*kwalvoc + 0.096*westoost + 0.098*zuidnoord + Error;

Parameter Estimates

VARIABLES	ESTIMATE	STD. ERROR	t-TEST	P-VALUE
Intercept	0.24966			
verkverl	-0.08020	0.0244	-3.284	0.0016
kwalvoc	-0.44273	0.0843	-5.251	0.0000
westoost	0.00005	0.0000	1.223	0.1596 n.s.
zuidnoord	0.00004	0.0000	1.230	0.1596 n.s.

Zwakke werkwoorden

N (inclusief geen gegevens) 5581
 N 5298

Variantieanalyse

	SUMOF SQUARES	DF	MEAN SQUARES	F-RATIO	P-VALUE
Regressie-model	60.4215	7	8.6316	112.788	0.000
Residu	404.8439	5290	0.0765		
Totaal	465.2654	5297			

Afhankelijke variabele = t-behoud
 N= aantal obs. = 5298
 Multiple R = 0.3604
 R-kwadr. = 0.1299
 Gecorr. R-kwadr. = 0.1287
 F(7, 5290) = 112.7876

Prob > F = 0.0000
 Std. Error van schatting = 0.2766
 Durbin-Watson Stat.= 0.4340

Multiple Regressie-model

t-behoud = 0.898 + 0.034*histleng + -0.048*stem + 0.027*son + -0.024*verkverl + -0.200*kwalvoc + -0.000*westoost + 0.000*zuidnoord + Error;

Gestandaardiseerd Regressie-model

t-behoud = +0.097*histleng + -0.080*stem + 0.139*son + -0.118*verkverl + -0.249*kwalvoc + -0.082*westoost + 0.169*zuidnoord + Error;

Parameter Estimates

VARIABLES	ESTIMATE	STD. ERROR	t-TEST	P-VALUE
Intercept	0.89761			
histleng	0.03400	0.0051	6.634	0.0000
stem	-0.04843	0.0101	-4.800	0.0000
son	0.02669	0.0032	8.270	0.0000
verkverl	-0.02426	0.0028	-8.655	0.0000
kwalvoc	-0.20029	0.0109	-18.450	0.0000
westoost	-0.00003	0.0000	-5.905	0.0000
zuidnoord	0.00004	0.0000	12.175	0.0000

Appendix 9: *Resultaten factoranalyse van onafhankelijke variabelen in 3 factoren.
Noordoostelijke dialecten*

Factor 1) histleng, stemcons, soncons

Factor 2) westoost, zuidnoord

Factor 3) verkverlvoc, kwalvoc

De factorladingen zijn verkregen door rotatie tot orthogonale factoren (onderling onafhankelijk) via de orthosim-oplossing (programma EQS).

Factorladingen $> \pm 0.50$ zijn cursief aangegeven (zie tabel 8 in de tekst)

Klasse 1

Aantal gevallen 1194
Aantal gevallen excl. geen data .. 1135

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3
stemcons	<i>0.8467</i>	-0.0179	0.0143
soncons	<i>0.8483</i>	-0.0118	0.0072
verkverlvoc	<i>0.7042</i>	0.3574	-0.1476
kwalvoc	0.0346	<i>0.7740</i>	0.0668
westoost	-0.0036	<i>0.6377</i>	0.4227
zuidnrd	-0.0232	0.1295	<i>0.788</i>

Klasse 2

Aantal gevallen 1333
Aantal gevallen excl. geen data .. 1307

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3
stemcons	<i>0.9013</i>	0.1223	0.0055
soncons	<i>0.9013</i>	0.1223	0.0055
verkverlvoc	0.4082	<i>0.5958</i>	0.2214
kwalvoc	0.0050	<i>0.7419</i>	-0.1398
westoost	-0.0845	0.4756	<i>-0.5844</i>
zuidnrd	0.0128	-0.0272	<i>-0.7849</i>

Klasse 3

Aantal gevallen 1990
Aantal gevallen excl. geen data .. 1905

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3
stemcons	0.0670	0.4926	0.1724
soncons	-0.0182	<i>0.5622</i>	-0.0937

verkverlvoc	0.2238	-0.2507	0.1543
kwalvoc	-0.0595	-0.0038	<i>0.5073</i>
westoost	<i>0.5587</i>	0.0120	0.0177
zuidnrd	<i>0.5648</i>	0.0118	-0.1730

Klasse 4

Aantal gevallen	401
Aantal gevallen excl. geen data ..	377

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3
stemcons	<i>-0.8256</i>	-0.0084	0.0845
soncons	<i>-0.8488</i>	-0.0164	0.0627
verkverlvoc	0.0502	0.0074	<i>-0.6814</i>
kwalvoc	0.2619	0.0900	-0.2595
westoost	0.0346	<i>0.6740</i>	0.1325
zuidnrd	-0.0158	<i>0.6479</i>	-0.1896

Klasse 5

Aantal gevallen	1063
Aantal gevallen excl. geen data ..	1016

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3
stemcons	<i>0.8018</i>	0.0075	0.0411
soncons	<i>0.7905</i>	0.0043	0.1594
verkverlvoc	0.1070	0.1126	<i>0.7325</i>
kwalvoc	0.0657	-0.2410	<i>0.7069</i>
westoost	-0.0195	<i>-0.6968</i>	0.0631
zuidnrd	0.0076	<i>-0.6854</i>	0.0166

Klasse 6

Aantal gevallen	1206
Aantal gevallen excl. geen data ..	1102

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3
stemcons	<i>0.5308</i>	-0.0275	0.4270
soncons	0.1900	-0.0161	<i>0.6776</i>
verkverlvoc	<i>0.6949</i>	0.0504	0.1707
kwalvoc	0.4614	0.1346	0.4183
westoost	0.1328	<i>0.6514</i>	0.0002
zuidnrd	-0.0389	<i>0.6445</i>	-0.0089

Klasse 7

Aantal gevallen 1985
 Aantal gevallen excl. geen data .. 1938

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3
histleng	<i>0.6188</i>	-0.0265	0.4013
stemcons	<i>-0.6309</i>	0.0042	-0.2128
soncons	<i>-0.7321</i>	-0.0065	-0.0411
verkverlvoc	0.3376	0.0278	<i>0.6326</i>
kwalvoc	0.0566	0.0392	<i>0.7252</i>
westoost	-0.0725	<i>0.6525</i>	0.2271
zuidnrd	0.0556	<i>0.6800</i>	-0.1233

Klasse onreg/ zw. ww: slechts 2 factoren mogelijk

Aantal gevallen 132
 Aantal gevallen excl. geen data .. 128

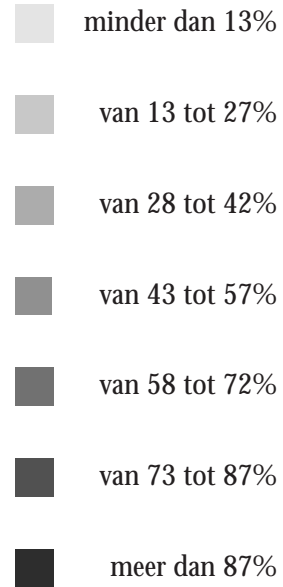
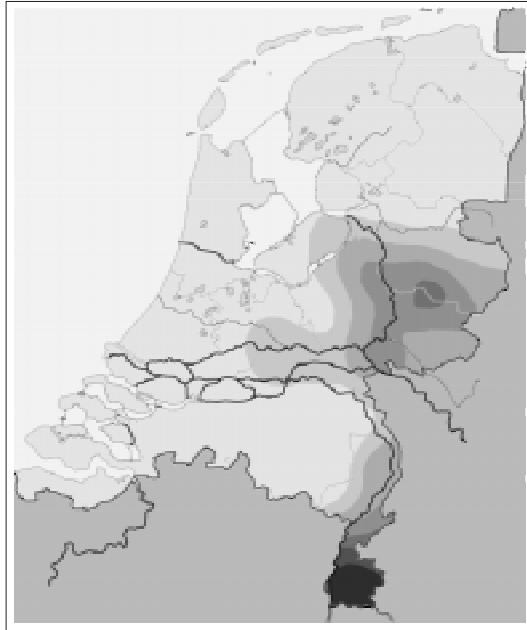
	FACTOR 1	FACTOR 2
verkverlvoc	<i>0.5889</i>	-0.0547
kwalvoc	<i>0.6319</i>	-0.0470
westoost	0.0653	<i>0.6229</i>
zuidnrd	-0.2090	<i>0.5900</i>

Klasse zwak ww

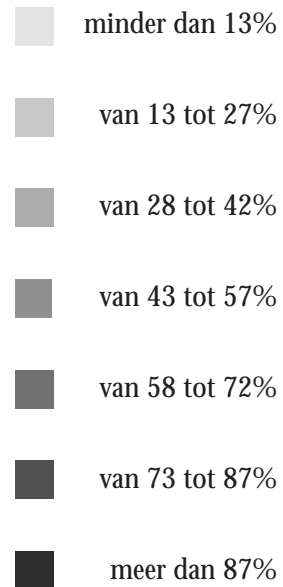
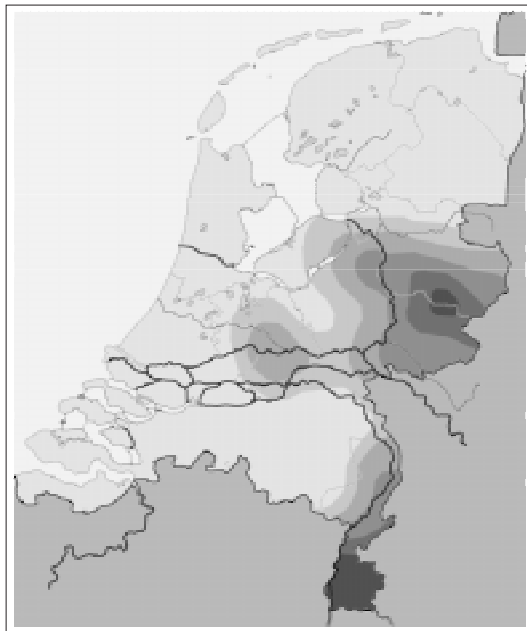
Aantal gevallen 5581
 Aantal gevallen excl. geen data .. 5298

	FACTOR 1	FACTOR 2	FACTOR 3
histleng	<i>0.5143</i>	-0.0098	0.3585
stemcons	<i>0.7112</i>	-0.0003	-0.0115
soncons	<i>0.7172</i>	0.0002	0.0184
verkverlvoc	0.0664	-0.0066	<i>0.5866</i>
kwalvoc	-0.0763	0.0376	<i>0.5717</i>
westoost	-0.0070	<i>0.6332</i>	0.0427
zuidnrd	0.0046	<i>0.6334</i>	-0.0145

Kaart 1: T-deletie in nomina op -st (*beest* etc.)

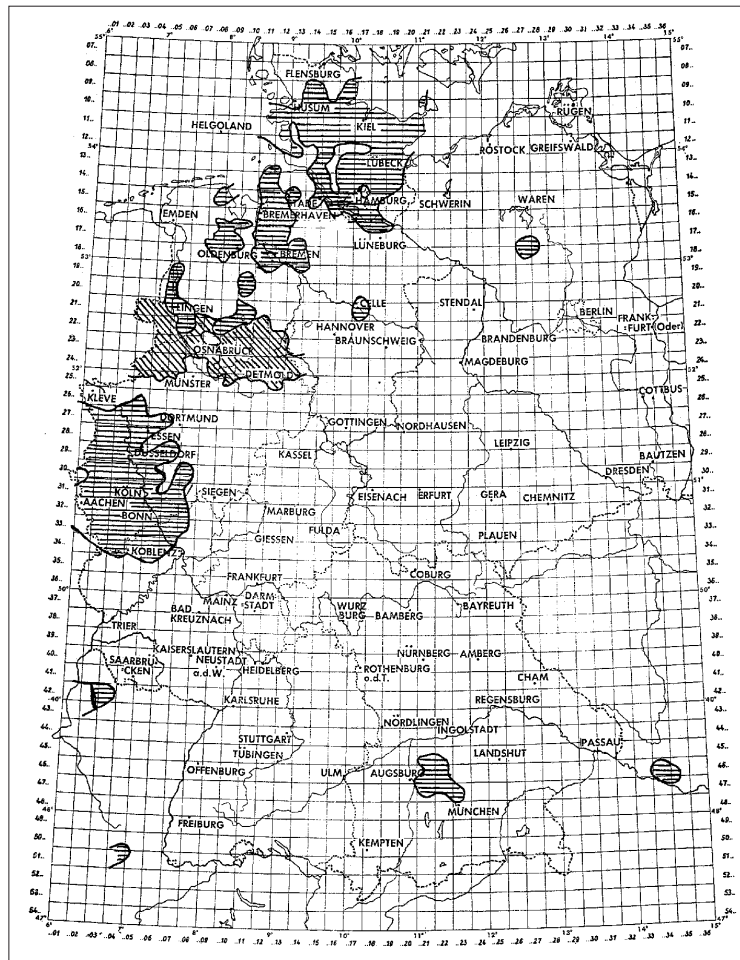

Kaart 2: T-deletie in nomina op -cht (*knecht* etc.)

Kaart 3: T-deletie in niet-verbale woorden: *Durst, fast, Bast*

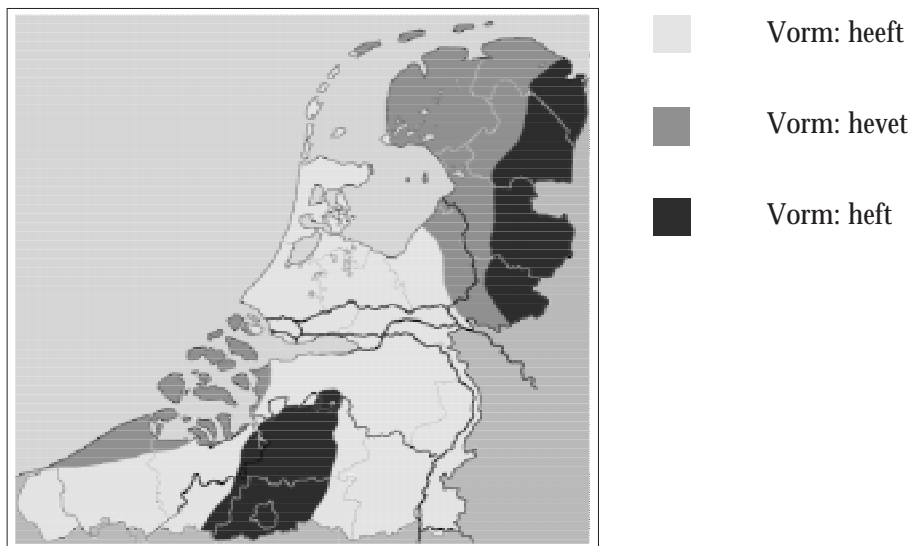
De grondkaart is die van Zwirner (1959), de horizontaal gearceerde gegevens zijn aan de KDSA ontleend: items *dorst* en *fast*. Het schuin gearceerde gedeelte is geschematiseerd naar kaart 1,6 *bast* Westfälisches Wörterbuch. Zie overigens ook Deutscher Sprachatlas kaart 34 *recht* en kaart 63 *lucht*.

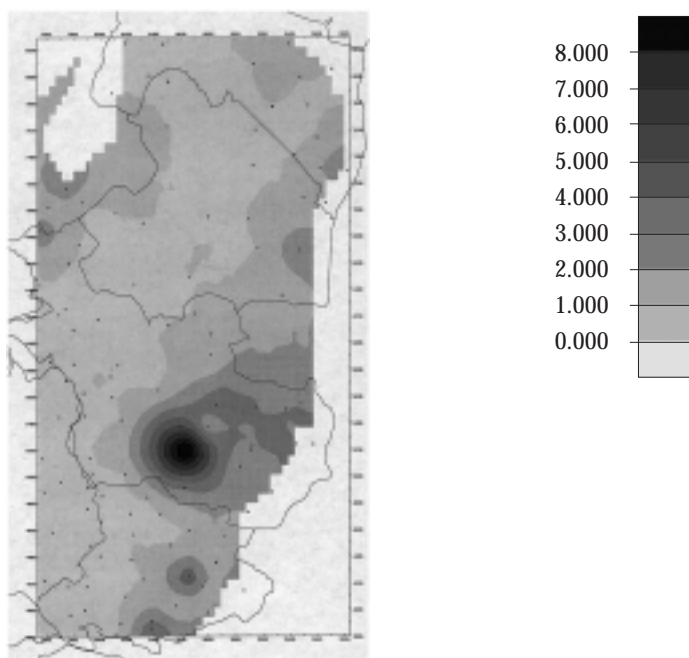
 Durst + fast

 Bast

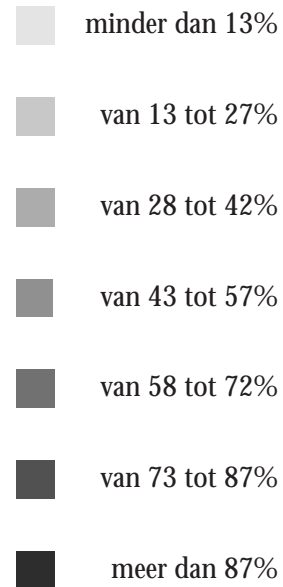
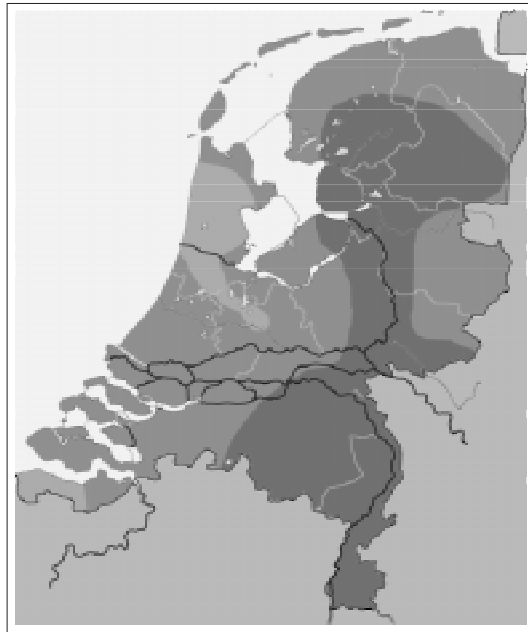
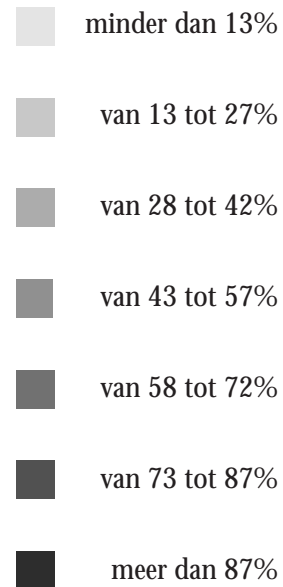
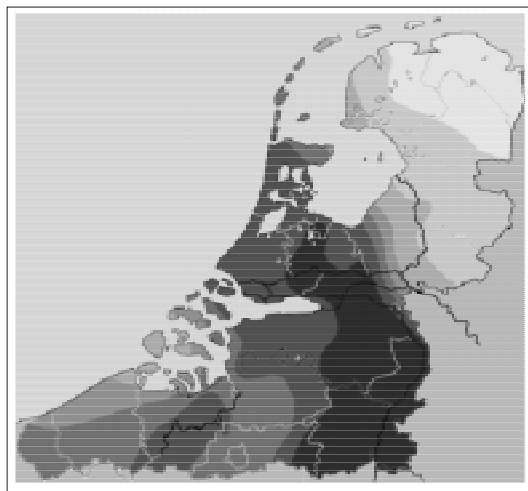
Kaart 4a: Vormen van *heeft* in 14e eeuw

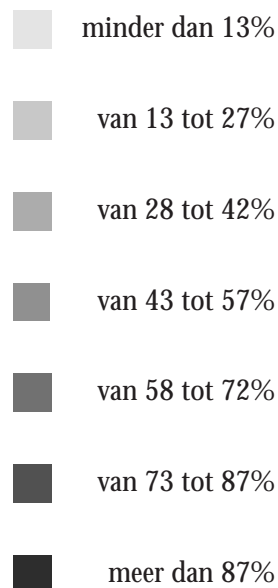
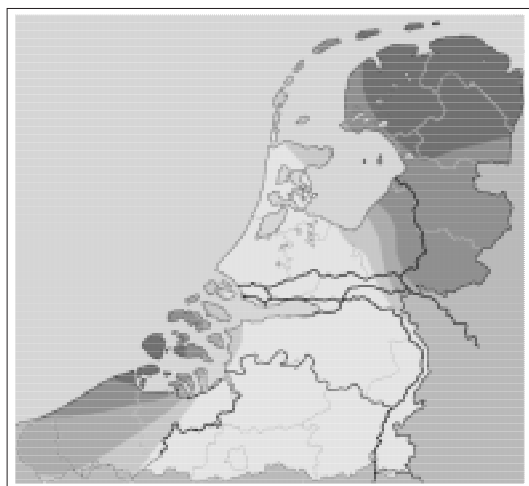
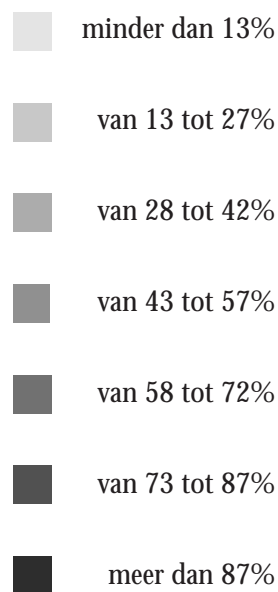
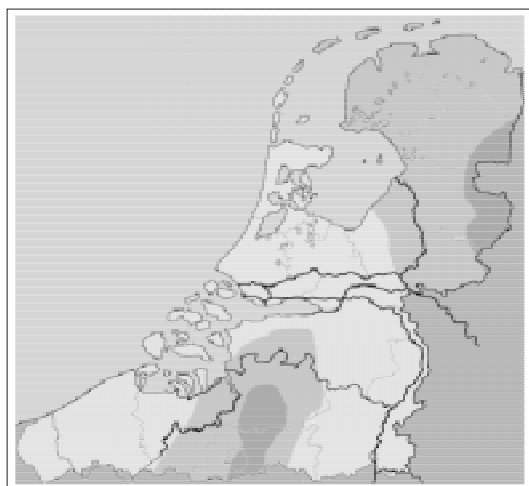

Kaart 5: Aantallen ongesyncopeerde suffixen 3sing. pres. -et

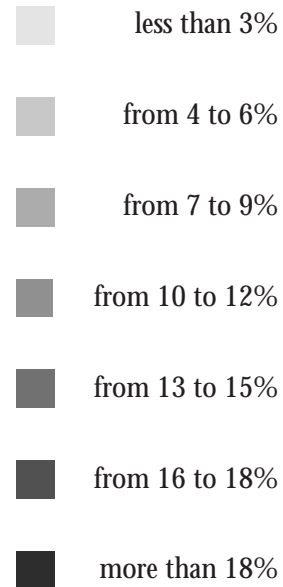
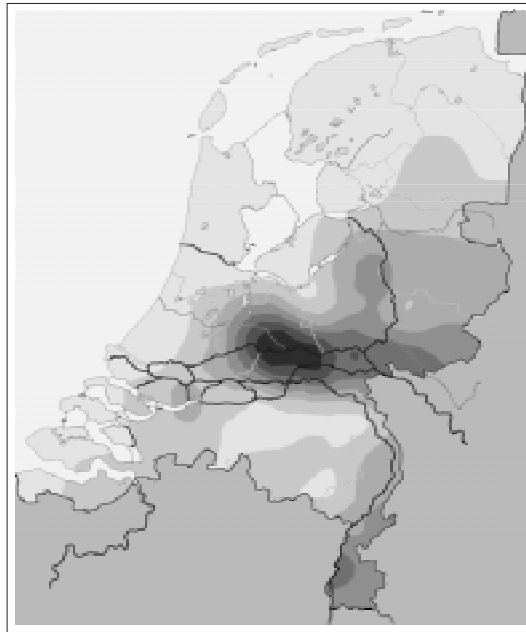

Kaart 6: Klinkerverkorting sterke werkwoorden; klasse 5, bijv. steken

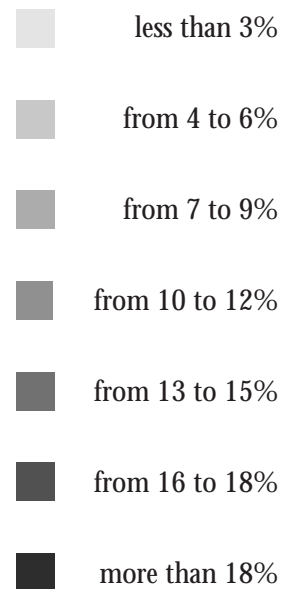
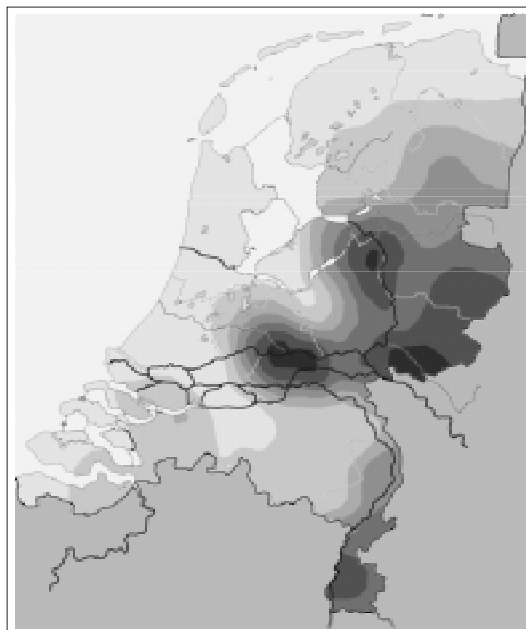
Kaart 7a: Voorkomen van de vorm *heeft* in 14e eeuw

Kaart 7b: Voorkomen van de vorm *hevet* in 14e eeuwKaart 8: Voorkomen van de vorm *heft* in 14e eeuw

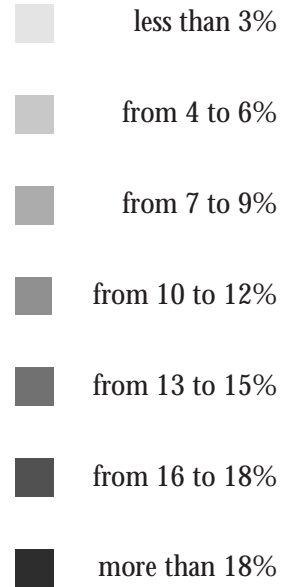
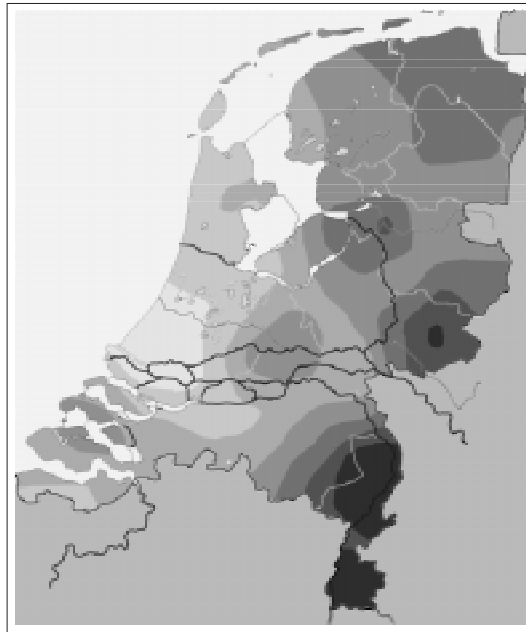
Kaart 9: T-deletie 3sing bij zwakke werkwoorden

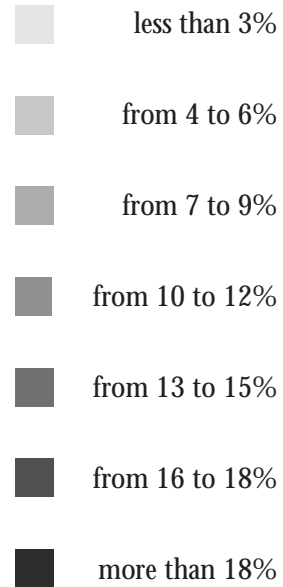
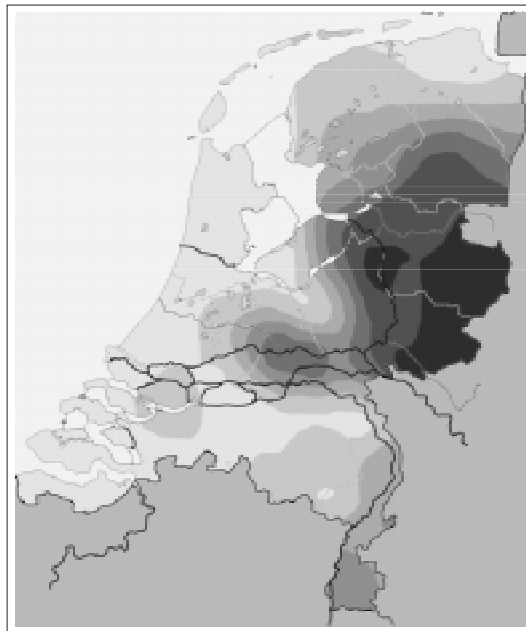
Kaart 10: T-deletie 3sing bij onregelmatige werkwoorden

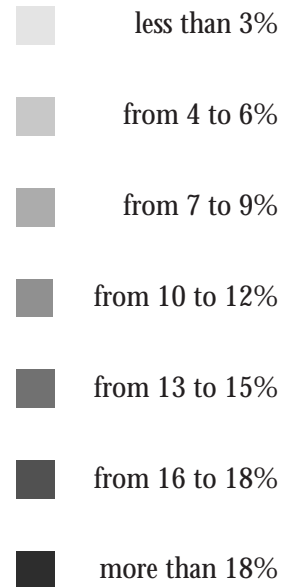
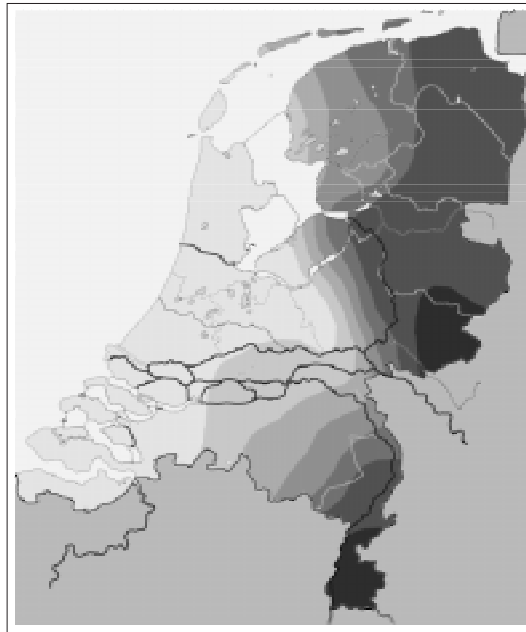
Kaart 11: Kwaliteitsverschil stamvocaal 3sing t.o.v. inf. onregelmatige werkwoorden

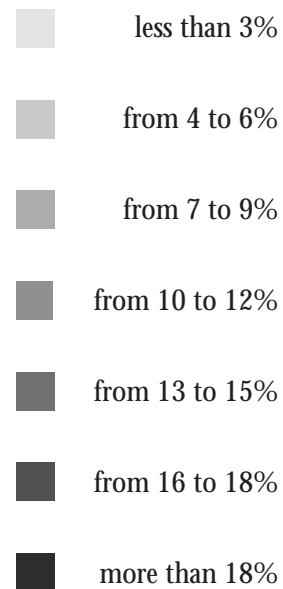
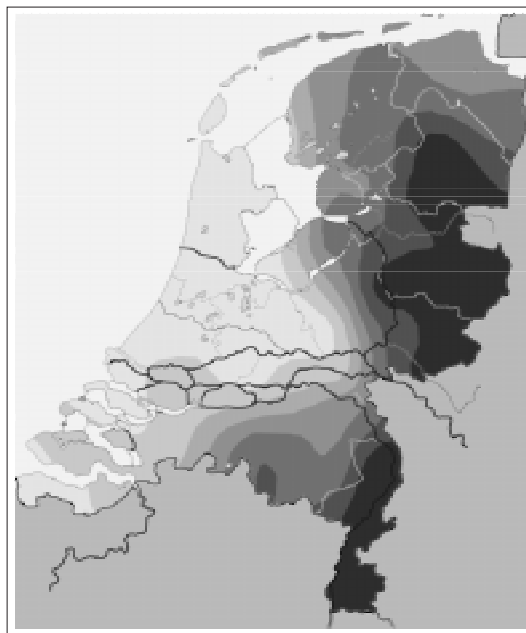
Kaart 12: T-deletie 3sing bij sterke werkwoorden

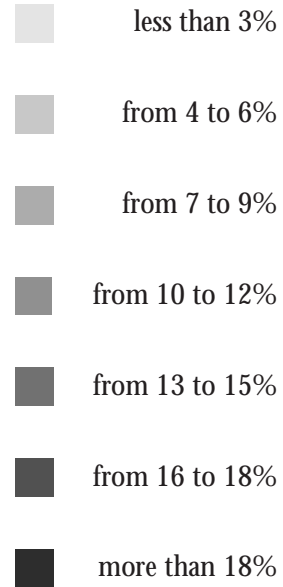
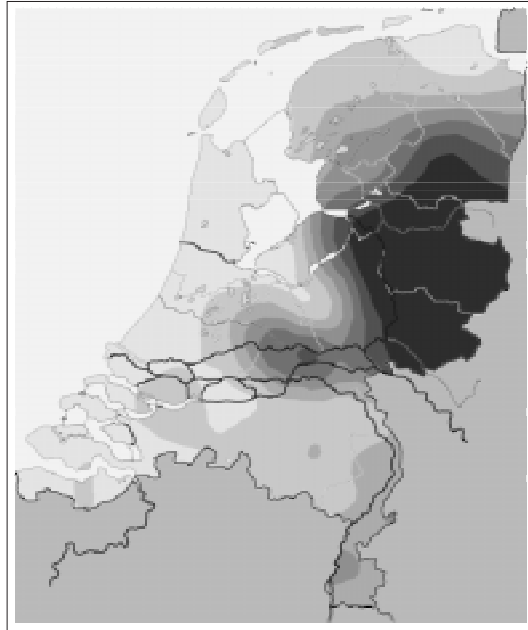
Kaart 13: Kwaliteitsverschil stamvocaal 3sing t.o.v. inf. sterke werkwoorden

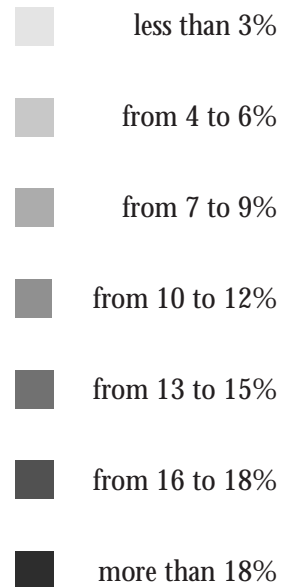
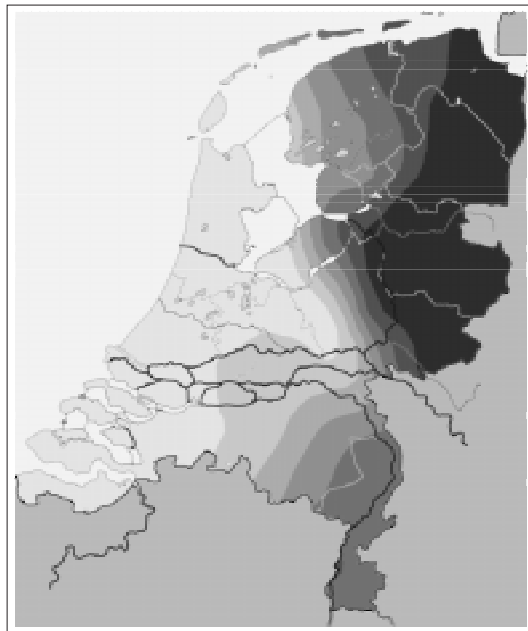
Kaart 14: Verkorting stamvocaal 3sing t.o.v. inf. sterke werkwoorden

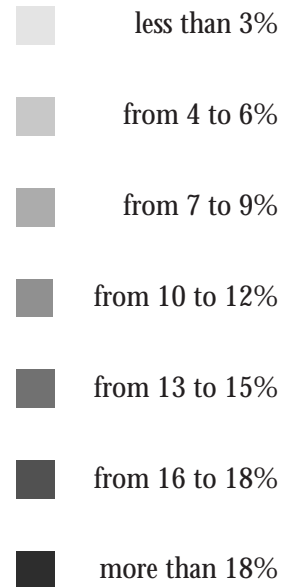
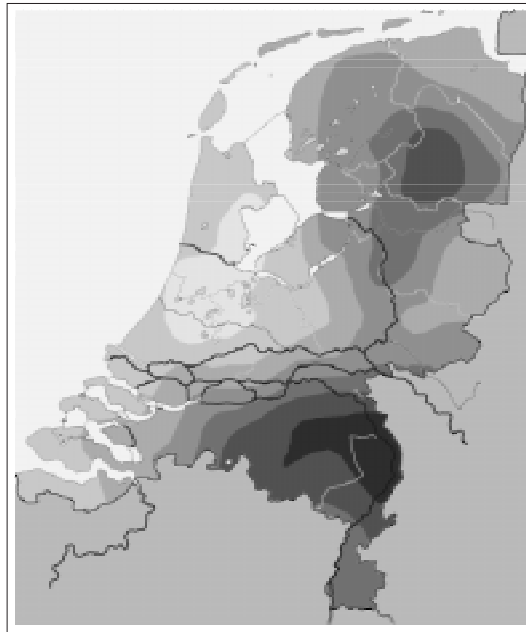
Kaart 15: T-deletie 3sing bij oorspronkelijk lange vocaal

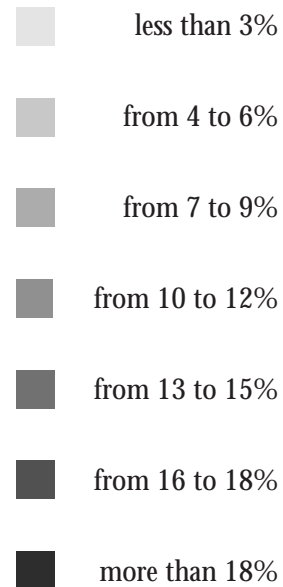
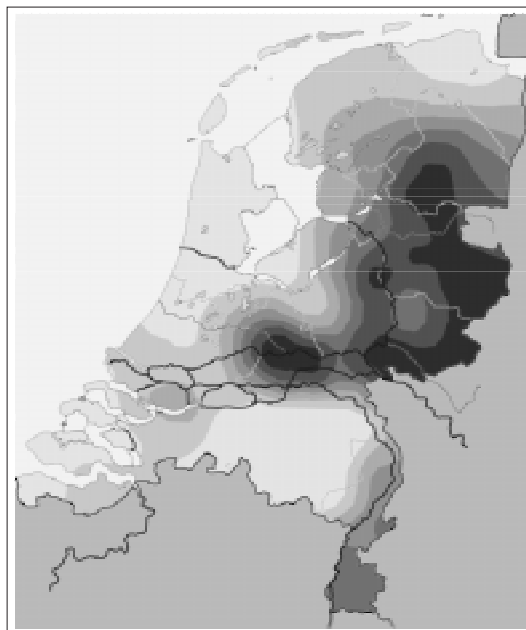
Kaart 16: Kwaliteitsverschil lange stamvocaal 3sing t.o.v. inf.

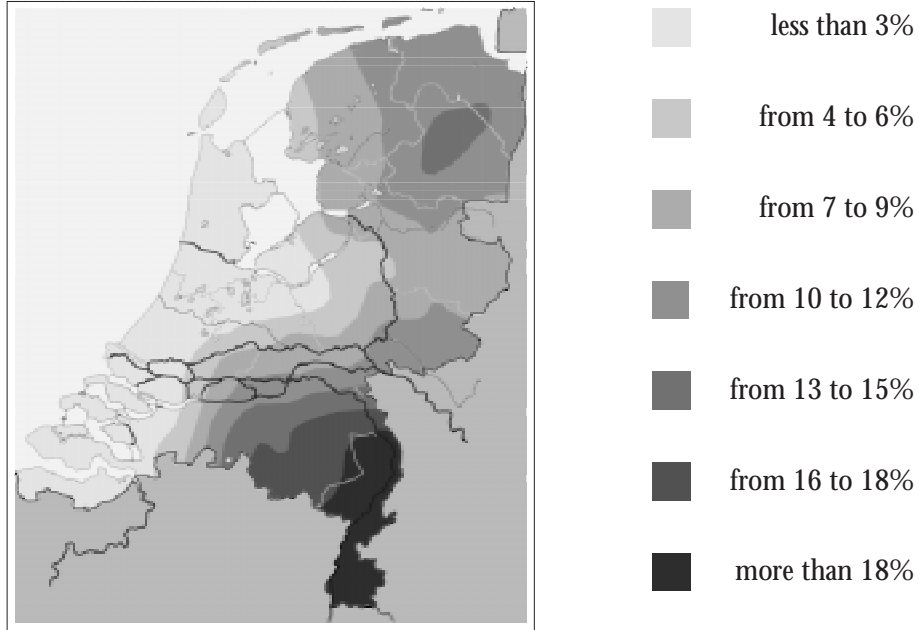
Kaart 17: Verkorting lange stamvocaal 3sing t.o.v. inf.

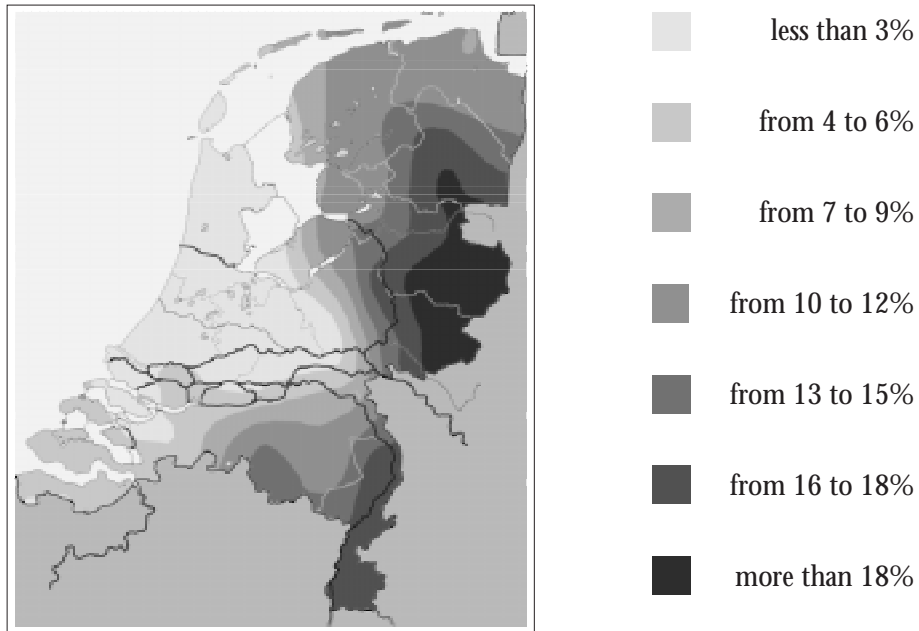
Kaart 18: T-deletie in Open Syllabe verLengde stamvocaal 3sing t.o.v. inf.

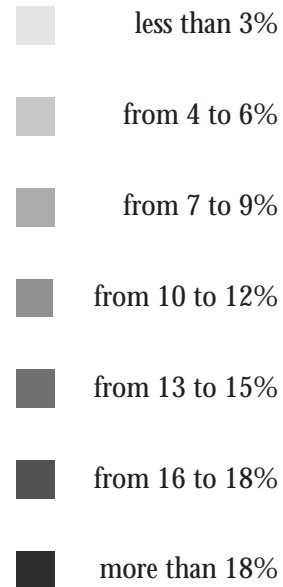
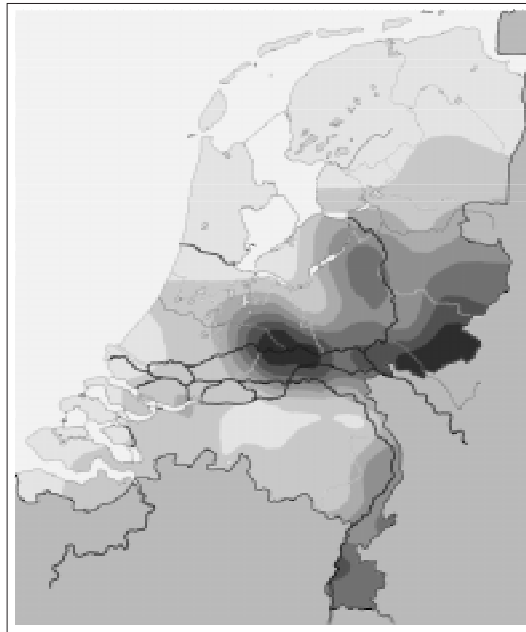
Kaart 19: Kwaliteitsverschil in Open Syllabe verLengde stamvocaal 3sing t.o.v. inf.

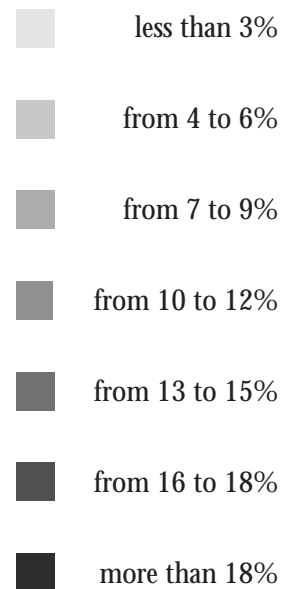
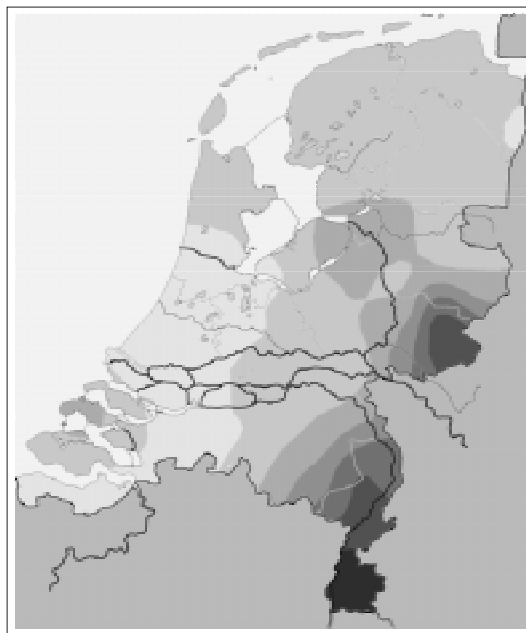
Kaart 20: Verkorting in Open Syllabe verLengde stamvocaal 3sing t.o.v. inf.

Kaart 21: T-deletie 3sing bij oorspronkelijk korte vocaal

Kaart 22: Kwaliteitsverschil korte stamvocaal 3sing t.o.v. inf.

Kaart 23: Dialectclusters waarbinnen gelijkheid ervaren wordt tussen dialecten

